

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Ν. Σ. ΜΟΝΑΧΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ :

ΕΠΑΜ. ΜΕΤΑΞΑ: Μὲ τοὺς κορυφαίους τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς: ΜΑΣ ΜΙΛΑΕΙ Ο ΝΙΚΟΣ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ.— ΡΑΙ- ΝΕΡ ΜΑΡΙΑ ΡΙΑΚΕ: Ντουινέζικες ἐλεγείες (ποίημα) ἀπόδοση Γ. Θ. Καρανικολοῦ.— ΗΛΙΑ ΕΡΕΜΠΟΥΡΓΚ: Τὸ 13^ο τοι- μούκι (διήγημα) μετάφραση Πέτρου Κολακλίδη.— WALT WHITMAN: Ὁ θάνατος τοῦ κυβερνήτη (ποίημα) μετάφραση Γιάννη Κλ. Ζερβοῦ.—ΣΤΡΑΤΗ ΔΟΥΚΑ: Οἱ τοιχογραφίες τοῦ Ἁγίου Ὁρους.— Ἡ Μακεδονικὴ σχολὴ τοῦ ΙΔ' καὶ ἡ Κρητικὴ σχολὴ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνα (μελέτη).—PATRICE DE LA TOUR DU PIN: Κονσέρτο πάνω στὴ γῆ (ποίημα) εἰσαγωγή καὶ ἀπό- δωση Τάκη Σινόπουλου.— Σ. Ι. ΤΟΥΡΝΑΚΗ: Ὁ Ἰορδάνης (διή- γημα).—PEARL BUCK: Πιστεύω στὴ ζωὴ (ἄρθρο) μετάφραση Ν. Η. Καραλοπούλου.—ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΒΡΕΤΤΑΚΟΥ: Τὸ ἀ- γρίμι.—ΓΙΑΝΝΗ ΣΚΑΡΙΜΠΑ: Ἡ ἀγαπητικιά μου (ποίημα).— THOMAS CARLYLE: Letters to Goethe (Ἐκλογὴ ἐπιστο- λῶν) μετάφραση Εὐαγγελίας Μωραΐτη.—ΓΙΩΡΓΟΥ ΣΑΡΑΝΤΗ: Τὸ τραγοῦδι τῶν ταπεινῶν (ποίημα).

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

(16—30 Ἀπριλίου 1945)

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ: Μία ἐξήγηση.—Τὸ Ἐθνικὸ Θέατρο.—Τὸ «Τε- τραδίον».—Μία παράλειψη.—Χαιρετισμός.— Τ.Τ.Τ. 1750.—Ξένη πνευματικὴ κίνηση.—Ἡ ἐπικαιρὴ ποίηση.—ΕΠΑΜ. ΜΕΤΑΞΑ: Οἱ ἀνάξιοι.— ΚΡΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ: ΒΑΣ. ΒΑΡΙΚΑ: Θέμου Κορνάρου: «Τὸ Στρατόπεδο τοῦ Χαϊδαρίου».— Ο ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ: ΣΤΡΑΤΗ ΔΟΥΚΑ: Σοβιετικὲς ται- νίες «Τὸ οὐράνιο τόξο».— ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΣΚΟΠΙΑ: ΓΙΑΝΝΗ ΙΩΑΝΝΙΔΗ: Τραγικὲς ἀντιθέσεις.—Η ΚΙΝΗΣΗ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ: Σ. Δ. ΜΑΖΑΡΑΚΗ: Σπίθες στὴν αἰθάλη. Η ΞΕΝΗ ΠΝΕΥ- ΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ: Ἀμερικὴ—Μεγάλῃ Βρετανία.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Ν. Σ. ΜΟΝΑΧΟΣ

Γ'. ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ '28 — ΤΗΛ. 55-536 — ΑΘΗΝΑΙ

Τιμή τεύχους Δραχ. 125

Ἀθήνα 1 Μαΐου 1945

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

ΕΤΗΣΙΑ	Δραχμῆς.	3.000.—
ΕΞΑΜΗΝΗ	>	2.000.—

Γράμματα, βιβλία, συνεργασίες, ἐμβάσματα κλπ.
«Φιλολογικά Χρονικά» Γ'. Σεπτεμβρίου 28, Ἀθήνα.

Κριτική γράφεται γιὰ τὰ βιβλία ποὺ μᾶς στέλ-
νονται σὲ δυὸ ἀντίτυπα. Ὅσα στέλλονται σὲ ἕνα
ἀντίτυπο μόνο ἀναγγέλλονται.

Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΚΑΝΕΛΟΠΟΥΛΟΥ: «Θὰ σᾶς πῶ τὴν ἀλήθεια». (Μιά
ἰδεολογική πολιτική ὁμολογία), Ἀθήνα, 1945.

ΚΩΣΤΑ ΠΑΠΑΠΑΝΟΥ: «Ἡ γυναῖκα ποὺ πέρασε μὲ τὰ κόκκινα»,
Ἀθήνα 1945.

ΤΑΚΗ ΔΑΝΑ: «Χωρὶς τίτλο». Ἀθήνα, 1945.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΒΡΕΤΤΑΚΟΥ: «33 ἡμέρες», Ἀθήνα, 1945.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Ν. Σ. ΜΟΝΑΧΟΣ

ΧΡΟΝΟΣ Β'.—ΤΟΜΟΣ Γ'.—ΤΕΥΧΟΣ 26

ΑΘΗΝΑ, 1 ΜΑΪΟΥ 1945

ΜΕ ΤΟΥΣ ΚΟΡΥΦΑΙΟΥΣ ΤΗΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΜΑΣ ΖΩΗΣ

ΜΑΣ ΜΙΛΑΕΙ Ο ΝΙΚΟΣ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ

Φλογερή, γιομάτη δράματα, μνήμη, πάθος καὶ πειθαρχία ἡ μορφή τοῦ Νίκου Καζαντζάκη. Ὅταν πλησιάσεις, ὅταν «συζη-
σεις» δημιουργικά μὲ τὸ ἔργο του, ἔχεις τὴν ἐντύπωση ὅτι σοῦ
γλύφει ὅλη σου τὴν ὑπαρξή ἢ καυτερὴ γλώσσα μιᾶς φλόγας.
Πηδᾶς ἀπότομα ἀπὸ τὴν πεδιάδα τοῦ πνεύματος, στὴν κορφή,
ἀγκομαχᾶς ἀπὸ ἀγωνία, ἀνατριχιάζεις ἀπὸ συγκίνηση μπροστὰ
σ' ἕνα ἔργο ποὺ ξεπερνᾶει τὰ συνηθισμένα, τὰ καθημερινά, τὰ
«τετριμμένα» καὶ ὑψώνεται αὐτοδύναμο, πλάθει ψυχές, θεμελιώ-
νει πολιτεῖες καὶ πορεύεται μοναχικὸ στὴν Ἑλλάδα, ξεπερνών-
τας τὰ σύνορά της καὶ ὁδοιπορώντας ἀντάμα μὲ τὰ λίγα ἄξια
ἔργα τοῦ κόσμου.

Ἀπὸ τὸν «Πρωτομάστορα» μέχρι τὸν «Ἰουλιανό», ἀπὸ τὸν
«Ὀδυσσεά», τὸ «Χριστὸ» ἢ τὸ «Νικηφόρο Φωκά» μέχρι τὸν
«Προμηθεά Πυροφόρο», ἀπὸ τὴ μετάφραση τῆς «Θείας Κωμο-
δίας» μέχρι τὴ μετάφραση τῆς «Ἰλιάδας», ἀπὸ τὴν «Ἀσκητική»
μέχρι τὰ «Ταξίδια» του, μέχρι τὴν «Ὀδύσειά» του καὶ ἀπὸ τὴν
ἀπόλυτη μοναξιά τῆς Αἴγινας μέχρι τὴν ἔντονη σημερινή του
κοινωνικότητα, ποὺ πραγματώνει τὸ πολιτικὸ του χρέος τῆς τω-
ρινῆς ὥρας, ὁ δημιουργὸς Καζαντζάκης, μὲ σπάνιο ἦθος καὶ ἐρ-
γατικότητα, μένει πιστὸς στὰ ὑψηλότερα πεπρωμένα τοῦ πνεύμα-
τος, στὴν καλύτερη μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου, μένει ὁ αἰώνιος ἐρα-
στής τῆς τέχνης, ὁ γνήσια ὑπεύθυνος ἄντρας μπροστὰ στὴν
ἐποχή του.

Ἀνίσχυη ψυχὴ, ταξιδεύει γύρω-γύρω στὸν κόσμον, μὲ τίς
αἰσθησεις διψασμένες γιὰ τὸ καινούργιο, μὲ τὸ μυαλὸ ἀνοιχτὸ

σ' όλα τὰ μνημάτα, προφήτης τρομερός, χωρίς φόβο, χωρίς ἐλπίδα, μ' ἓνα μόνο Θεό, τὸν Ἀγῶνα, μ' ἓνα μόνο σκοπό, τὴ Λύτρωση. Ρωσία, Αἴγυπτος, Ἰταλία, Ἰσπανία, Ἰαπωνία, Κίνα, Ἀγγλία, χώρες εἰρηνικὲς ἢ χώρες σπαραγμένες ἀπ' τὸν ἄγριο πόλεμο, λογιῶν λογιῶν ἄνθρωποι, καθ' ἓνας καὶ μιὰ πίστι, καθ' ἓνας κ' ἓνα πάθος, καθ' ἓνας καὶ μιὰ μοίρα. Κάτοχος μιᾶς ἀπέραντης παιδείας, μὲ διαρκεῖς του πνευματικὸς «συντρόφους» τὸ Νίτσε, τὸ Μπαρρές καὶ τὸ Μπέρξον, ζεῖ μὲ ἔντονο παλμὸ τὰ προβλήματα τῆς κοσμογονικῆς ἐποχῆς μας, εἶναι ἐρωτευμένος μ' ὅλο τὸν ἀνεχτίμητο πλοῦτο τῆς γλώσσας τοῦ λαοῦ μας, δημιουργεῖ στίς τραγωδίες του μορφὲς τιτανικὲς καὶ σήμερα τριγυρνᾷ ἀνήσυχος ἀπάνω στὰ πατρικά μας χῶματα καὶ ὁσμίζεται τὸν ἄερα.

Ἐπειτα ἀπὸ τόσα πνευματικὰ καὶ γεωγραφικὰ ταξίδια, ἀπὸ τόσες ἀγωνίες, μέσ' ἀπ' τὸ αἷμα τῆς ψυχῆς μας καὶ τοῦ κορμιοῦ μας, μέσ' ἀπ' τὴ γῆ μας, ξεπετάχθηκε κι ὁ ἥρωας τῆς «Ὀδύσειας». Ὁ Ὀδυσσεὺς πὺν ἐκφράζει ὅλη τὴ διαλεχτικὴ πορεία τοῦ νοῦ ἀπ' τὴ θέση στὴν ἀντίθεση καὶ μετὰ στὴ σύνθεση, πὺν παλεύει γιὰ λύτρωση, πικραίνεται καὶ χαίρεται, γκρεμίζεται καὶ ὑψώνεται, πεθαίνει καὶ ζεῖ. Μέσα του παλεύουν οἱ σκοτεινὲς δυνάμεις τοῦ Διόνυσου καὶ οἱ φωτεινὲς δυνάμεις τοῦ Ἀπόλλωνα. Στέκεται ὁ Ὀδυσσεὺς, μπρὸς στὸ γκρεμὸ καὶ τὸν κυτᾷ μὲ θεομὸ ἀθόλοτο μάτι, χωρὶς πανικό, γιομάτος ἀντορεία καὶ χαρούμενη ἀπελπισία. Τὸ μεγάλο αὐτὸ ἐπικοδορατικὸ ποίημα εἶναι ὅ,τι καλύτερο μᾶς ἔχει χαρίσει μέχρι σήμερα ὁ Ἕλληνας αὐτὸς δημιουργός, πὺν μὲ τὸ σφυρὶ καὶ τὸ κοπίδι ὀλάκερης τῆς ὑπαρξῆς του πελεκᾷ ἀπάνω στὸ πολύχρωμὸ μάρμαρο τῆς ἐποχῆς μας, τὸ γερό, ρωμαλέο, λυτρωτικὸ του ἔργο.

Καὶ ὁ Νίκος Καζαντζάκης μᾶς μίλησε.

— Ποία εἶναι ἡ ἀγωνία τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου;

— Ἡ ἀγωνία του σύγχρονου ἀνθρώπου εἶναι ἡ ἴδια, ἡ παλιά, ἐκάστοτε ανανεούμενη, ἀγωνία που πλακόνει τοὺς ἀθρώπους στίς μεταβατικὲς ἐποχὲς τῆς ιστορίας. Ὅταν ἓνας κόσμος που ξετέλεψε τὸ χρέος του γκρεμίζεται κι ὁ κόσμος ὁ νέος, διασκορπίζοντας τὰ παλιά, οργανώνοντας τὰ καινούρια, μάχεται ἀκόμα νὰ δημιουργηθεῖ, οἱ ἀνθρώποι κυριέβονται ἀπὸ ἓνα εἶδος ομαδικῆς παραφροσύνης με διπλά διαφορετικὰ φαινόμενα: ἄλλοι, οἱ βολεμένοι, οἱ προνομιοῦχοι, οἱ ἀρχοντες τῆς ἐποχῆς, κυριέβονται ἀπὸ φόβο μὴ χάσουν τ' ἀγαθά τους, υλικά καὶ πνευματικά· ἄλλοι, οἱ δημιουργοὶ, (που φαντάζουν, φυσικά,

για τοὺς βολεμένους σαν ἀντάρτες) κυριέβονται ἀπὸ ἀνυπομνήσια καὶ λύσσα νὰ καταστρέψουν τὸν παλιὸ κόσμο καὶ νὰ δημιουργήσουν ἓνα, καινούριο, καλῆτερο. Πόλειοι, ἀναγκαστικά, ξεσποῦν, τὸ αἷμα τῶν ἀνθρώπων ποτίζει τίς σκοτινὲς, χωμένες μέσα στη λάσπη, ἀκατάπαφτα διψασμένες ρίζες τῆς ἀρετῆς.

Φριχτή, ὄλο αἷματα εἶνε ἡ μέθοδος που ανανεώνεται ὁ κόσμος, μα ἔως τὸρα ἄλλη, εἰρηνικότερη, «ἀνθρωπινότερη», δὲν ὑπάρχει. Σωστος ἀντρας εἶναι ἀφτος που τολμάει νὰ δει κατὰματα τὸ τρομαχτικὸ ἀφτο θέαμα καὶ νὰ μὴν τρομάξει. Ὅχι μονάχα νὰ μὴν τρομάξει παρα, ἀν μπορεῖ καὶ νὰ το ἀγαπήσει. Ἐτσι μονάχα θα μporέσει, ἴσως, νὰ μετατρέψει τὴν ἀγωνία σε γόνιμη συνεργασία καὶ τὴν ἀβεβαιότητα σ' ἐμπιστοσύνη.

Μεταβατικὴ εἶναι ἡ ἐποχὴ που ζοῦμε καὶ πρέπει με γεναιότητα νὰ δεχόμεστε ὅλες τίς συνέπειες. Δυστυχημένοι κι ἀνόητοι ὅσοι ἐλπίζουν σε πρόχειρους συμβιβασμούς, σε συμφιλίωση τῶν δυο ἀντίμαχων, σε εἰρήνη καὶ σ' ἐφτυχία· ὅσοι κοιτάζουν πίσω τίς ἀγαπημένες τοὺς νομοθετημένες ἀδικίες, τίς παλιὲς ατιμίες, κ' ἐλπίζουν ἀκόμα πως θα τίς σώσουν. Θα σωθουν; Εἶναι χαμένοι, καὶ τὸ ξέρουν, γι' ἀφτο φοβούνται. Ἡ ἀνθρωποφάγα ἱστορικὴ στιγμή που περνούμε θα τοὺς φάει. Ἡ γενεὰ τούτη κ' ἡ ἐρχόμενη, κ' ἄλλες ἀκόμα, εἶναι γεννημένες γιὰ τὸν πόλεμο. Χαρά σε ἀφτον που τὸ ξέρει καὶ τὸ δέχεται καὶ παίρνει γεναία τὴν ἀπόφαση νὰ ἐχτελέση πιστὰ καὶ τίμια τὸ πολεμικὸ του χρέος.

— Εἰδικά, ποία εἶναι ἡ ἀγωνία τοῦ Ἕλληνα, ποιδ εἶναι τὸ σημερινὸ μας χρέος;

— Ἡ ἀγωνία του Ἕλληνα εἶναι — πρέπει νὰ εἶναι — ἀκόμα μεγαλύτερη. Πιστέβω πως ὁ βράχος τούτος με τὴ γαλάζια θάλασσα, που λέγεται Ἑλλάδα, εἶναι κατὰ τέτοιο τρόπο τοποθετημένος ἀνάμεσα σε Ἀνατολὴ καὶ Δύση, που, μοιραία, θα γίνετα πάντα παλέστρα ὅπου θα συγκρούονται μεγάλες ἀντίδρομες δυνάμεις. Καὶ, μοιραία, στο βράχο τούτον πάλι, ἔτσι πιστέβω, οἱ ἀντίδρομες δυνάμεις, ἀφου παλέψουν κ' ἔτσι γνωριστουν, θα προσπαθήσουν νὰ φιλιώσουν καὶ νὰ βρουν τὴ σύνθεση.

Μικρὸς ὁ ἅγιος τούτος τόπος, ἡ Ἑλλάδα, λιγοστοὶ, ἀνήσυχοι, πεινασμένοι πάντα, οἱ ἀνθρώποι που τὴν κατοικουν, ζυμωμένα τὰ χῶματα με πολὺ αἷμα, με πολλὴν ἰδρώτα, πηχτος ὁ ἀγέρας του ἀπὸ ἀόρατες μεγάλες παρουσίες· φτενος, φτωχος, καταστρεμένος πάντα, ἀλληλο-

σπαραγμένος ο τόπος μας, όμως του δόθηκε κάποτε μια μεγάλη εντολή και την εξετέλεσε κατά τρόπο τόσο άρτιο, που από τότε πια έγιναν ο ιερότερος βράχος της γης. Ποιαν εντολή; Να μετουσιώσει την ανατολίτικη σκλαβία σε ελεφτεριά.

Από τότε η εφθύνη του Έληνα πλήθηνε. πλούτισε κ' ένας Έληνας σήμερα που ξέρει συνειδητά, βαθεια, τι θα πει Ελλάδα, νιώθει πως έχει εφθύνη όχι μονάχα απέναντι στη μικρή πατρίδα παρα κι απέναντι στην ανθρωπότητα και μάχεται να διατυπώσει κατά τέτοιο τρόπο τη σύγχρονη ανάγκη, που ο συντελεστής «Ελλάδα» όχι μονάχα να μη χαθεί παρα και να προσδώσει Ελληνικήν ουσία στο σύνολο.

Ακόμα μια φορά στην ιστορία βλέπομε με υπερηφάνεια και τρόπο να ετοιμάζεται πάλι από τη μοίρα της η Ελλάδα να ξαναγίνει παλέστρα. Ποιο είναι πάλι το χρέος μας;

Ο Έληνας δεν μπορεί να βαρύνει στην τύχη του κόσμου μήτε με το περίσιο του πλήθος, μήτε με το στρατο, μήτε με τον πλούτο του· ένα μονάχα όπλο είχε πάντα, ένα μα παντοδύναμο: το Πνέμα. Ακλόνητα πιστέβω πως αψηφτική η μυστική, σκληρή, ανήσυχη δύναμη που τη λέμε Πνέμα, είναι η μοίρα της Ελλάδας. Και γι' αφο τόσοι νιώθουν μέσα τους τη μεγάλη εφθύνη νάναι Έληνες πρέπει στην κρίσιμη τούτη ώρα, ακολουθώντας την παράδοση του Γένους, να επιστρατέψουν τις μέσα τους δυνάμεις και να δουλέψουν. Να εντείνουν το νου, ν' αγνίσουν την ψυχή, να νικήσουν τη μεγάλη σκλαβία, την αναντρία. Όλες οι σύγχρονες αγώνες—ψυχικές, πνευματικές, κοινωνικές, οικονομικές—είναι και δικές μας αγώνες· δεν μπορούν αναγκαστικά πια, στο σύγχρονο αδιαίρετο κόσμο, παρα να λυθούν ομαδικά· αφο που λέμε «Ελληνική πραγματικότητα» θ' ακολουθήσει την παγκόσμια πραγματικότητα· όμως εμείς οι Έληνες έχουμε χρέος, θαρω, να προσπαθήσουμε στην παγκόσμια λύση που θα δοθεί στην κάθε γωνία, στη νέα μορφή που μάχεται να πάρει η πραγματικότητα, να δόσουμε τα αιώνια γνωρίσματα της Ελλάδας: το μέτρο, την ευγένεια, την ανθρωπία.

— Πώς βλέπετε την τωρινή Ελληνική πραγματικότητα; Όποιος βλέπει το τι γίνεται σήμερα στην Ελλάδα, την ασυναρτησία της, τα τυφλά πάθη, την εγκληματική ανοχή της ατιμίας, τους ανάξιους ηγέτες, νοιώθει αβάσταχτη πίκρα και αγανάχτηση και μια στιγμή τον κυριέ-

βει απόγνωση· όποιος γνωρίσει από κοντά τους σημερινούς ανθρώπους και τα πράγματα στην Ελλάδα, τρομάζει· φοβερα ερωτήματα σπαθίζουν το νούτου: Γιατι τον σπρώχνουν έναν τέτοιο τόπο κ' έναν τέτοιο λαο στο βάραθρο; Ποιος δαίμονας πάλι, από τους παλιους συνηθισμένους της δαίμονες, σπρώχνει τόσο σκαταμάχητα την Ελλάδα στον γκρεμο; Θα κατορθώσει και πάλι ο Έληνας να γλυτώσει από τον Έληνα και να σωθει;

Μια γεναία σύγχρονη ψυχή έδοκε τούτον τον ορισμο του Έληνα: Έληνας είναι ο άνθρωπος που άξαφνα, απροσδόκητα, στα χείλια του γκρεμου δημιουργει το αδύτατο. Είμαι βέβαιοι πως, στη στιγμή τούτη που περνούμε, στην άκρα απελπισία, δημιουργιέται κιάλας μέσα μας το αδύνατο. Αφο είναι—κι όχι το άλλο, η ομορφια—το Ελληνικο θάμα. Θάμα μεγάλο είναι, αλήθεια, πως σώθηκε ωστόσο, ύστερα από τόσες αδελφικές και ξένες παραφροσύνες, και δεν εξαφανίστηκε από το πρόσωπο της γης η Ελλάδα. Και τώρα, σίγουρα, θα σωθει, γιατι, σίγουρα υπάρχουν κιάλας ψυχες μέσα στην τόση ατιμία και τύφλα, που κατεργάζονται το αδύνατο: τη σωτηρία.

— Η στάση του λαού μας, στον καιρό της πείνας της κατοχής δέ μας δίνει κι' αυτή έλπίδες μεγάλες;

— Η πείνα κ' η κατοχή στάθηκαν οι δυο μεγάλες φωτιες, οι δυο μεγάλες «πειρες αγνότητας» απόπου βγήκε καταπληγομένος και θριαμβεφτης ο λαος μας. Θάρθει μέρα που θα γαληνέψουν μέσα μας τα φοβερα θεάματα: τα παιδια που ξεψυχούσαν στους δρόμους από την πείνα κ' οι μεγαλομάρτυρες που βασανίζονταν και τουφεκίζονταν από τους βάρβαρους. Θάρθει μέρα που όλο αφο το έπος θα κατασταλάξει στη μνήμη μας και στη μνήμη των απόγονων σαν ένας θρύλος· ή και θα ξεχαστει σιγα, σιγα, με τους αιώνες. Όμως εμεις που τ' άζησαμε πρέπει να ξέρουμε τούτο: από την τρομερη δοκιμασία της πείνας και της κατοχης ο λαος μας βγήκε μετουσιωμένος. Μεταμορφόθηκε, φωτίστηκε, είδε· δεν είναι πια σαν πρώτα αφελής, σκοτεινος, ανοργάνοτος. Τον οργάνοσαν η τυρανία—οι τυρανίες—κ' η πείνα· του φώτισε το μυαλο η πυρκαγια του σπιτιου του και του χωριου του. Αλοίμονο σ' εκείνους που δεν το ένοιωσαν κ' έχουν ακόμα την αναιδεια να του φέρνουνται και να τον ξεγελουν όπως του φέρνουνταν και τον ξεγελούσαν πριν από την πείνα και την κατοχη. Τέτοια παληκαρια και τόση αντοχη, τέτοια

περιφρόνηση του θανάτου, τόση ένθεη μανία σε τόσους νέους και νέες δε μπορούν να πάνε χαμένες.

Κάτι άλαξε στην Ελλάδα· κάτι βαθι, αποφασιστικο, ανεπανόρθωτο· ένας καινούργιος λαός βγήκε απο την πείνα και τη σκλαβία· αλοίμονο σε όσους δεν το ένιωσαν ακόμα.

Στή συνέχεια τής συνομιλίας μας, μου μίλησε για τή μελλοντική όργάνωση του κόσμου, ιδιαίτερα τής Ευρώπης, για τή πεπωμένα τής Ρωσίας, τής Άγγλίας και των Ένωμένων Πολιτειών, για τή ειδικότερα σημερινά προβλήματα τής Ελλάδας, για τούς προσανατολισμούς τής πολιτικής της και γι' άλλα πολλά! Μιά άξέχαστη συνομιλία, που για διάφορους λόγους και ύπακούοντας σε παράκλησή του, δεν είναι δυνατό, σήμερα τουλάχιστο να γραφτεί.

Όλη τήν ώρα που μου μιλούσε στο πρόσωπό του ήτανε διαχυμένη μια άπεραντη γαλήνη. Είναι πιά ο άνθρωπος που ξέρει τήν αλήθεια, ξέρει καλά που πάμε, όλα τή περιμένει, για όλα είναι έτοιμος.

Και θυμήθηκα τήν ινδιάνικη ιστορία, που μου είξε διηγηθεϊ σε μια παλιότερή μας συζήτηση, τόσο χαρακτηριστική τής βαθύτερης ούσίας τής ύπαρξής του, τήν ιστορία που του έσυνειδητοποίησε πλέρια τή στάση του στη ζωή.

«Ένας Ίνδος ξεκίνησε με τή βάρκα του, κωπηλατώντας σ' ένα ποτάμι. Άγωνιζότανε γιομάτος έλπίδες και πόθους και απογοητεύσεις, Ίδρωνε κωπηλατώντας για να προχωρήσει και να φτάσει στον προορισμό του. Και ξαφνικά μπροστά του είδε έναν άπότομο, τρομερό καταρράκτη. Τότε, λυτρώθηκε από κάθε άγωγία κ' έλπίδα, κι' άρχισε χαρούμενα να τραγουδάει.»

Το καλύτερο έργο του Νίκου Καζαντζάκη, οι σημερινές του ακόμα τόσο άπαλνπτικές σκέψεις, εκείνο που μελλοντικά θα μάς χαρίσει, δεν είναι παρά αυτό το τραγούδι μιάς λυτρωμένης ψυχής μπρός στο γκρεμό.

ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑΣ ΜΕΤΑΞΑΣ

ΡΑΪΝΕΡ ΜΑΡΙΑ ΡΙΛΚΕ

ΝΤΟΥΓ'ΝΕΖΙΚΕΣ ΕΛΕΓΕΙΕΣ

Η Πρώτη

(Άπόσπασμα)

Ποιός, και να κραύγαζα τώρα —
θα μ' άγροικούσε από των άγγέλων τής τάξεις ;
Κι' ακόμα να μ' έσφιγγεν ένας τους στην άγκαλιά του :
Θά διαλυόμουν μπροστά στην όλο κράτος ζωή του.
Γιατί το ώραίο δεν είναι παρά του φριχτού το άρχίνημα,
που ίσα, που το σουβαστᾶμε·
και το θαυμάζουμε : γιατί—όλο περφάνεια—δεν καταδέχεται να
μάς συντριψει.

Ναι—κάθε άγγελος είναι φριχτός.
Κι' έτσι κρατιέμαι κι' αποσωπαίνω
του σκοτεινού μου λυγμού τήν παράκληση.

Άχ—ποιόν είμαστε εμείς ικανοί να χρειαστούμε ;
Ούτε άγγέλους, ούτε ανθρώπους
κι' ακόμα τή ζά, όπου νοιώθουν
ξαίρουν, ότι έχουμε μείνει μονάχοι
πάνω στη Γῆ, που έχει απομείνει δίχως αινίγματα.

Ίσως μάς μένει πιστό πλάϊ στο βουνό ένα δέντρο,
για να το βλέπομε καθημερνά·
και μάς μένει ο δρόμος, που εκάμαμε ψές,
και μάς μένει πιστή μια συνήθεια,
που τής άρεσε πλάϊ μας, κι' έμεινε και δε μάς άφηκε.
Ω και η νύχτα, η νυχτιά, που ο άγέρας, από κόσμους γιομάτος,
μάς δέρνει το πρόσωπο—
ώ, τίνους δε μένει η νυχτιά, η νοσταλγημένη,
όπου, με τήν άπαλή της άπάτη,
στέκει σιμά σε κάθε καρδιά, που είναι μονάχη.
Είναι η νυχτιά πιο άλαφρή για εκείούς, που αγαπάνε ;

Ἄχ, τὴ μοῖρα τοὺς κρύβουνε ἐκείνη κ' ἔδαυτοι ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον.

Τί—δὲν τὸ ξαίρεις ἀκόμα ; Ρίξ' τὸ κενὸ ἀπ' τὰ στήθια σου μέσα στοὺς κόσμους, ὅπου ἀναπνέμε ἴσως, σὲ μιὰ πιδ γλυκύτερη πῆση, αἰστανθοῦνε τὰ πετεινὰ τὸν πλουσιώτερον ἀέρα.

Ναί—ἴσως οἱ ἄνοιξες σὲ χρειαστοῦνε.

Κάμποσα ἀστέρια σοῦ γνέψανε, καὶ τὸ αἰσιάνθησιν :
 ἕνα κῦμα τῆς περασμένης ζωῆς ἐγέρθηκε δλόρθο σιμά σου,
 ἢ λιγώθηκεν ἕνα βιολί, σὰν ἐδιάβης ἀπὸ ἴνα ἀνοιχτὸ παραθύρι.
 Ἐτοῦτα ὅλα ἦτανε μιὰν ἐντολή. Τὴν ἐδάμασες ;
 Μήπως δὲν ἦταν τὸ εἶναι σου δλάκαιρο διαχνημένο
 σὲ μιὰ ἀναμονή, σὰ νὰ σοῦ δηλοῦσε τὸ πᾶν,
 πῶς θᾶρθῃ μιὰ Ἀγαπημένη ;
 Ποῦ θὰ τὴν κρύψεις,
 πὸν μέσα σου ἡμέρα καὶ νύχτα ἐρχόνται, διαβαίνουν,
 συχνὰ τίς νύχτες διαμένουν,
 οἱ τρανές, οἱ ξένες οἱ σκέψεις ;
 Μ' ἂν νοσταλγεῖς, τραγοῦδα γιὰ ἐκειούς, πὸν ἀγαπᾶνε.
 Δὲν ὑμνήθηκε ἀκόμα ἀρκετὰ
 τὸ ἀθάνατο, τὸ ἔνδοξό τους συναίσθημα.
 Τραγοῦδησε ἐκείνους—σχεδὸν τοὺς ζηλεύεις—
 τοὺς παρατημένους, πὸν εἶναι τόσο περισσότερο ἀγάπη γιομάτοι
 ἀπὸ τοὺς ἀγαπημένους.

Αἰώνια ξανάρχιζε τὸ τραγοῦδι,
 νὰ βρεῖς τ' ἀνεύρετα λόγια, νὰ τοὺς τιμήσεις.
 Σκέψου : ἐπάνω ἀπ' τὰ πάντα—αἰώνιος—κρατιέται ὁ Ἕρωας.
 Κι' ἀκόμα ἢ καταστροφή του
 εἶναι γι' αὐτὸν μιὰ ἀφορμή, νὰ δείξει τὴν ὑπαρξή του.
 Εἶναι ἢ στερνὴ του ἢ γέννα !
 Μὰ ἐκειούς, πὸν ἀγοπᾶνε, ἐκείνους τοὺς πέρνει ἢ Φύση,
 ἢ ἀποσταμένη, πάλι κοντὰ τῆς·
 δὲν ἔχει τὴ δύναμη, τέτοιες ὑπάρξεις νὰ δημιουργήσῃ δύο φορές.
 Τραγοῦδησε, ναί, τὴ Γκάσπαρα Στάμπα·
 σκέψου τὴν τόσο βαθιά,
 γιὰ νὰ δυνηθεῖ κάθε κορίτσι,
 πὸν ἐγκατελείφθη ἀπὸ τὸν ἀγαπημένο
 νὰ αἰστανθεῖ μπροστὰ στό ὑπέργειο παράδειγμα :
 Νὰ ἐγινόμον, ὡς Ἐκείνη !

Δὲ θὰ γενοῦνε γιὰ ἐμᾶς πιά ἐτοῦτοι οἱ πανόρχαιοι πόνοι
 παρὰ δεῖγμα, πὸν δημιουργεῖ ;
 Δὲν ἦρθε ὁ καιρὸς, νὰ λυτρωθοῦμε—ὄλο ἀγάπη—ἀπ' τ' ἀγαπη-
 μένο,
 καὶ νὰ σταθοῦμε πλάϊ του ἀντάξιοι,
 ὅπως στέκεται ἀντάξιο πᾶ στὴ χορδή του τὸ βέλος,
 συμμαζωμένο γιὰ νὰ πηδήσει,
 νὰ γίνῃ μὲς στὴν ὁρμὴ τῆς βολῆς του, ἀνώτερο ἀπὸ τὸν ἑαυτό του.
Γιατὶ τὸ νὰ διαμείνουμε δὲ μᾶς βολεῖ πουθενά !

Ἀπόδοση Γ. Θ. ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΟΥ

ΤΟ 13 ΤΣΙΜΠΟΥΚΙ*

Μόλις ή Μαργκό αντίκρισε τὸ βουβαλίσιο πτώμα τοῦ κυρίου Βεβό, λερωμένο ὄχι πιά μὲ χοιρινό, παρὰ μὲ τὸ ἴδιο του τὸ αἷμα, τὴν ἔπιασε τρόμος γιὰ τὸν Ζύλ. Τῆς ἤρθανε στὸ νοῦ τὰ λόγια τοῦ ποιητῆ, σὰν εἶδε, ἀνάμεσα στὶς φυλλωσιὲς τοῦ πάγκου Μονσουρί, στὸ μπράτσο τῆς Μαργκό, λίγο πιδὸ πάνω ἀπ' τὸν ἀγκῶνα, ἓνα μελανὸ λεκεδάκι — σημάδι τῶν συζυγικῶν χαιδιῶν τοῦ ζωεμπόρου :

— "Αν τολμήσει ἀκόμη μιὰ φορὰ νὰ σὲ πειράξει, θὰ τὸν σφάξω, σὰ γουροῦνι...

Εἶδε ξεκάθαρα μὲ τὸ μυαλό της τὴ ζήλεια καὶ τὸ θυμὸ τοῦ Ζύλ, τὴ σύντομη νυχτερινὴ κουβέντα, τὸ μαχαῖρι, τὴν ἀγωνία τοῦ ἀγαπημένου, ποὺ περιμένει τώρα τὸ δικαστήριον καὶ τὴ γκιγιότινα. Για τὴ μικρὴ Μαργκό αὐτὸ ἦταν μεγάλη δοκιμασία, καὶ δὲν εἶναι γιὰ ν' ἀπορεῖ κανεὶς, ἂν αὐτός, ποὺ τῆς ἔφερε τὸ στεφάνι μὲ τ' ἄσπρα ρόδα, τὴ βρῆκε κλαμμένη.

Ἡ μυστικὴ ἀστυνομία ἔστειλε στὴν ὁδὸ Ἄλεζιὰ τὸν Γκα-στὸν Φερρύ, τὸν ἐπωνομαζόμενον «Φλαῖρ ντὲ Λού», ἓναν ἀπ' τοὺς καλλίτερους ντέτεκτιβ τοῦ Παρισιοῦ. Ὁ «Φλαῖρ ντὲ Λού» περιεργάστηκε μὲ μεγάλῃ προσοχῇ ὅλα τὰ δωμάτια, ἀπαγόρευσε στοὺς ἀστυνομικοὺς καὶ στὴ Μαργκό νὰ ἐγγίξουν τὰ πράγματα, ποὺ βρίσκονταν στὴ κρεββατοκάμαρα τοῦ σκοτωμένου, πιστεύοντας, πὼς ἀπάνω τους εἶχανε μείνει τὰ δακτυλικὰ ἀποτυπώματα τοῦ δολοφόνου, μάζεψε ἀπὸ χάμω ἓνα κομπι τοῦ παντελονιοῦ καὶ μιὰ φλοῦδα πορτοκαλλιοῦ κι' ἔπειτα, σὰ νὰ θυμῆθηκε τὰ μυθιστορήματα τοῦ Κόναν Ντόυλ, πῆρε ἓνα σκυθροπὸ ὕφους περισυλλογῆς, ἀκουμπώντας ὅμοια κι' ἀπαράλλαχτα, ὅπως ὁ μέγας ντέτεκτιβ.

Ἀφοῦ ἄκουσε μὲ προσοχῇ τίς συγκεχυμένες ἐξηγήσεις τῆς γυναίκας τοῦ σκοτωμένου, ὁ «Φλαῖρ ντὲ Λού» ἔδωσε διαταγὴ νὰ φέρουν ἀμέσως τὸν Ζύλ Ἄλουέτ, τὸν ὁποῖο διάφοροι ἄνθρωποι ὑπέδειξαν ὡς ὑποτιθέμενον ἐραστή τῆς Μαργκό. Ὁ

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενον.

ποιητῆς κατὰ τὴν ἀνάκριση ἔδειξε σπάνια ἡρεμία. Τόση εὐλι-κοίνοια καὶ ἀκριβεία εἶχαν οἱ ἀπαντήσεις του, ποὺ πῆρε ὅλους τοὺς ἀστυνομικοὺς μὲ τὸ μέρος του. Ἐκαθάρισε τὸν ἀθῶο χιτρακτῆρα τοῦ αἰσθήματός του πρὸς τὴν κυρία Βεβό, καὶ μόνο σὲ μιὰν ἐρώτησιν, συγκεκριμένα, — ποὺ εἶχε περάσει τὸ βράδυ καὶ τὴ νύχτα τοῦ Σαββάτου πρὸς τὴν Κυριακὴ — δὲν ἀπάντησε μονομιᾶς, χάνοντας τὴν ψυχραιμία του καὶ κοκκινίζοντας. Τέλος πάντων, ὁ «Φλαῖρ ντὲ Λού», τᾶμαθε ὅλα, πὼς τὸ Σάββατο τὸ βράδυ ὁ Ζύλ Ἄλλουέτ πῆγε στὴ Λυσιέν Μέρντ, μέλος τῆς χορωδίας τοῦ θεάτρου «Γκαῖτε» κι' ἔμεινε κοντὰ της ὡς τὸ μεσημέρι τῆς ἐπομένης, ὁπότεν πῆγε μαζύ της νὰ προγευματίσει στὸ ἐστιατόριον Σαρτιέ. Ἄμα τὴν ἀνακρίνανε ἡ Λυσιέν Μέρντ ἐπιβεβαίωσε τὰ ὅσα εἶχε καταθέσει ὁ Ζύλ. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο κατέπεσε ἡ πρώτη ὑπόθεσις, πὼς εἶναι δολοφόνος ὁ ἐραστής τῆς κυρίας Βεβό, καὶ τὴ Δευτέρα στίς ἑξῆ τὸ βράδυ ὁ Ἄλλουέτ ἀφῆθηκε ἐλεύθερος.

Τότε, στηριζόμενος στὰ λόγια τῆς θυρωροῦ, ἡ ὁποία εἶχε δεῖ, πὼς ὁ Ζὰν Λιμέ τὴν Κυριακὴ, κατὰ τίς τέσσερις τὸ ἀπόγευμα, ἀνέβηκε στὴν κατοικία Βεβό καὶ γρήγορα βγῆκε ἀπὸ μέσα κάπως πολὺ συγκινημένος, ὁ «Φλαῖρ ντὲ Λού» ἔδωσε διαταγὴ νὰ φέρουν τὸν δεύτερον ὑποπτον. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τίς ἀκριβόλογες ἀπαντήσεις τοῦ Ζύλ, οἱ καταθέσεις τοῦ Ζὰν δώσανε σοβαρὰς ὑπόνοιες γιὰ τὴν ἐνοχίαν του. Ὁ φοιτητῆς δήλωσε σύντομα, πὼς, ἅμα ἤρθε τὴν Κυριακὴ μετὰ τὸ φαῖ στὴν κατοικία Βεβό, βρῆκε πεθαμένο πιά τὸ νοικοκύρη. Στὴν ἐρώτησιν, γιὰ τὴν φώναξε τὴν ἀστυνομία καὶ δὲν εἶπε τίποτε σὲ κανένα γιὰ τὸ φοβερὸν του εὔρημα, ὁ φοιτητῆς δὲ μπόρεσε ν' ἀπαντήσῃ. Ἄλλο τόσο κακὴ ἐντύπωση ἔκαναν οἱ ἐξηγήσεις τοῦ Ζὰν γιὰ τὸ ποῦ πέρασε τὴ νύχτα τοῦ Σαββάτου πρὸς τὴν Κυριακὴ :

— Περπατοῦσα στοὺς δρόμους...

Στὸ τέλος ὁ ἀστυνομικός, ποὺ ἔφερε τὸν Ζὰν, δήλωσε, πὼς τὴν εἶχε βρεῖ μὲ τὴν βαλίτσα ἀμπαλαρισμένη, ἔτοιμον νὰ ξεκινήσῃ γιὰ τὸ σταθμὸ τῆς Λυών. Αὐτὸ ἐπίσης φάνηκε σοβαρὸ ἐνοχοποιητικὸ στοιχεῖον, γιὰ τὸ φοιτητῆς δὲ θέλησε νὰ ἐξηγήσῃ τὴν αἰτία τῆς ὑποτιθεμένης, ἀρχετὰ ξαφνικῆς, ἀναχωρήσεώς του. Ὁ «Φλαῖρ ντὲ Λού» διέταξε νὰ ψάξουν τὸν Ζὰν Λιμέ. Στίς τσέπες του δὲ βρῆκανε τίποτε τὸ ὑποπτον : ἓνα κλειδί, ἓνα πορτοφόλι, ἓνα τσιμποῦκι καὶ σπύρτα. Μὰ ἡ ἀριστερὴ τσέπη, ὅπου βρισκόταν τὸ τσιμποῦκι, ἦταν λερωμένη μὲ αἷμα. Μετὰ μιὰ ὥρα οἱ πραγματογνώμονες ἔβγαλαν τὸ

συμπέρασμα, πώς ήταν ανθρώπινο αίμα κι' ο Ζάν Λιμέ ώδηγήθηκε στίς φυλακές Σαντέ.

“Αν κι' όλα μιλούσαν για την κουταμάρα και την άπειρία του ενόχου, ο «Φλαίρ ντε Λου» καμάρωνε περήφανα σά νάταν ο Ίδιος Σέρλοκ Χόλμς.

Τὴν επομένη, μετὰ τὴν κηδεία τοῦ Βεβό, ἡ Μαργκό πῆγε στὸν Ζύλ. Μόλις μπῆκε στὴν κάμαρά του, ξέσπασε σὲ κλάματα, παράπονα καὶ μαλώματα. Μὴ καταλαβαίνοντας τὸ νόημα τῶν τελευταίων, ὁ Ζύλ τσαλάκωνε νευρικά τὸ χοντρό περιοδικὸ μὲ τὴν ἀβροὴ κριτικὴ. Τέλος, ἡ Μαργκό ἐξήγησε πὼς ἦταν τρομερὰ συγχυσμένη μὲ τὴν ἀπιστία τοῦ Ζύλ, πὺ εἶχε πάει, ὕστερα μάλιστα ἀπὸ κείνο τὸ πρωῖνὸ ἀνάμεσα στίς φυλλωσιῆς τοῦ πάρκου Μονσουρί, σὲ κάποιαν κοινὴ τραγουδίστρια.

Ὁ Ζύλ ἐξήγησε στὴ Μαργκό, πὼς αὐτὸ εἶχε συμβῆ ἀποκλειστικὰ σὰ συνέπεια τῆς ἀπουσίας της στὸ Μεντόν, ὅπου ἔμεινε ἡ θεία της, καὶ πὼς τώρα, πὺ οἱ δύο τους, χάρις στὸ ξαφνικὸ τέλος τοῦ κυρίου Βεβό, θὰ μπορούν νὰ περνοῦνε μαζὶ νύχτα-μέρα, αὐτὸς δὲν θὰ πηγαίνει πιά σὲ κοινὲς τραγουδίστριες. Ἡ Μαργκό ἠσύχασε, σὰν τᾶκουσε αὐτά, πουντραρίστηκε γρήγορα, ξαναβρῆκε τὸ κέφι της κι' ἀφοῦ τοῦ δόθηκε, ἔγινε πρῶτα φιλενάδα του, ἔπειτα γυναίκα του, πουντραρισμένη κι' εὐθύμη, γιὰ πολλὰ-πολλὰ χρόνια, γιὰτὶ ὁ ἔρωτας ἦταν γι'αυτὴν σὰν τὴ θαμπὴ λάμπα τοῦ μουντουάρ, πὺ δὲν ἐπιτρέπει στὸν ἄνδρα νὰ ἐργασθῆ, μὰ δὲν τὸν ἀφήνει καὶ νὰ κοιμηθῆ.

Καθὼς ἔφευγε, ἡ Μαργκό ρώτησε τὸ Ζύλ :

—Μὰ πὺ εἶναι τὸ τσιμποῦκι σου ;

Ὁ Ζύλ γιὰ πρώτη φορὰ βλαστήμησε τὴν κούφια περιέργεια, πὺ ἔχουν ὅλες οἱ γυναῖκες καὶ μουρμούρισε :

—Ὁ γιαιτὸς μοῦ ἀπαγόρευσε νὰ καπνίζω τσιμποῦκι. Τώρα πάλι καπνίζω τσιγάρα.

Μετὰ ἀπὸ λίγες μέρες οἱ εὐτυχισμένοι ἐραστὲς μιλήσανε γιὰ τὸ Ζάν :

—Στὸ πρόσωπό του πάντα ὑπῆρχε κάτι τὸ ἐγκληματικὸ. Σὲ παρακαλῶ οὔτε νὰ τὸ σκέπτεσαι, πὼς ἤμουνα φίλος του,— εἶπε ὁ Ζύλ.

—Ἔχεις δίκην, καθὼς πάντα, περήφανό μου λεοντάρι — πρόφερε νωχελικὰ ἡ Μαργκό. — Αὐτὸς ὁ παλιάνθρωπος μοῦκανε κόρτε, μὰ ἐγὼ τῶξερα, πὼς εἶναι ἱκανὸς μονάχα γιὰ ποταπότητες.

Οἱ ἐφημερίδες, ἔξακολουθώντας νὰ ἐνδιαφέρονται γιὰ τὸν «συνταρακτικὸν φόνον τῆς ὁδοῦ Ἀλεξιά», δημοσίευσαν μιὰ συνέντευξη, ὅπου ἡ κυρία Βεβό κι' ὁ κύριος Ζύλ Ἀλουέτ, λέγοντας τίς ἐντυπώσεις τους γιὰ τὸ φόνον, ἐπανελάμβαναν τίς κρίσεις, πὺ εἶχαν κάνει στὴν ἀναμεταξύ τους συνομιλία.

Ἐνα φύλλο τῆς ἐφημερίδας, ἐκείνης ἀκριβῶς πὺ περιεῖχε τὴ συνέντευξη, βρέθηκε κατὰ τύχη στίς φυλακὲς Σαντέ κι' ἔπεσε στὰ χέρια τοῦ Ζάν. Ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ ὅμως ν' ἀποσιωπήσω τὰ ὅσα αἰσθάνθηκε, σὰν τὸ διάβασε. Ὑπάρχουν αἰσθήματα, πὺ εἶναι προτιμώτερο κανεῖς νὰ μὴν τὰ ὀνομάζει, καθὼς οἱ ἀρχαῖοι ἐβραῖοι δὲν πρόφεραν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, κ' οἱ δεισιδαιμονεῖς τὰ δαχτυλίδια τοῦ φιδιοῦ.

Ἐφθασε ἡ μέρα τῆς δίκης. Κ' ἐπειδὴ ἡ ὑπόθεσις εἶχε χαρακτηρισθῆ ἀπ' τίς ἐφημερίδες ὡς «ρομαντικὴ», μαζεύτηκε πολὺς κόσμος, κυρίως γυναῖκες. Στὸ δικαστήριον ὁ Ζάν κράτησε τὴν ἴδια στάση, πὺ εἶχε κρατήσει καὶ στὴν ἀνάκριση ; χωρὶς νὰ ὁμολογεῖ τὴν πλήρη ἐνοχίαν του, δὲν ἔκαμνε καὶ τίποτε γιὰ τὴν ὑπεράσπισή του, περιοριζόμενος μονάχα σὲ σύντομες καὶ καθόλου πειστικὲς ἀπαντήσεις.

—Ὁχι, δὲν ξέρω. Δὲν μπορῶ νὰ πῶ.

Μόνον κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἀγορεύσεως τοῦ συνηγόρου, συνέβη ἕνα μικρὸ ἐπεισόδιο, πὺ συγκίνησε βαθιὰ τὸ γυναικεῖο ἀκροατήριον. Ὁ νέος δικηγόρος, ἀφοῦ στὴν ἀρχὴ ἀνέπτυξε τὴν ἀποψή, πὺ τὸν Βεβό τὸν σκοτώσανε ἀγνωστοὶ κλέφτες, κατάλαβε ἀμέσως τὸ ἀπίθανον αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως κι' ἄρχισε νὰ ὑποστηρίζει, ὅτι κι' ἂν ἀκόμα ὁ Λιμέ εἶναι ὁ δράστης, αὐτὸς σκότωσε τὸν ἄνδρα τῆς γυναίκας, πὺ ἀγαποῦσε τρομερὰ, καὶ γι'αὐτὸ πρέπει νὰ τὸν κρίνουν μ' ἐπιείκεια. Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖον, ἐνῶ πρὶν ὅλη τὴν ὥρα κρατοῦσε ἀπόλυτη ἡρεμία, σηκώθηκε ἀπότομα καὶ φώναξε ἔξαλλος :

—Ἄν σκότωσα ἐγὼ τὸν Βεβό, τὸ ἔκαμα τοῦλάχιστον γιὰ τὰ χρέματά του. Παρακαλῶ νὰ μὴν ἀνακατώνετε καθόλου τὴν κυρία Βεβό.

Αὐτὴ ἡ παρέμβαση ὄχι μόνον ἀπογοήτευσε τίς κυρίες, πὺ εἶχαν ἔρθει γιὰ νὰ δοῦν τὸ ρομαντικὸ δολοφόνον, μὰ καὶ σκλήρυνε τίς καρδιὰς τῶν δικαστῶν, πὺ εἶχαν μαλακώσει μὲ τὴν ἀγόρευση τοῦ δικηγόρου. Μολαταῦτα, χάρις στὴν εὐγλωττία τοῦ νεαροῦ συνηγόρου, δεῖξαν ἐπιείκεια στὸν Ζάν Λιμέ καὶ τὸ δικαστήριον τὸν κατέδικασε σὲ ἰσόβια κάτεργα.

Ἐτσι τέλειωσε ἡ ζωὴ τοῦ φοιτητοῦ τῆς μαθηματικῆς σχολῆς Ζαν Λιμέ, κ' ἄρχισε ἡ ἄλλη — τοῦ καταδίκου Νο 348 στίς φυλακὲς κατέργων τῆς Νάντης. Ἀπ' ὅλη τὴν προηγού-

μενη ύπαρξή του, ἐκτὸς ἀπ' τὶς ἀναμνήσεις, πού οἱ ἄνθρωποι δὲ βροῦσαν ἀκόμα τὸν τρόπο νὰ τὶς ἀφαιροῦν κ' αὐτὲς στίς διάφορες ἀστυνομικὲς ἐρευνες, ὁ κατάδικος Νο 348 φύλαξε τὸ μικρὸ ἀπὸ σήπιο τσιμποῦκι.

Ὁ κατάδικος Νο 348 φοροῦσε ἓνα γελοῖο ριγωτὸ χιτῶνα, πού εἶχε 18 μαῦρες καὶ 17 ἄσπρες ρίγες. Ὁ κατάδικος Νο 348 ἐπλεκε σακκοῦλες ἀπὸ ψάθα. Ὅταν ἐφτειανε καμμιά δεκαριά — ἀρχίζε νὰ τὶς ξεπλέκει — τέτοια ἦταν ἡ διαταγὴ τοῦ ἐπόπτη. Ἀπὸ ἓνα σωρὸ ψάθας ἐπλεξε χιλιάδες σακκοῦλες. Ὁ περιπάτος τοῦ καταδίκου Νο 348 ἦταν νὰ κάνει τὴ βόλτα τῆς αὐλῆς τῶν φυλακῶν, πού ἦταν φραγμένη γύρωθε μὲ τοίχους δίχως παράθυρα. Μπροῶς καὶ πίσω πηγαιναν ἄλλα νοῦμερα, μὰ τὸ Νο 348 δὲν ἤξερε κανένα τους. Ἐκανε 18 μεγάλες βόλτες ἀπ' τὰ δεξιὰ στ' ἀριστερά, ἔπειτα ἄλλαζε κατεύθυνση κ' ἔκαμε 18 βόλτες ἀπ' τ' ἀριστερὰ στὰ δεξιὰ. Ὁ χρόνος ἔχει 365 μερόνυχτα. Τὸ κάθε μερόνυχτο 24 ὥρες. Τὸ Νο 348 ἔζησε στίς φυλακὲς κατέργων τῆς Νάντης 11 χρόνια καὶ 4 μῆνες.

Αὐτὰ ὅλα τᾶξεραν οἱ φυλακισμένοι καὶ λέγαν, πὼς τὸ Νο 348 δείχνει πολὺ καλὴ διαγωγή. Μὰ δὲν ξέρανε, πὼς τὸ Νο 348 ἦταν εὐτυχισμένος, τόσο εὐτυχισμένος, ὅσο σπάνια συμβαίνει νὰ ὑπάρχουν εὐτυχισμένοι ἄνθρωποι ὄχι μονάχα στίς φυλακὲς κατέργων, μὰ καὶ στὴν πόλη τῶν εὐτυχισμένων, στὸ Παρίσι. Στὸ Νο 348 μένανε ἡ πλήξη, τὰ μεγάλα βήματα καὶ τὸ ἀγεράκι πού φύσαγε ἀπ' τὴ θάλασσα στὸ παράθυρό του. Τὸ Νο 348 ἤξερε τὸ μάκρος καὶ τὴ δύναμη τοῦ χρόνου. Μὰ ἤξερε ἀκόμα καὶ τὴν ἄλλοτινὴ χαρὰ, τὸ χαμόγελο τῆς Μαργκό ἀνάμεσα στίς φυλλωσιὲς τοῦ πάρκου Μονσουρί, τὴν ξένη ἀγάπη, γιὰ χάρη τῆς ὁποίας μέτραγε τὸ μάκρος τῆς ἀπέραντης στρογγυλῆς αὐλῆς τῶν φυλακῶν κ' ἐπλεκε ἀμέτρητες σακκοῦλες ἀπ' τὴν ψάθα πού δὲν σώνονταν ποτέ. Ὁ Ζαν Λιμέ, ἔτσι ὀνόμαζαν κάποτε τὸ Νο 348, ἀγαποῦσε τὴ Μαργκό. Ἡ Μαργκό ἀγαποῦσε τὸν Ζύλ. Μπορεῖ ὁ ἡμίθεος μὲ τὰ παγερὰ μάτια νὰ σκότωνε τὴ Μαργκό εἴτε τὸν Ζύλ. Μὰ τὸ Νο 348 ἀγαποῦσε, καθὼς μπορεῖ ν' ἀγαπάει τὸ σκυλί, πού μὲ τὴ ζεστὴ καὶ τραχεῖα του γλώσσα γλύφει τὸ χέρι πού τὸ τσάμισε στὸ ξύλο· ἀγαπῶντας ἔτσι ἦταν εὐτυχισμένος, καὶ τὴν εὐτυχία του κανεῖς δὲ μποροῦσε νὰ τὴν καταλάβει.

Οἱ ἄνθρωποι ὀνομάζουν τὸ χρόνο «σκληρό», μὰ ὁ χρόνος εἶναι πιὸ σπλαχνικὸς ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους. Ἄν τελειώνει ἡ εὐτυχισμένη νύχτα τῶν ἐρωτευμένων, ἔρχεται κάποτε καὶ τὸ τέλος ἐκείνου, πού οἱ ἄνθρωποι τ' ὀνομάζουν «ισόβιο κάτεργο». Ὅταν περάσαν 11 χρόνια καὶ 4 μῆνες, τὸ Νο 348 ἀρ-

ρώστηκε κ' αἰσθάνθηκε, πὼς γρήγορα θὰ πεθάνει. Ἦταν ξαπλωμένος σ' ἓνα ξύλινο κρεβάτι καὶ κράταγε στὰ χέρια τὸ τσιμποῦκι, μὰ δὲ μποροῦσε πιά νὰ τὸ καπνίσει. Τὸ τσιμποῦκι, πού ἦταν κάποτε ὄλο πολυτέλεια καὶ πολὺ ἄνοστο, εἶχε μαυρίσει, εἶχε γίνει ἓνα πρᾶμα τῆς δουλειᾶς, κάτι πολὺ ἀγαπητό. Κοιτάζοντάς το, τὸ Νο 348 θυμήθηκε, πού τὸ εἶχε βρεῖ καὶ χαμογέλασε μακαρίως. Ἐπειτα ζήτησε ἀπ' τὸ φύλακα νὰ νὰ τὸ στείλει μετὰ τὸ θάνατό του στὸν κύριο Ζύλ Ἄλουετ στὸ Παρίσι κ' ἔπεσε σὲ βύθος. Ἀμα συνῆρθε, πολὺ ἀνήσυχος μὲ κάτι, πῆρε ξανά τὸ τσιμποῦκι καὶ μὲ τὰ δυσκίνητα πιά, κοκκαλισμένα του δάχτυλα, ἔβγαλε ἀπὸ πάνω του τὸ δαχτυλίδι, στὸ ὁποῖο κάτω ἀπ' τὸ κάψιμο καὶ τὴ σκόνη κρυβόντουσαν τ' ἀρχικά «Z. A.» ὕστερ' ἀπ' αὐτό, ἤσυχος πλέον, ψιθύρισε ἀθόρυβα «Μαργκό» καὶ ξεψύχησε.

Τὸ ζεῦγος Ἄλουετ ζοῦσε ἥσυχα καὶ καλά. Ἀφοῦ παρατήρησε τὴν ποίηση, ὁ Ζύλ ἀρχισε νὰ γράφει κριτικὲς στὰ χοντρὰ περιοδικά, καὶ τώρα συχνὰ τὸν προσκαλοῦσαν σὲ δεῖπνα οἱ νεαροὶ ποιηταί. Ἡ Μαργκό πάχυνε, μὰ δὲν ἀσχῆμαινε. Παιδιά δὲν κάνανε—στὴν ἀρχή, ἐπειδὴ στὴν κατοικία τους δὲν ὑπῆρχε παιδικὸ δωμάτιο, καὶ ἔπειτα ἐξ αἰτίας τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολέμου. Ἀπὸ τὰ μάτια τοῦ Ζύλ ἐξαφανίστηκε ἡ σκυλίσια τρυφερότητα, αὐτὸς τώρα μὲ αὐθάδεια μισόκλεινε τὰ μάτια του, σὰν καλοθρεμμένος γάτος. Ὁ Ζύλ εἶχε φιλενάδες, ἡ Μαργκό εἶχε φίλους, μὰ οἱ σύζυγοι ἀγαποῦσαν ὁ ἓνας τὸν ἄλλο τρυφερὰ καὶ ἥσυχα, καθὼς φωτίζει ἡ θαμπὴ λάμπα τοῦ μπουντουάρ. Ἀπὸ καιρὸ εἶχανε ξεχάσει τὶς θυελλώδεις μέρες «τοῦ συνταρακτικοῦ φόνου τῆς ὁδοῦ Ἀλεξιά». Ὅταν ἔλαβε ἀπ' τὸν διευθυντὴ τῶν φυλακῶν τῆς Νάντης τὸ παλιὸ τσιμποῦκι, ὁ Ζύλ Ἄλουετ δὲ θυμήθηκε τίποτα. Ἐξ ἄλλου, αὐτὸ τὸ καμμένο τσιμποῦκι τόσο λίγο ἔμοιαζε μὲ τὸ ἄλλο, ἐκεῖνο πού αὐτὸς κάπνιζε κάποτε, σὰν πάσχιζε νὰ μοιάζει τοῦ Βερλαίν, ὅσο ἡ μακρονή ζωὴ τοῦ καταδίκου Νο 348 μὲ τὰ ἐλαφρὰ φιλάκια ἀνάμεσα στίς φυλλωσιὲς τοῦ πάρκου Μονσουρί. Ἀμα κοίταξε τὸ τσιμποῦκι, ὁ Ζύλ δὲ θυμήθηκε τίποτα· ἔκανε μονάχα ἓνα μορφασμὸ ἀηδίας κ' ἄφησε τὸ πακέτο.

—Τί σιχαμένο πρᾶμα, εἶπε γι' αὐτὸν καὶ γιὰ τὴν ἴδια ἡ ἔξυπνη Μαργκό.

Ὁ κριτικὸς Ζύλ Ἄλουετ, στὸν ὁποῖο σύχναζα τὶς Πέμπτες στὰ ζουρ-φίξ, ἀντὶ γιὰ μιὰ κριτικὴ στὸ χοντρὸ περιοδικό, μοῦ χάρισε σὰν παράξενο τύπο, πού μάζεψε τσιμποῦκια, τὴν κληρονομία τοῦ καταδίκου Νο 348, κ' αὐτὸ τὸ τσιμποῦκι

ἔγινε τὸ πιὸ ἀγαπημένο μου ἀπ' ὅλα. Ξέρω, ποῦ τὸ βρῆκε ὁ φοιτητῆς Ζὰν Λιμέ, καὶ ξέρω ἐπίσης, πῶς προσπαθοῦσε τὸ Νο 348, πεθαίνοντας, νὰ βγάλει ἀπὸ πάνω του τὸ μαυρισμένο δαχτυλίδι. Στὰ μάτια του, στ' ἀνθρώπινά του μάτια, κι' ὄχι στὰ παγερὰ μάτια τοῦ ἡμιθέου, ὑπῆρχε τότε ἡ ἀφοσίωση τοῦ ἐτοιμοθάνατου σκύλου. Κι' ἐγὼ τὸ καπνίζω, γιὰ νὰ μάθω ν' ἀγαπῶ με ἀγάπη πιστὴ κι' ἀνιδιοτελεῖ, ὅπως ἀγαποῦν μονάχα οἱ ἐγκαταλειμμένες μητέρες, οἱ ἀγαθοὶ κερατωμένοι καὶ οἱ σκύλοι τοῦ δρόμου, ὅπως ἀγαποῦσε τὴ γυναῖκα ποῦ τὴν ἔλεγαν Μαργκό, ποῦ εἶχε πλαγιάσει με πολλοὺς, ποῦ εἶχε κλάψει πολὺ καὶ ποῦ ὕστερα ἀπ' τὰ δίκουα ὅμοια κι' ἀπαράλλακτη πουντρούριζε τὴ μύτη της, ὁ σκυθρωπὸς κατάδικος Νο 348.

Μετάφραση ἀπ' τὰ Ρωσικὰ

ΠΕΤΡΟΥ ΚΟΛΑΚΛΙΔΗ

WALT WHITMAN

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΚΥΒΕΡΝΗΤΗ

(Στὴ μνήμη τοῦ Προέδρου Lincoln)

Ἡ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ ΑΦΙΕΡΩΝΕΤΑΙ ΣΤΗ
ΜΝΗΜΗ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΡΟΥΖΒΕΛΤ

ὦ Καπετάνιο! Καπετάνιο μου! Τὸ φοβερό μας τὸ ταξίδι τελειώνει,
Τὸ πλοῖο βάσταξε μαρτυρικὰ καὶ πῆρε τὸ λαχταριστὸ στεφάνι,
Σιμὰ εἶναι τὸ λιμάνι, ἀκούω τὶς καμπάνες, τὸ λαὸ σὲ ἀλαλαγμό,
Μάτια ἀκολουθῶν τὸ στέγρο τὸ σκαρὶ, τὸ ἀπόκοτο, ἄγριο καράβι
Μὰ ὦ! οὐ καρδιά! καρδιά! καρδιά!
ὦ! ματωμένες στάλες κόκκινες,
Ὅθε εἶναι σὴν κουβέρτα ὁ Καπετάνιος μου,
Κοιτάμενος, κρύος, νεκρός.

ὦ! Καπετάνιο, Καπετάνιο μου! Γιὰ σήκω κι' ἄκουσε τὶς καμπάνες,
Σήκω!—ἡ πανιέρα κυματᾷ γιὰ Σε—γιὰ σένα ἠχᾶν τὰ βούκινα.
Γιὰ Σε λουλούδια, στέφανα πλεχτὰ—γιὰ Σένα οἱ παραλίες σι-
[βαχτήκαν,
Γιὰ Σένα κράζουν πλήθη, ἕνας σεισμός, καὶ στρέφει ἡ ὄψη τους
[με τὴ λαχάρα.
Ἄκουσε, Καπετάνιο μου! πατέρα ἀκριβέ!
Τὸ μπράτσο αὐτὸ Σοῦ ἀσκώνει τὸ κεφάλι!
Εἶναι οὖν ὄνειρο, ποῦ σὴν κουβέρτα ἐδῶ,
Κεῖσαι πεσμένος, κρύος, νεκρός.

Δὲν κραίνει ὁ Καπετάνιος μου! Τὰ χεῖλη του χλωμά, βουβά,
Τὸ μπράτσο μου ὁ πατέρας μου δὲ νοιώθει, οὐδὲ βουλή ἔχει,
[οὐδὲ σφυγμό,
Μέσα ἀπὸ φοβικῆς κίντηνα τῆς νίκης ἦρθε τὸ καράβι, κροδεμένο,
Ἄραξε στέγρο καὶ γιερό καὶ κλεῖ πῶς τὸ ταξίδι του καὶ σώνει.
Ἀκρόγυαλα ἀλαλάξετε καὶ ἠχᾶτε ἐσεῖς καμπάνες!
Μὰ ἐγὼ θλιμμένο βῆμα περπατῶ,
Ὅθε εἶναι σὴν κουβέρτα ὁ Καπετάνιος μου,
Πεσμένος, κρύος, νεκρός.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑ. ΖΕΡΒΟΣ

ΟΙ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ *

Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΤΟΥ ΙΔ' ΚΑΙ Η ΚΡΗΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΟΥ ΙΣΤ' ΑΙΩΝΑ

Οι σωζόμενες τοιχογραφίες του Ἁγίου Ὄρους, ἐκτὸς ἀπὸ ἓνα μέρος τῆς τοιχογραφίας τοῦ Πρωτάτου, ἔργου ἀντιπροσωπευτικοῦ τῆς Μακεδονικῆς καλλιτεχνικῆς ἀνθίσης τοῦ XIV αἰῶνα ποῦ ἀποδίδεται — κατὰ χειρόγραφο Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ — στὸ θρυλικὸ ἀπὸ τῆ Θεσσαλονικῆ ζωγράφο Μανουὴλ Πανσέληνο, εἶναι ἐργασίες τοῦ XVI καὶ ἐφεξῆς, ἀνάμεσα στὶς ὁποῖες ἔξοχη θέση κατέχουν αἱ διὰ χειρὸς τῶν μεγάλων τοιχογράφων τῆς Κρητικῆς Σχολῆς, Θεοφάνη καὶ Τζώρτζη τῶν Κρητῶν καὶ Φράγγου Κατελάνου τοῦ Θηβαίου. Κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον — τὸν πρῶτο ὕστερ' ἀπ' τὴν ἄλωση — οἱ βασιλικὲς ἐπιχορηγήσεις καὶ δωρεὲς τῶν βοεβοδῶν καὶ Χριστιανῶν ἡγεμόνων τῆς Τουρκικῆς αὐτοκρατορίας ἢ τῶν θρησκευτικῶν ἀρχηγῶν τοῦ δουλωμένου γένους, γιὰ τὴν ἀνοικοδόμησι καὶ ἀποκατάστασι τῶν παραμεληθέντων μετὰ τὴν πτώσι τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἀγιορίτικων μοναστηριῶν, ἐπέτρεψαν στοὺς μεγάλους τεχνίτες αὐτῆς τῆς ἐποχῆς ν' ἀποτυπώσουν ὁλόκληρη τὴν καλλιτεχνικὴ δραστηριότητα τοῦ καιροῦ τους πάνω στοὺς τοίχους τῶν καθολικῶν ναῶν, τῶν παρεκκλησιῶν καὶ τῶν τραπεζῶν τους. Δυστυχῶς καὶ τῆς ἀξιόλογης αὐτῆς καλλιτεχνικῆς κίνησι τοῦ XVI αἰῶνα — ὅπου ἀκμάζουν οἱ μεγάλοι αὐτοὶ Κρητῆς τοιχογράφοι ποῦ διακόσμησαν τὶς περισσότερες ἐκκλησίες καὶ λοιπὰ μοναστικά κτίσματα τοῦ Ἁθῶ — ὅλα τὰ ἔργα δὲν μᾶς διασώθηκαν ἀκέραια, πολλὰ δὲ εἶναι κεῖνα ποῦ, λίγο πολὺ, ὑπόκεινται στὶς πυρκαϊές, στοὺς σεισμοὺς καὶ τοὺς ἀνακαινισμοὺς τοῦ 17ου καὶ 18ου αἰῶνα. Κατὰ τοὺς αἰῶνας τοῦτους καὶ μετέπειτα, μέτριοι τοιχογράφοι ποῦ δὲν ἀσκοῦν δική τους τεχνική μὰ ἐπαναλαμβάνουν μηχανικὰ τὰ προηγού-

* Τὸ III μέρος ἀπὸ τῆ μελέτη «Ἡ πορεία τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν στὴ σύγχρονη Ἑλλάδα» — «Οἱ πρῶτοι νεοέλληνες ζωγράφοι καὶ ἡ Γερμανικὴ Ἀκαδημία» στὸ μεταπροσεχές.

μενα πρότυπα, σημειώνουν κλιμακωτὰ τὴ βαθμιαία κατάπτωσι τῆς μεγάλης θρησκευτικῆς τέχνης ποῦ ψυχροραγεῖ καὶ τελικὰ νεκρώνεται κατὰ τὸν 19^ο αἰῶνα.

Ὁ τοιχογραφικὸς λοιπὸν θησαυρὸς ἀνήκει κυρίως στὶς δύο χαρακτηριστικὲς καλλιτεχνικὲς κινήσεις τῆς τελευταίας περιόδου τῆς Βυζαντινῆς τέχνης, τὴ Μακεδονικὴ τοῦ ΙΔ' καὶ τὴν Κρητικὴ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνα. Καταφανεῖς διαφορὲς μεταξὺ τους μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ κάνουμε αὐτὴ τὴ διάκρισι, ἀρκεῖ νὰ τὴν ἐννοοῦμε περιορισμένη σὲ ὅρια ποῦ ἀποκλείουν τὴν ἰδιαιτερότητα. Δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμε πὼς κατὰ τοὺς αἰῶνες τοῦτους ἡ Βυζαντινὴ δημιουργία ἔχει πιά συντελεστεῖ καὶ ὅτι ὁ ΙΔ' καὶ ΙΒ' αἰῶνας ποῦ προηγήθησαν, ἔχουν ἐξαντλήσει καὶ τὶς ὕστατες λυρικὲς ἀναλαμπές της. Πὼς τὸ ἐπιβλητικὸ αὐτὸ ὄργανικὸ σύνολο δέκα αἰῶνων, κατὰ τοὺς ὁποῖους ἡ τέχνη ἀπὸ φάσι σὲ φάσι διήλασε ὁλόκληρη τὴ μοιρόγραφη τροχιά της, ἐμποδίζει κάθε ὑπερβολικὸ τῶν διαφορῶν αὐτῶν τονισμό. Μέσα στὸ αὐστηρὸ ὅμως τοῦτο πλαίσιο ἐντεταγμένους οἱ τελευταῖες αὐτὲς τάσεις καὶ θεωρημένους ἱστορικά, διατηροῦν ἀμείωτο τὸ ἐξαιρετικὸ τους ἐνδιαφέρον καὶ ἀναδειχνοῦν τὸ Ἁγιὸς Ὄρος σὲ Μουσεῖο τῆς τελευταίας αὐτῆς περιόδου αὐτόχρονα μοναδικό. Δὲν εἶναι μονάχα τὸ πλήθος μὰ καὶ ἡ ἐξαιρετὴ ποιότητι τῶν ἐργασιῶν μὲ τὶς ὁποῖες οἱ κινήσεις αὐτὲς ἀντιπροσωπεύονται, ποῦ δίδουν μίαν εἰκόνα τῆς δραστηριότητάς τους πλήρη καὶ σχεδὸν ὁλοκληρωτική. Ἡ Μακεδονικὴ κίνησι τοῦ ΙΔ' αἰῶνα ἀντιπροσωπεύεται μὲ ὀλιγώτερα, ἀλλὰ τὰ πιὸ ἐξαιρετὰ της προϊόντα, τοῦ ναοῦ τοῦ Πρωτάτου, ποῦ ἀποδίδονται, στὸ θρυλικὸ ὅπως εἶπαμε Μανουὴλ Πανσέληνο. Καμμιά ἐπιγραφή ἢ σύγχρονη μαρτυρία δὲν ἔχουμε γι' αὐτόν, παρὰ μονάχα ἀπὸ παράδοσι, ποῦ τὴ διεφύλαξε στὴν «Ἐρμηνεία τῶν ζωγράφων» ὁ κατὰ τρεῖς ἢ τέσσερες αἰῶνες μεταγενέστερος θαυμαστὴς καὶ μιμητὴς τῆς τέχνης τοῦ Διονύσιος ὁ ἐκ Φουρνᾶ, ποῦ ἐγκωμιάζοντας τὴν ὑπεροχὴ του, γεμάτος θαυμασμὸ γι' αὐτόν λέγει ὅτι : «Λάμπων ποτὲ εἰς τὴν ζωγραφικὴν ταύτην ἐπιστήμην, ὡσάν ἢ χρυσολαμπροκίνητος σελήνη, ὑπερῆκόντισε καὶ κατεκάλυψε μὲ τὴν θαυμαστὴν τέχνην του ὅλους τοὺς παλαιοὺς καὶ νέους ζωγράφους, ὡς τὸν δείχνουσι σαφέστατα αἱ ἐν τοῖς τοίχοις καὶ πίναξι ὑπ' αὐτοῦ εἰκονισθεῖσαι εἰκόνες». Ἄν λάβουμε ὑπ' ὄψει τὴν ἐποχὴ τὸν ἐγκωμιαστοῦ, ποῦ ἤκμασε περὶ τὸ 1700 καὶ περιορῶμε τὴν κρίσι του εἰς τοὺς τεχνίτες τῶν Ἀγιορίτικων τοιχογραφῶν, τὸ ἱστορικὸ τοῦτο ἐγκωμιασμα δὲν ἀφίσταται καὶ πολὺ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα.

Ποῖος δὲ στάθηκε μὲ κατάπληξι μπροστὰ στοὺς κατα-

κάλυπτους αὐτοὺς τοίχους ἀπὸ δλόσωμους πολεμιστὲς ἁγίους μὲ θώρακες, σὲ στάσεις κρατερῆς καὶ σχεδὸν βάρβαρης θώμης, μπρατσωμένους τὶς ἀσπίδες τους, μὲ βαρεῖες λαβὲς ἀπάνου στίς σπάδες καὶ τὰ δόρατα, τυλιγμένους μὲ περιλαίμια καὶ ἐπώμια, σὰν μόλις νὰ πετάχτηκαν μὲς ἀπ' τὸν μπουχὸ τῆς μάχης, πὸν πηγαίνουν ἢ φτάνουν φοβεροὶ καὶ ἀδυσώπητοι γιὰ νὰ σμίξουν μ' ἄλλους ἀμέτρητους χρυσοστόλιστους ἢ ἀπλᾶ ντυμένους ἀσκητὲς, προφήτες καὶ ἅγιους σοβαροὺς, πὸν ξεδιπλώνουν ἄτεγκτοι τὰ εἰλιτὰ τους ἢ νέους πὸν προβάλλουν σεμνὰ τὴν ἦβη τους, σ' ἓνα βίαιο σύμφυμα — κράμα τρυφεροῦ, ἀνθρώπινου καὶ τρομεροῦ — καὶ σ' ἓνα δραματικὸ τοῦ πάθους κορυφώμα πὸν κάνει τοὺς τοίχους τούτους νὰ σαλεύουν θαρρεῖς σὰ δάσος ἀπὸ ἔλατα μέσα σὲ θύελλα; Ποτὲς ἢ Βυζαντινὴ τέχνη δὲν εἶχε δεχτεῖ μιὰ τέτοια νεύρωση, τόση ἔντονη καὶ φανερὴ παρουσία τῆς προσωπικότητος, πὸν σφραγίζει θαρρεῖς τὶς μορφὲς καὶ τὶς ζωπυρώνει μὲ τὸ πάθος ἐνὸς ὁμοῦ πραγματισμοῦ, μεταβάλλοντας τοὺς μαχητὲς τῆς πίστεως σὲ σύγχρονους πολεμιστὲς, κατάφρακτους μὲ τὴν πολεμικὴ τους σκευὴ καὶ μεταφέροντας μὲ τόση θέρη ἀνθρώπινες σκηνὲς οἰκιακοῦ περιβάλλοντος πὸν μονάχα στοὺς μικρογράφους μποροῦν ν' ἀπαντηθοῦνε. Ποιὸς νὰ εἶναι ἄραγε ὁ καινοτόμος αὐτὸς πὸν ἐνῶ πατὰ ἀσάλευτα στὸ Βυζαντινὸ ἔδαφος, βάζεται ὡς τόσο ἔτσι ἔντονα νὰ τὸ συνταράξει;

Δὲν ἔχουμε κανένα λόγο, πραγματικά, νὰ μὴ δεχθοῦμε ὡς ζωγράφου τῶν Στρατηλατῶν, τῶν Προφητῶν, τῶν Ἀρχαγγέλων καὶ Ἰδιῶς τῶν συνθέσεων, τὸν Μανουὴλ Πανσέληνο, ὅπως τὸ θέλει ἡ παράδοση. Ἀλλὰ μ' αὐτὸ δὲν λύεται τὸ ζήτημα. Ὅχι μονάχα γιὰ τὴ φρασμένη προσωπικότητά του δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ μελετηθῇ ὅπωςδήποτε μεμονωμένα, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο γιὰ τὸ ἓνα πλῆθος ἄλλων σύγχρονων ἐργασιῶν, βλέπουμε τὴν παρουσία παρομοίων τύσεων, (Θεσσαλονίκη—Ἅγιον Ὅρος—Μετέωρα—Πρέσπα—Καστοριά κλπ.); πὸν μᾶς βεβαιώνουν γιὰ τὴν ὑπαρξὴ ἐνὸς καθολικωτέρου κινήματος. Ποιὸ ἄραγε νὰ εἶναι τὸ κέντρο του; Ἄς ἀκολουθήσουμε καὶ πάλι τὴν παράδοση:

Ἡ Θεσσαλονίκη, παλαιὸς προμαχῶνας ἀπὸ Ρωμαίων καὶ κατὰ τὴ Βυζαντινὴ περίοδο τὸ Δυτικὸ τῆς Αὐτοκρατορίας προπύργιο, ἱστορικὴ πολιτεία ἀπόρρητη, πλούσια καὶ πολυάνθρωπη, εὐνοημένη ἀνεκαθεν μὲ εἰδικὰ προνόμια, ἥδη ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ Π' αἰῶνα ἀποβαίνει ἢ πρωτεύουσα σειρᾶς βασιλείων. Στὰ 1204 γίνεται πρωτεύουσα τοῦ ἀνεξαρτήτου λατινικοῦ βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης, πὸν ὁ Λατίνος κυρίαρχος τῆς Πόλης, ἐπίσημα τῆς παραχωρεῖ τὰ ἀπαραβίαστα παλαιὰ

τῆς πόλεως ἔθιμα καὶ προνόμια. Στὰ 1223 τὸ ὀλιγόζωο αὐτὸ ξένο Βασίλειο καταλύεται καὶ προσαρτᾶται ἀπὸ τὸ Δεσποτᾶτο τῆς Ἡπείρου. Μὰ ἡ Θεσσαλονίκη μένει καὶ πάλι ἢ πρωτεύουσα τοῦ Ἑλληνικοῦ τούτου Βασιλείου. Ἐδῶ ὁ Δεσπότης Θεόδωρος Ἄγγελος Κομνηνὸς φορεῖ τὸ Βυζαντινὸ στέμμα καὶ χρεῖται «ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς Βασιλεὺς καὶ Αὐτοκράτωρ τῶν Ρωμαίων», ἀνασυσταίνοντας τὴ Βυζαντινὴ αὐτὴ μετ' ὅλη τὴ μεγαλοπρεπῆ «Βασίλειο τάξη». Ἀπ' αὐτὴν ἐξαρτῶνται Δεσπότες καὶ Σεβαστοκράτορες καὶ Μεγάλοι Δεμῆτικοι ἀπ' αὐτὴν ξεχύνονται, ὅπως ἄλλοτε ἐπὶ Βουλγαροκτόνου, οἱ Βυζαντινοὶ στρατοὶ πὸν μάχονται μὲ Λατίνους, Βουλγάρους, Σέρβους καὶ Ἀλβανοὺς καὶ σ' αὐτὴν, σὰ σὲ μόνη καὶ κοινὴ ἐλπίδα εἶναι καρφωμένα τὰ μάτια ὄλων τῶν Ἑλλήνων πατριωτῶν, πὸν περιμένουν πότε θὰ κινήσουν γιὰ τὴν ἀνάκτηση τῆς Φραγκοπατημένης Κωνσταντινούπολης. Ὅταν τὸ ὄνειρον τοῦτο πραγματοποιεῖται τέλος στὰ 1281 ἀπὸ τ' ἀνατολικὰ Βασίλεια, ἡ Θεσσαλονίκη ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένῃ ἢ ἀνεξάρτητη σχεδὸν πρωτεύουσα τοῦ Δεσποτᾶτου τῆς Θεσσαλονίκης, πὸν τὴν κυβερνοῦν τώρα στρατηγοὶ καὶ βασιλόπαιδες, ἀκόμα κ' αὐτοκρατορίσες τοῦ Βυζαντινοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου, πὸν τὴν ἐπισκέπτεται συχνὰ καὶ παραμένει ὀλοκληρὸς μὲ τὴν αὐτὴν του, ὅπως καὶ στὴν πρωτεύουσα, — ἀληθινὴ συμπρωτεύουσα, μὰ καὶ ἡ φοβερὴ ἀντίπαλος, πὸν φροντίζουν ὄλοι οἱ ἐπαναστάτες καὶ ἀπαιτητὲς τοῦ θρόνου νὰ τὴν πάρουν μὲ τὸ μέρος τους, ὅταν κατὰ τοὺς παραγῶδεις τούτους καιροὺς ξεσηκώνονται κατὰ τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας. Κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα ἀκμάζει πνευματικὰ καὶ κοινωνικὰ καὶ συγκεντρώνει πλέον ἓνα μεγάλο μέρος τοῦ Βυζαντινοῦ ἱστορικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου. Τὰ προνόμια, πὸν ἀνεκαθεν ἀπολάμβανε, ἀκόμα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν Ρωμαίων (148 π. Χ.), πὸν ἐπεκυρώθηκαν ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς αὐτοκράτορες καὶ τὰ σφάστηκαν οἱ κατακτητὲς, μὲ τὸν καιρὸ εὐδύνθηκαν. Ἡ πόλις ζεῖ σχεδὸν αὐτόνομα, ἔχοντας τὸ δικαίωμα νὰ στέλνει ἔξω στίς ξένες ἐπικράτειες δικούς της πρέσβεις, πὸν κανονίζουν τὶς ἐμπορικὲς τῆς ὑποθέσεις, τὰ πολιτικὰ καὶ ἄλλα ἐξωτερικὰ τῆς ζητήματα καὶ νὰ κυβερνᾶται μὲ δική της βουλή ἢ σύγκλητο. Ὁ λαὸς ἐλεύθερος καὶ ὑπερήφανος γιὰ τὴν πολιτεία του σπνέροχεται κ' ἐκλέγει μόνος του τοὺς ἀρχοντὲς του, τοὺς στρατηγούς του, γενναίους καὶ φανατικούς ὑπερασπιστὲς τῆς πόλης του, τοὺς δικαστὲς καὶ τοὺς κατώτερους ὑπαλλήλους του, ὅπως ἀκριβῶς καὶ στίς ἀρχαῖες πολιτεῖες. Οἱ δικαστὲς δὲν δικάζουν πάντα σύμφωνα μὲ τὶς αὐτοκρατορικὲς διατάξεις, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ ἐγγῶρια νόμια καὶ τοὺς ἰδιαίτερους νόμους τῆς πολι-

τείας. Οἱ φιλελεύθεροι ἐξεγέρσεις τῶν ζηλωτῶν καὶ οἱ φιλοσοφικὲς καὶ ἀσκητικὲς θεωρίαι, ὅπως τῶν ἡσυχαστῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους, συντελοῦν συχνὰ εἰς τὴν ἔξαψη τῶν παθῶν καὶ τὴν ἔκρηξη ἐμφυλίων συγκρούσεων. Παρ' ὅλ' αὐτὰ μιὰ ζωηρὴ ἀναγεννητικὴ κίνησις, καθαρὰ ἀνθρωπιστικὴ, ἀναφαίνεται, παρόμοια μὲ κείνη ποὺ παρατηρεῖται ἀργότερο στὶς ἰταλικὲς δημοκρατίαι.

Σ' αὐτὴ τὴ σύντομη ἐξιστόρησις ἐνυπάρχει συμπυκνωμένη ἢ ἀπάντησις στοῦ ἐρώτημα ποὺ μᾶς ἀπασχόλησε: Ποιὸ τάχα μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ καλλιτεχνικὸ κέντρο τῶν καινοτόμων αὐτῶν τάσεων ποὺ ἀντιπροσωπεύει ὁ ζωγράφος τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ Πρωτάτου, ὁ θρυλικὸς αὐτὸς Μανουὴλ Πανσέληνος. Εἶναι ἡ Θεσσαλονίκη τοῦ ΙΔ' αἰῶνα, τῶν χρόνων τούτων κατὰ τοὺς ὁποίους ἐνῶ ὀλόκληρη ἡ Αὐτοκρατορία καταρρέει καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις ξεπέφτει, αὐτὴ τανύεται ν' ἀνισταθεῖ μὲ δύναμη στοῦ πεπρωμένου της, πρωτεύουσα ἐνὸς νέου ἑλληνικοῦ κράτους, ὁργανωμένη κατὰ τὸ πρότυπο τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν πόλεων. Μὰ τὸ πρότυπο τοῦτο εἶναι ἀνίσχυρο πιά γιὰ τοὺς νέους καιροὺς καὶ ἡ Θεσσαλονίκη πέφτει μαζὶ μὲ τὸν αἰωνόβιο κορμὸ ἀπ' τὸν ὁποῖο ξεβλάστησε, δίνοντάς μας ὅμως τὸν πολυτίμο πνευματικὸ καρπὸ μιᾶς ἱστορικῆς σιγῆς ποὺ ἡ σημασία του, ἀπ' αὐτὴ τὴν πλευρὰ, δὲν ἔχει ἀκόμα ἐντελῶς καθορισθεῖ. Γιατὶ πολλὰ σημεῖα ἐξακολουθοῦν ἀκόμα νὰ μένουν σκοτεινὰ.

Βέβαια, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ Θεσσαλονίκη τοῦ ΙΔ' αἰῶνα πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὡς τὸ βέβαιο κέντρο, ὅπου ὁ τύπος αὐτὸς ἀναδείχθηκε καὶ διατυπώθηκε ὀριστικὰ, τίς πρῶτες ἀρχές του τίς ἀπαντοῦμε ἤδη ἀπὸ τὸν ΙΓ' αἰῶνα στὴ γνωστὴ «ἀναγεννητικὴ» κίνησις τῆς τέχνης τῶν Παλαιολόγων μέσα στὴν ἴδια τὴν Κωνσταντινούπολις, ὅπου πρῶτοφανερώθηκε τὸ πρῶτο δῆγμα μὲ τὴ Βυζαντινὴ παράδοσις.

Μὰ οὔτε ἡ μικρὴ αὐτὴ Βυζαντινὴ προσεργασία, οὔτε ἡ ἀστήρικτη ὑπόθεσις πὼς ὁ Πομπηϊανὸς τύπος μεταφέρεται ἀπὸ τὰ χειρόγραφα — ποὺ μονάχα τὸν εἰκονογραφικὸ κύκλο ἐπιρροεάζουν καὶ τὸν πωλινδρομοῦν πρὸς τίς ἱστορικὲς παραστάσεις τῶν πρώτων Χριστιανικῶν χρόνων — μποροῦν νὰ δώσουν μιὰ ἐξήγησις στοῦ αἰνίγμα τοῦ μεγάλου τοιχογράφου τοῦ Πρωτάτου, ποὺ ἡ τεχνικὴ του κατορθώνει ἤδη κατακτηθεῖς καὶ ἐπισημαίνει στόχους τοὺς ὁποίους θὰ φθάσει ἕναν αἰῶνα ἀργότερα μὲ τὸν Γισιανὸ ἢ ζωγραφικὴ τῆς Δύσεως. Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅμως αὐτὸ τῆς πρωιμότητος, ἴσως πάλι στὴ Δύση, μὲ τὴ μεγάλη παράδοσις τῆς μελέτης, καὶ τὴν ἀδιάκοπη κατεργασία τοῦ Πομπηϊανοῦ τύπου πρέπει νὰ ἀναζητήσουμε τίς πρῶ-

τες ἀφετηρίαις του. Γιατὶ δὲν μπορεῖ νὰ προέρχεται οὔτε ἀπὸ ἀνώριμους μὰ οὔτε ἀπὸ νεκροὺς τύπους μιὰ τέχνη τόσο ζωντανή. Γιὰ πρώτη φορὰ μέσα στὴ Βυζαντινὴ τέχνη παρουσιάζεται ἕνα μάτι τόσο διψαλέο γιὰ περιπέτειαι, ποὺ νὰ περιπύσσεται «τὰ πράγματα» μὲ τέτοια ἀπληστία καὶ περιπάθεια, ἔτσι ποὺ νὰ μετατρέπει τὸν εἰκονογραφικὸ κύκλο σὲ πλούσια καὶ αὐθεντικὴ λαογραφία τῆς ἐποχῆς, γεμάτη ἀπὸ μαρτυρίαις, γοητευτικώτερες ἴσως κ' ἀπ' ἐκεῖνες τῶν χειρογράφων ποὺ ἀσφαλῶς τὴν ἐμπνέουν καὶ τὴν πλουτίζουν θεματογραφικὰ αὐτὴ τὴν τέχνη, τὴν ἐντελῶς παραστατικὴ. Σὲ μεγάλες συνθέσεις ποὺ δὲν περιορίζονται ἀπὸ πλαίσια, ἀλλὰ τὸ ἕνα θέμα διαδέχεται τὸ ἄλλο σὲ ζῶνες συνεχεῖς — ποὺ μοιάζουν σὰν ζωηφόροι ἢ μιὰ ἐπάνω στὴν ἄλλη καὶ κατακλύζουν τοὺς τοίχους ἀπὸ τὸ δάπεδο ὡς τὴν ὀροφή, προσπαθεῖ νὰ περιλάβει, γιὰ πρώτη φορὰ, ὀλόκληρο τὸ εἰκονογραφικὸ ἔπος. Παλαιῆς παραστάσεις ποὺ εἶχαν δημιουργηθεῖ κατὰ τοὺς παλαιοχριστιανικοὺς χρόνους κ' εἶχαν ἐκτοπισθεῖ στοῦ μεταξὺ ἀπὸ τὴν αὐστηρὴ ἐγκράτεια τῆς μεσοβυζαντινῆς περιόδου ἐπαίρονται καὶ κατακλύζουν μὲ τὴν πληθωρικότητά τους τὴν εἰκονογραφικὴ σύνθεσις ποὺ παίρνει ἔτσι χαρακτῆρα ἐξωτικό. Ἄν ὅλα τούτα δὲν μᾶς θυμίζουν πιά τὴν μνημειακὴ σοβαρότητα τῆς μεγάλης Βυζαντινῆς τεχνικῆς, ὅμως παραμένει θανασιτὴ ἢ δεξιότητα ποὺ κατορθώνει νὰ χειρίζεται μὲ τόση ἀσφάλεια καὶ ἄνεση ὅλο αὐτὸ τὸ συνωστιζόμενο «πλῆθος»· οἱ κληρονομημένες συνθετικὲς ἀρετὲς δὲν ἔχουν ἀκόμα λησμονηθεῖ· τὸ εὖρος τῶν σχημάτων, ἡ αἴσθησις τῶν ἐπιφανειῶν, ἡ ταξινόμηση τοῦ χώρου κ' ἡ ὑποταγὴ τῶν ἐπὶ μέρους στοῦ ἐνιαῖο σύνολο δείχνουν πὼς ἡ ἀρχιτεκτονικὴ συνείδησις ἀκόμα ἀγρυπνεῖ. Ἄν δὲν πρόκειται πιά γιὰ καθαρὰ αἰσθητικὸ σχῆμα, δὲν πρόκειται ὅμως οὔτε γιὰ σχῆμα φυσικό, πρόκειται μᾶλλον γιὰ μιὰ φυσικότητα στοῦ σχῆμα καὶ στὴν κίνησις.

Ἔτσι νέα, γεμάτη χυμοῦς, συναρπαστικὴ καὶ ἐντυπωσιακὴ καὶ μὲ μιὰ καταπληκτικὴ μέσα της δραστηριότητα, καθὼς δείχνουν οἱ κάθε τόσο ἀποκαλυπτόμενες κάτου ἀπ' τὰ τουρκικὰ ἐπιχρίσματα τοιχογραφικῆς ἐργασίας τῆς Βυζαντινῆς Θεσσαλονίκης, ξεχύνεται ἀπὸ τὸ ἀρχικὸ κέντρο της καὶ κατακτᾷ ὀλόκληρη τὴ Μακεδονία ὡς πάνου τὴ Σερβία τὴν Παλαιά, τὸ Ἅγιον Ὄρος, τὰ μετέωρα, τὴν κυρίως Ἑλλάδα ὡς κάτου τὸ Μυστρά. Ἀπὸ τὸ κέντρο τοῦτο προέρχονται οἱ ζωγράφοι ποὺ ἔχουν διακοσμήσει τίς πολυάριθμες ἐκκλησίας ποὺ ἔχτισαν κατὰ τὴν ἐποχὴ τούτη παντοῦ οἱ Σέρβοι ἠγεμόνες, πρᾶγμα ποὺ παραπλάνησε καὶ σοβαροὺς ἀκόμα βυζαντινολόγους σὲ σημεῖο ποὺ νὰ χαρακτηρίσουν τὴν τέχνη τούτη ὡς Σερβικὴ. Τὴν ἀβά-

σιμη όμως αυτή υπόθεση από καιρό την έχουν καταρρίψει όχι μονάχα οι μεταγενέστερες αποκαλυπτικές εργασίες που αναφέραμε στους Βυζαντινούς ναούς της Θεσσαλονίκης, μα και οι ελληνικές επιγραφές, όσες δεν αντικαταστάθηκαν από Σερβικές αργότερα, ακόμα και υπογραφές, που μᾶς διαφύλαξαν ονόματα άγνωστων ζωγράφων αυτής της εποχής, όπως του Ευτύχιου που ζωγράφισε κατά τὸ 1316 μέρος του ναού της Ναγορίτσας, στην παλιά Σερβία και του Καλλιέργη που διακόσμησε τὸ 1315 τὴ μικρὴ ἐκκλησία «Αγ. Χριστός» στὴ Βέρροια. Ὅλ' αὐτά, μαζί με τὴν παράδοση, που θέλει ὡς Θεσσαλονικέα τὸ θρυλικὸ Μανουήλ Πανσέληνο, τὸν λαμπρότερο ἐκκροσώπο αὐτῆς τῆς σχολῆς, διασκεδάζουν κάθε πλάνη και ἀποδίδουν τὴν τιμὴ τῆς δημιουργίας τοῦ εἰκονογραφικοῦ αὐτοῦ τύπου στὸ σοβαρὸ τοῦτο μεσαιωνικὸ κέντρο, που μέσα σὲ τόση πνευματικὴ ἀγωνία τὸν ἐκνυφόρησε.

(Συνεχίζεται)

ΣΤΡΑΤΗΣ ΔΟΥΚΑΣ

PATRICE DE LA TOUR DU PIN

Ἦταν στὰ 1932. Μιὰ Παρισινὴ ἐπιθεώρηση δημοσίευε γιὰ πρώτη φορὰ ποιήματα τοῦ άγνωστου ὡς τότε ποιητῆ. Κατόπιν ἤρθαν τὰ «Παιδιὰ τοῦ Σεπτεμβρίου». Ἐνα ποίημα γιομάτο μεγαλεῖο και σοβαρότητα ἀνάμικτη με μιὰ παράξενη δροσεράδα και χάρη νεανική. Ὅλα βαφτισμένα σὲ μιὰ ἀτμόσφαιρα ὑγρὴ, διμυλωδὴ που μύριζε δάσος σκοτεινὸ, σάπιο φύλλο και γονιμοποίηση γῆινη.

Ἀργότερα ἡ «Κατάχτηση τῆς Χαράς». Μέσα στὶς σελίδες της περνάει ὁ ἄνεμος τῆς φωνῆς ἑνὸς προφήτη. Σκέψη, εἰκόνα και μουσικὴ ὀργανικά και σφιχτὰ δεμένες μᾶς φέρνουν ἀντιμέτωπους σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς πὺρ μαγνητικὲς ποιητικὲς δυνάμεις τοῦ καιροῦ μας.

Κατόπιν ὁ πόλεμος, ἡ αἰχμαλωσία, ἡ πίκρα τῆς ἔξορίας, ἡ μοναξιά, ἡ στέρηση, ὁ θάνατος. Οἱ σύντροφοί του στὸ στρατόπεδο ἔβλεπαν καμμιά φορὰ στὸ πρόσωπό του τὴν ὑψηλὴ μορφὴ τοῦ Ἰησοῦ.

Σήμερα μακρινὲς ἀπηχήσεις φτάνουν ἀπὸ τὶς ξῶνες τῆς σιωπῆς. Ὁ ποιητῆς, που ξανάδωσε στὴ Γαλλικὴ ποίηση τὶς ξεχασμένες ἀρετὲς της, κομψότητα, πλατιά πνοή, ἀρχιτεκτονικὴ, δὲ λησμονήθηκε. Ἡ φλόγα που ἐμψυχώνει τὸ ἔργο του κ' ἡ ἀδιάσπαστη ἐνότητα που τὸν ξεχωρίζει ἀναγνωρίζονται σήμερα ἀπὸ ἐκείνους που δὲν ἔπαψαν νὰ πιστεύουν στὸ αἰώνιο και φλογερὸ μεγαλεῖο τῆς ἀληθινῆς ποίησης.

ΚΟΝΣΕΡΤΟ ΠΑΝΩ ΣΤΗ ΓΗ

(ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ)

Πόσο πολὺ εἶναι ἄπάνθρωπο
 Νᾶσαι ἄνθρωπος. Φωνάζετε
 Νὰ ξεροζώσουμε τὴ μουσικὴ, τὴ μουσικὴ ;
 Ποιὸς όμως εἶναι ἀκόμα νέος και ποιὸς
 Μὲ δίχως κάμιο θ' ἀνυψωθεῖ ;
 Ποιὸς δὲ θὰ γονατίσει στὰ μισὰ τ' ἀψήλου ;
 Ποιὸς θὲ νὰ ρίξει ὀλόρθη τὴν κραυγὴ ;
 Κατάπιαν τὸν ἰδρωτὰ ὀλης τῆς γῆς,
 Ἀνάσαναν τοῦ κόσμου τὸ λαχάνισμα,
 Δοκίμασαν τοῦτῃ τὴ γεύση τὴν ἀνθρωπινὴ
 Ποὺ δὲν ἀφίνει τίποτα στὰ χεῖλη.

Ποτὲ δὲν ἦταν ὁ καιρὸς πιδ τραγικός, ποτὲ
 Τὸ πνεῦμα δὲν πλανήθηκε τόσο βαθειά, ποτὲ
 Τὸ αἷμα δὲν ἔκαψε τόσο φρικτὰ τὰ χέρια μας, ποτὲ
 Δὲν ἀνυμνήθη τόσο τὸ κακό, ποτὲ
 Τὸ αἷμα κι' ἡ δυστυχία τόσο γοργὰ δὲν εἶχανε ταπίσει...
 Ξευτελισμένοι πίνουν στήν υγεία μας οἱ Θεοὶ
 Τὰ μυθικά ποιήρια τους τσουγκρίζοντας :
 Σὰν τοὺς Θεοὺς, ἡ ὀδύνη...

Ἐφοῦ μᾶς πρόδωσε κι' ἡ ἀνάσα πιά...
 Ἄ! ἄς ἦταν μπορετὸ νὰ σπάσει τὰ δεσμὰ
 Ἡ ἀηδιασμένη αὐτὴ σάρκα πὸν ξαναιώνει
 Ἀπλώνοντας τὴν ξέφρενη κραυγὴ της
 Πάνω στὴ γῆ τὴ ρυπαρὴ καὶ ματωμένη,
 Τοῦ παραδείσου τὸ παλιὸ πουλὶ
 Ποῦχε πλαστεῖ νάιναι πουλὶ
 Δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ μιὰ παραίτηση, μιὰ σκιά
 Τρελλὴ στὸν οὐρανὸ ἰὸν ἄδειο.

Τέτοια τοῦ ἀνθρώπου ἡ μουσική, καθὼς
 Σ' ἓνα βαθὺ μνήμα βροῖσκει θαμμένο ἓνα νεκρό...
 Ἄς ποῦμε, Κύριε, ὅτι ἔχουμε πλαστεῖ
 Μ' αὐτῶν τὸ σαπισμένων τὸ αἷμα!
 Καὶ θάπρεπε νὰ ξαναπάρουμε σάρκα κι' ὄσιᾶ!
 Πιὸ λίγη μοῦχλα εἶναι στὸν τάφο κι' εἶναι
 Στὴν ἀτμοσφαῖρα πιὸ πολλὴ ἀγωνία κι' ἡ ζωὴ
 Πιά δὲ μπορεῖ νὰ τὴ βαστάξει.

Ἐλευθερὴ ἀπόδοση

ΤΑΚΗΣ ΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ

Ο ΙΟΡΔΑΝΗΣ(*)

ΔΙΗΓΗΜΑ

Τότε στὶς 28 Ὀκτωβρίου ἦταν νὰ παντρευτεῖ καὶ κείνο
 τὸ πρωτὶ τὸν ἀγουροξυπνήσανε οἱ φίλοι του.—«Ἄντε Ἰορ-
 δάνη φεύγουμε πόλεμος μὲ τοὺς Ἰταλοὺς». Σηκώθηκε ἄρον,
 ἄρον φίλησε τὴ Μάνα του κι' ὅταν πιά φόρεσε τὸ χακὶ πέρασε
 ἀπ' τὴν ἀρραβωνιαστικιά του τὴ Δνὶς Σοφία τὴ δασκάλα, τῆς
 χτύπησε τὴ πόρτα, τὴ φίλησε, κατάπιε κάποιον κόμπο στὸ
 λαιμὸ καὶ μπλέχτηκε μὲ τ' ἄλλα τὰ παιδιά.—«Βρὲ Ἰορδάνη
 κι' ἐσὺ φεύγεις;» Γύρισε στὸ ἄκουσμα τῆς φωνῆς κι' εἶπε—
 «Ναὶ κι' ἐγὼ γιατί;» καὶ ὄρθωσε περήφανα τοὺς ὤμους του
 καὶ μπῆκε στὴ γραμμὴ μὲ τὸ Σταῦρο, τὸ Χαράλαμπο, τὸ Μῆ-
 τσο καὶ τὸ Γιώργη. Τώρα ὅλοι αὐτοὶ ἦταν μακρὰ, δύο ἀπ'
 αὐτοὺς μάλιστα πολὺ μακρὰ... ἐκεῖ πὸν δὲν ἔχει ἐρχομὸ κι' ὁ
 Σταῦρος κι' ὁ Χαράλαμπος ἦταν πιδ ψηλὰ ἀνάμεσα στὸ χιόνι
 τὸ πυκνὸ καὶ τίς χειροβομβίδες. Κάθε Σάββατο ἔδινε στὸ σω-
 φερὸ τῆς φάλαγγας λεφτὰ νὰ τοῦ ἀγοράσει ἀπ' τὴν Κορυτσαῖ
 τσιγάρα πρώτης ποιότητος καὶ τοὺς τᾶστελνε ἐνῶ ἐκεῖνος πε-
 ριορίζονταν στὰ δευτέρη. Δὲν θεωροῦσε τὸν ἑαυτὸ του ἄξιο
 γιὰ πολυτέλειες.

Σὰν ἔμαθε γιὰ τὸ Μῆτσο καὶ τὸ Γιώργη ἀπ' τὸ Σταῦρο
 πὸν κατέβηκε μιὰ μέρα στὸν ἐφοδιασμὸ γιὰ νὰ φτιάξει τὸ πο-
 λυβόλο του εἶπε μοναχά. «Ἔ, αὐτῶν ἦρθε πρώτη ἡ σειρὰ»
 καὶ ἀφοσιώθηκε πάλι στὴ δουλειά. Χιτυοῦσε τὰ κύπελλα
 τῶνα μὲ τᾶλλο, ἔβριζε τοὺς μεταγωγικοὺς πὸν τοῦ λέρωναν
 τὸ πάτωμα, φώναζε μὲ τὸν Ὀσμὰν γιατί ἄργησε νὰ τοῦ φέροι
 τὸ γαϊδούρι νὰ πάει νὰ κουβαλήσει νερὸ καὶ τοῦ μιλοῦσε
 Τούρκικα κι' ὁ Ἀρβανίτης μὲ τὸ μαῦρο γουνέλιο καλπάζε
 στὸ κεφάλι καὶ τὸ ἀσπρουλιάρικο στενὸ παντελόνι στὰ μπα-
 τζάνια γούρλωσε τὰ μάτια του καὶ κούναγε τὸ κεφάλι παρα-
 ξενεμμένος μὲ τὸ παράδοξο φέρσιμο τοῦ στρατιώτη. Τόσο πιά
 ἀνακάτεψε ὅλα πὸν στὸ τέλος ἀναποδογύρισε τὸ μεγάλο κα-
 ζάνι καὶ τὸ βραστερὸ νερὸ χύθηκε στὰ ποδάρια του. Ἡ ἀδελ-
 φὴ πὸν ἔγραφε στὸ τραπέζι τὸν ἀρώτησε : — «Μὰ τί ἔπαθες

*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

Ἰορδάνη σήμερα;» Ὁ Ἰορδάνης πῆρε τὸ σφουγγαρόπανο καὶ μοιράζοντας ἀφθονα «ἀσιχτήρ» σὲ ὅλες τὶς κατευθύνσεις πάλι δὲ μίλησε.

Τὸ ἄλλο προῦ πῆγε, βρῆκε τὸν παπᾶ καὶ κεῖ ψηλά, μακρὰ ἀπ' τὰ φθονερά βλέμματα, μακρὰ ἀπ' τοὺς συντρόφους, τὰ Ἅγια πάνω σὲ μιὰ κασόνα ἀπὸ κονσόρβες γάλα, ἓνας παπᾶς διάβαζε γιὰ τὴν ἀνάπαψη τῶν ψυχῶν τοῦ Μήτσου καὶ τοῦ Γιώργη ἀπὸ τὴ Βέρροια. Ὁ Ἰορδάνης φορώντας τὶς γκέττες καὶ στρίβοντας τὸ δίκωχο ἀνάμεσα στὶς σκληρὲς χερσὺν παραταίρες γιὰ τὸ χαμηλό του μπόι ἀτένιζε ἴσια στὸν ὀρίζοντα κ' ἦταν ἡ συνεφιά βαρεῖα καὶ δύσκολα ξεχώριζες τὰ μπουμπουνητὰ ἀπ' τοὺς κερανοὺς ποὺ γενιᾶνε οἱ ἀνθρώπινες μηχανὲς καὶ ἀλαφροτρέχουν στὶς πλαγιὲς λὲς κ' ἀνατριχιάζουν τὰ κατάμαυρα βουνά. Ἔδωσε στὸ τέλος κ' ἓνα ἑκατοστάρικο τοῦ παπᾶ κ' ὕστερα ἄπλωσε σὰν γύρισε στὸ σπῖτι τὴ χούφτα μὲ πέντε καραμέλλες στὴν Ἀδελφῆ.— «Τὶ γιορτὴ εἶναι σήμερα Ἰορδάνη;»—«Δὲν εἶναι γιορτὴ, καὶ τὰ λόγια τὰ ξεφουσοῦσε σὰν μουγκρητὰ ἀναρθρα. Εἶναι σὰ νὰ λέμε κόλλυβα γιὰτὶ δυὸ καλοὶ μου φίλοι... κατάλαβες τώρα γιὰ τὴν πατρίδα» καὶ ρούφηξε βαθειὰ τὴ μύτη του, ἄρπαξε δυὸ τρεῖς βρώμικες πετσέτες κ' ἔφυγε γιὰ τὴ «πλύση» σὰν κάποιος νὰ τὸν κυνηγοῦσε, σὰν τὸ παιδί τὸ νυσταγμένο ποὺ γυρεύει τὸ βράδυ τὸ κρεβάτι του ν' ἀκουμπήσει τὸ κεφάλι του.

Ἡ «πλύση» ἦταν στὴ μέση τοῦ χωριοῦ ἓνα δωμάτιο μ' ἓνα τζάκι ὅπου καίγαν ὀλημερίς κὶ ὀλονυχτὶς τὰ κούτσουρα, δυὸ τρία τσοῦλια στὸ πάτωμα, ἡ γρηὰ Μιτουλαῖ ποὺ ζέσταινε, ἀκουμπισμένη στὰ γόνατα, τὰ χέρια της μὲ τὰ βαμμένα νύχια πάνω στὴ θρόακα καὶ μόλις τὸν ἔβλεπε μὲ τὸ μπόγο ἀνοίγε τὸ στόμα μ' ἓνα δόντι μοναχὸ σουβλερὸ καὶ φανταχτερὸ μὲς τὴ μαυρίλα τοῦ φακιολιοῦ καὶ τὸ σκοῦρο γερασμένο δέγμα ἀδλακωμένο μὲ ἀναρίθμητες ρυτίδες καὶ τὸν ὑποδεχότανε μὲ χαρὰ. Σηκωνότανε ἀμέσως καὶ μὲ μικρὲς γλήγορες κινήσεις παραμέριζε τὴ χύτρα μὲ τὰ φασόλια ἀπὸ τὴ φωτιά, ἔβανε τὸ μπρίκι κὶ ἔλεγε σὰν πουλάκι τσιριχτά: «Κάτσι, κάτσι» κὶ ἔκανε νόημα μὲ τὸ χεράκι της στὸ τσοῦλι μὲ τὰ μαξιλάρια. Ὑστερα ἔμπαινε ἡ Σάμνα μ' ἓνα μωρὸ κρεμασμένο στὸ στήθος καὶ ἄλλα δυὸ τρία τυλιγμένα στὴ φούστα της κὶ ἔπαιρνε τὸ μπόγο ἀπ' τὸν Ἰορδάνη ποὺ ξαπλωνότανε βασιλιάς στὴν ἵσυχη καὶ ἤρεμη ἀτμόσφαιρα.

Ἐκείνη τὴν ἡμέρα ἀκούμπησε ὁ Ἰορδάνης στὸν τοῖχο κὶ ἄφησε τὰ δάκρυά του νὰ κυλήσουν. Τὸ ἓνα ἀπ' τὰ μικρὰ τὸν πρόσεξε ἀμέσως κὶ ἄφησε τὴ φούστα τῆς μάνας του καὶ

τράβηξε τὴ γερόντισσα ἀπὸ τὸ χέρι. Ἡ Μιτουλαῖ παρακολουθώντας τὸν καφέ ποὺ σιγοψηνότανε γύρισε καὶ τὸν κύτταξε καὶ κούνησε τὸ κεφάλι της ἀλαφρὰ σὰ νᾶτανε φύλλο ποὺ τὸ φύσαγε ὁ ἀέρας καὶ τὰ παιδάκια κάναν τὸ ἴδιο κὶ ἡ Σάμνα καὶ ὅλοι τὸν κύτταζαν σιωπηλά. Καὶ σὰν μπῆκε ὁ Μπερκὲτ τῆς Σάμνας ὁ ἄντρας, τὰ παιδάκια πῆγαν κοντὰ καὶ τοῦ τόπανε καὶ κάθησε κὶ αὐτὸς ἀμίλητος καὶ κούνησε τὸ κεφάλι του κὶ ἅμα ἦρθε πῶ ὕστερα τῆς Μιτουλαῖ ὁ γέρος μὲ τὴ γενειάδα καὶ τὰ μεγάλα βουβαλίσια ἀνέκφραστα μάτια κάτι εἶπε κὶ ὅλοι γελάσανε ψεύτικα καὶ ἡ Μιτουλαῖ ἔσπρωξε τὸν ξένο νὰ γελάσει κὶ ὁ Ἰορδάνης μὲς ἀπ' τὰ δάκρυά του χαμογέλασε κὶ αὐτὸς γιὰ νὰ τοὺς εὐχαριστήσῃ καὶ τότε ὅλοι γέλασαν ἀληθινὰ καὶ τὰ παιδάκια χτυποῦσαν τὰ χέρια τους καὶ τὸ μωρὸ ἄφησε τὸ βυζὶ τῆς μάνας του καὶ ἀνοίξε τὰ ματάκια του ὀρθάνοιχτα κὶ ὄξω στὸ σταῦλο μουγκρίζαν τὰ ζωντανά. Ὑστερα ὅλοι κάθισαν σταυροπόδι χαρούμενοι σὰν ἐκεῖνα τὰ σκυλιὰ πόχουν φάει ξύλο ἀλύπητο καὶ μόλις κάνεις νὰ τὰ χαϊδέψῃς ἔρχονται πάλι καὶ τρίβονται κοντὰ σου.

Φοβισμένοι ἦταν ὅλοι ἀπ' τὴ φαντασιὰ ποῦνε πλακώσει στὸ χωριὸ καὶ ἀτάραχοι, σκληροὶ σὰν γρανίτες βλέπαν τὶς μεραρχίες ποὺ πηγαινοέρχονταν κ' εἶχαν στοιβαχτεῖ στὰ σπῖτια καὶ στὰ χτήματα, ποὺ πέφτανε οἱ μόνιμες καὶ τὰ σκάβανε, δουλειὰ ποὺ θέλει χρόνον· ζῶα τυραννισμένα ποὺ μὲς τὴν κοσμογονία παίζαν τὸ ρόλο τῆς σκιᾶς σταυρώνοντας τὰ χέρια στὸ στήθος καὶ ἀναμετρώντας ἀπ' τὶς πόρτες τὶς ἀτέλειωτες σειρὲς τοῦ πεζικοῦ μας. Γιὰ τὸν Ἰορδάνη ἦταν ἓνα ψυχικὸ ξεκούρασμα τὸ σπῖτι αὐτό. Ἀποξενωμένη ἡ ψυχὴ του ἔνοιωθε κοντὰ σ' ἐκεῖνα τὰ σιωπηλὰ ὄντα ποὺ μῆτε τὴ γλώσσα τους ἤξερε, μῆτε τὸν πόνο τους, κάποια συμπόνια ἀληθινή. Κὶ ἔτσι στὴ χαρὰ του καὶ στὴ λύπη του πάντα ἔτρεχε γιὰ τὴν «πλύση». Ἡ γλυκειὰ ζέστη ἀπ' τὸ τζάκι, ὁ καλὸς καφὲς κὶ ἡ χαρὰ τῆς Μιτουλαῖ, ὁ Μπερκὲτ ποὺ τοῦσφιγγε τὸ χέρι στὰ δικά του σὰ νᾶταν ὁ καλύτερός του φίλος ὅλα αὐτὰ ἦταν γιὰ τὸν Ἰορδάνη κάτι ποὺ ἀισθανότανε σὰν ἀνάγκη ὕστερα ἀπ' τὸ ψυχικὸ πάλημα ποὺ ἔκανε ὅλη τὴν ἡμέρα γιὰ ν' ἀνταποκριθεῖ στὸ καθῆκον του μὲ ἀγάπη. Τοὺς μιλοῦσε, τοὺς ἔλεγε γιὰ τὴ μάνα του, τὴν ἀρραβωνιαστικιά του, ἔτοιμα τὰ γαμπριάτικα, ἔτοιμα ὅλα καὶ κουνούσαν τὰ κεφάλια τους καὶ τὸν παρακολουθοῦσαν ἐντατικὰ καὶ σὰν τὸν βλέπαν ζαρωμένο ψιθύριζαν «τσ, τσ» ἀναμεταξύ τους μὰ ἂν τὰ μάτια του γελοῦσαν τότε κὶ αὐτοὶ γελοῦσαν σιγανὰ σὰν ἀκκομπανιαμένο. Ὁ γέρος μοναχὰ ἀκούμπισμένος στὴ γωνιά λαγοκοιμόταν μὰ σὰν ἔφυγε ὁ Ἰορδάνης τὸν ἐσκουντοῦσε ἡ Μιτουλαῖ γιὰ νὰ ξυ-

πνήσει αφού πρώτα παρακαλούσε τον Ἰορδάνη «κάτσι, κάτσι» κι ὅλοι τον ἐπεροβοδίζανε, ἢ Σάμνα τον ἐχάιδευε στὸν ὄμο κι ὁ Ἰορδάνης ἔφευγε ξελαφρωμένος.

Γυρίζοντας στὸ σταθμὸ ἔπεφτε πάλι στὴ σιωπὴ του, σὰν ἐκεῖνα τὰ ζῶα ποὺ σούρνονται μὲ τὰ πρῶτα κρύα τοῦ χειμῶνα στὶς φωλιές τους ποὺ χουνε ἐτοιμάσει κάτω ἀπὸ τὴ γῆς, μὰ εἶχε ἀποθηκέψει κουράγιο, συνεννόηση, δύναμη γιὰ νὰ σηκώσει και κείνος τὸ σταυρὸ του και δούλευε πάλι σὰν κουρντισμένος τακτοποιώντας. Ποτὲ δὲν τοῦλειπε ὁ ἀναστεναγμὸς σὰν ξανάδενε πάλι τὴν ποδιά, φούσκωνε τὸ δίκωχο γιὰ νὰ τὸ στρογγυλέψει κι ἔροχνε μιὰ κρυφὴ ματιὰ στὰ παιδιὰ ποὺ καθισμένα στὸ τραπέζι βιαστικά κάτι νὰ φᾶνε μένανε μὲ τὴ μανδύα ζωσμένη και τὸ ὄπλο κρεμασμένο στὸν ὄμο. Βγάζανε και καπνίζανε τσιγάρα μέσ' ἀπ' τὶς κόκκινες χειροβομβίδες ποὺ τὶς εἶχανε κάνει τσιγαροθήκες κοροϊδεύοντας μὲ μιὰ ἀξιοπρηπη περηφάνεια τὸ θάνατο και τσουβαλιάζοντας ὅλη τὴ δειλία και τὰ γυναικία συναισθήματα μέσα στὸ παιχνίδι αὐτὸ τῆς ζωῆς και τοῦ χάρου ποὺ λέγεται πόλεμος. Ὁ καπνὸς θόλωνε μὲ τὴν ἄχνα ἀπ' τὸ νερὸ ποῦ βραζε στὴ φωτιὰ τὸ μικρὸ καμαράκι μὲ τοὺς μακροὺς μπάνκους, ἔξω τ' ἀστέρια παιχνιδίζανε στὴν παγωνιά σὰ μάτια κρύα και σκληρὰ και τὸ τραγοῦδι ἀπ' τὶς παρές τῶν φαντάρων ἔφτανε ξεσπώντας μελαγχολικὸ και βαρὺ σὰν κύμα φουσκοθαλασσίας: «Στῆς Ἀλβανίας τὰ βουνὰ γυρίζω τὸ χάρο ν' ἀνταμώσω.....» Ὁ Ἰορδάνης ἀκουμπισμένος στὸ παράθυρο σκεπτόταν τὸ Μῆτσο ποὺ θὰ χτύπαγε τὸ χάρο στὸν ὄμο και θὰ τοῦ πέταγε κανένα ἀστεῖο και τὸ Γιῶργη ποὺ θὰ τὸν ἀκολούθαγε δίχως νὰ μιλάει καθόλου, τὴ μάνα τοῦ Μῆτσου ποὺ σὰν τὸ μάθαινε θὰ στρίγγιζε και θὰ τράβαγε τὰ μαλλιά της και τὴ γιαγιὰ τοῦ Γιῶργου ποῦταν ὀρφανὸς ἀπὸ μητέρα, ποὺ θ' ἄσχυφτε πιὸ πολὺ τὶς πλάτες και θὲ νὰ μεγάλωνε τόσο ἢ καμπούρα της ποὺ θ' ἄσκιαζε τὴν κάμαρη σὰ νυχτερίδα και τὸ μοιρολόγι της γιὰ νὰ τ' ἀφουγκραστεῖς θ' ἄπρεπε νὰ τεντώσει διπλά της ταῦτι σου και θὰ ξεπήγαζε ἦσοχο και ἀπόμακρο σὰν τὴν ἀνάσα τοῦ μικροῦ παιδιοῦ. Καὶ τὸ τραγοῦδι ξύπνησε στὰ παιδιὰ κάποια διάθεση φυγῆς κι ἄρχισαν τὰ παράπονα σιγανὰ σὰ μουρμουρα και ἀναμετροῦσαν τοὺς μῆνες ποὺ χανε μακρὰ ἀπὸ τὰ σπῖτια τους κι ὅλο στὴν πρώτη γραμμὴ. Ὁ Ἰορδάνης θύμωσε και γύρισε βαστώντας ἕνα πιάτο στὸ χέρι κι ἀνεμίζοντας τὴν πετσέτα μὲ τὰ μανίκια τοῦ χιτωνίου ἀνασηκωμένα ὡς τὸν ἀγκώνα: «Κι ἐγὼ τί νὰ πῶ ποῦχω ἐτοιμα τὰ γαμπριάτικα κι ἦταν νὰ παντρευτώ στὶς 28 τοῦ Ὀκτώβρη κι ἡ μάνα μου δὲν ἔχει ἄλλον;».

Τὰ παιδιὰ σωπάσανε ἦταν ἡ πρώτη φορὰ ποὺμίλαγε ὁ Ἰορδάνης ἀλλὰ γελάσανε ὑστερὶς φωναχτὰ κι εἶπαν πάλι: «Ἐστὸ τί ἀνάγκη ἔχεις!» Κι ὁ Ἰορδάνης μετάνιωσε ποὺ ἀνοιξε τὴν καρδιά του γιὰ τὴν ἐνοιωσε πὼς δὲν τὸν εἶχανε καταλάβει και χῶθηκε στὸ καβούκι του σὰν τὴ χελώνα. Ποιὸς θὰ τὸν πίστευε ν' ἄλεγε πὼς λαχταροῦσε νὰ πάει ἀπάνω, ποιὸς θὰ τὸν πίστευε ν' ἄλεγε πὼς ζήλευε τὶς πληγές, ποιὸς νὰ πίστευε πὼς ἦταν πρῶτα, πρῶτα καλὸς στρατιώτης γιὰ τὸ αὐτὸ ποὺ τοῦχε ἀναθέσει ὁ Λοχαγὸς τὸ ἐκτελοῦσε σὰν Εὐαγγέλιο. Κανένας κι ὅμως ἦταν ἀλήθεια γιὰ τὸν Ἰορδάνη γιὰ τὸν Ἰορδάνη δὲν φοβόταν τίποτε. Τὸν ἔπνιγε ἡ λαχτὰρα τῆς ἀποκάλυψης, ἡ λύτρωση ἀπὸ τὴν τυραννία τῆς κακογνώμιας και τὸν ἐτρόμαζε ἡ ἰδέα μοναχὰ πὼς θὲ νὰ φτάσουν αὐτὰ στ' αὐτὰ τῆς Δεσποινὶς Σοφίας ἀπὸ τοὺς πατριώτες του.

Ἐτσι κυλοῦσε ὁ καιρὸς στὴ στασιμότητα γιὰ τὴν χιόνια εἶχανε καρφώσει τὴ Μεραρχία ψηλὰ στὴν ἴδια θέση και τὰ παιδιὰ κάτω ἀνησυχοῦσαν και θυμίζαν τ' ἄλογα τ' Ἀραβικά ποὺ χλιμιντρίζουνε και ξεφουσοῦνε κινώντας ταχιά τὰ ρουθούνια και χτυποῦνε τὶς ὀπλές στὸ χῶμα ἐτοιμα νὰ χυμῆξουν, βιαστικά ἀνυπόμονα. Κι ἕνα βράδυ σὰν ἀστραπή, σὰν κύμα αἰθέριο διαδόθηκε ἀπὸ στόμα σὲ στόμα ἡ εἰδηση: «Φεύγουμε ἔρηρὰ τροφή». Τὰ κουτάλια και τὰ κύπελλα τοῦ Ἰορδάνη χτυπάγανε ἀναμετᾶξυ τους ἀναδίνοντας μουσικὴ σὰ χαρμόσυνες καμπάνες και κάθε τόσο μὲ τὴ βαρεῖα τραγουδιστὴ φωνὴ του συχνόλεγε: «Ἐρηρὰ τροφή... Ἐέρεις τί πάει νὰ πεῖ Ἀδελφή; Φεύγουμε και δὲν τοὺς φτάνουνε... Θὰ ξεκουβαλήσωμεν και μεῖς» και σιγότερα γιὰ νὰ μὴν ταράξει τὴν ἡρεμία του ποὺ τώρα εἶχε μετατραπεῖ σ' ἕνα μικρὸ τρελλὸ χορὸ: «Ἴσως στὸ Ἐλμπασάν». Καὶ ντρίν, ντρίν τὰ καζάνια και τὰ κατσαρόλια λὲς κι ἦταν μαζί του κουρντισμένα: «Ἐλμπασάν», «Ἐλμπασάν» ἀντιλαλοῦσαν. Σὰν ἔτρεξε τὸ μεσημεράκι στὴν «πλύση» ἦταν ἡ πρώτη φορὰ ποὺ δὲν συντονίστηκε ἡ χαρὰ του μὲ τοὺς μπιστικούς του γιὰ τὴν ἡ Μιτουλαῖ και οἱ ἄλλοι ἄρχισαν νὰ κουνᾶνε τὸ κεφάλι τους λυπητερὰ στὴ λέξη «Ἐλμπασάν» παρ' ὅλο τὸ χαμογελοῦμενο πρόσωπο τοῦ Ἰορδάνη. Εἶχε τοὺς δύο της γυιοὺς ἢ γορὰ στὸ Ἐλμπασάν στὸν Ἰταλικὸ στρατό, δυὸ παλληκάρια, «τόσο ἀψηλά...» και τέντωνε τὸ μικρὸ της τὸ χέρι πάνω ἀπ' τὸ κεφάλι της ὅσο μπόραγε. Ὁ Ἰορδάνης ξεστόμισε κι ἐκεῖνος ἕνα «τσ, τσ» ἀπὸ εὐγένεια ἀλλὰ τὰ μάτια του ἀντιφέγγιζαν μεγάλη χαρὰ κι ἔφυγε γληγορῶτερα ἐκεῖνη τὴ μέρα ἀφίνοντας μισὸ τὸ καφεδάκι του γιὰ τὴν ἡρεμία και λίγο λυπημένος.

Ὁ Λοχαγὸς ἦλθε μονάχος του κι ἔφερε τὴ διαταγὴ

μετακινήσεως τοῦ Ἐφροδιασμοῦ μαζὺ βέβαια καὶ τοῦ Σταθμοῦ τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ καὶ ὁ Ἰορδάνης τὸν περιποιήθηκε ὅπως συνήθως ἀλλὰ δὲν τῶσκασε παρὰ στεκόταν καὶ τὸν κύταζε σὰ νὰ τὸν εὐγνωμονοῦσε.—«Ἐ, Ἰορδάνη εἶσαι εὐχαριστημένος;— «Θέλω νὰ γυρίσω νικητής» ἀπάντησε καὶ ἀφοσιώθηκε πάλι στὴ δουλειὰ μαζεύοντας τὰ σύνεργά του στὶς κασσόνες. «Ἀεροπλάνα...» ἀκούστηκε μιὰ φωνὴ ἀπ' ἔξω. «Γιὰ τελευταία φορὰ μᾶς βρίσκετε ἐδῶ...» εἶπε ἓνα παλληκάρι καὶ τρέξετε ὅλοι νὰ κρυφτοῦνε. Ὁ θόρυβος ἦτανε μέγας καὶ ἦτανε πλήθος αὐτὴ τὴ φορὰ ἀπὸ τὰ θεώρατα πουλιὰ πὺλ λάμπανε στὸν ἥλιο σὰν καθρέφτες. Μαύριζε ὁ οὐρανὸς ἀπὸ δαῦτα καὶ ἦταν πολὺ θυμωμένα. Οἱ μπόμπες σκάγανε δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἀπ' τὸν Ἐρυθρὸ Σταυρὸ καὶ τὰ πολύβολα σὰ νὰ γαζώνανε ξουρίζανε ὅ,τι συντύχαιναν στὴ βολὴ τους. Ἐβλεπεσ ἀκόμα καὶ τίς σιλουέτες τῶν πιλότων σὰν διαγράφανε κύκλους. Ποτὲ δὲν εἶχανε πέσει μὲ τόση μανία πάνω στὸ μικρὸ χωριό. Οἱ πέτρες καὶ τὰ βράχια ὑψώνονταν σὰν πίδακες καὶ ὁ στρόβιλος τᾶφινε ἐκεῖ μετέωρα σὰ νὰ τὰ βάσταγε κανένας φακίρης. Ἡ σκόνη καὶ τὰ πετραδάκια σχηματίζαν ἓνα βαρὺ πνιχτὸ πέπλο πὺλ σκέπαζε τὸ σύμπαν καὶ ὁ Ἰορδάνης στεκόταν στὸ παράθυρο κλείνοντας τ' αὐτιά του γιὰ νὰ μὴν κουφαθεῖ καὶ συλλογιζόταν ποιὸς θὰ φούχτωνε πάλι τὸ θανατικό. Ἡ σκιὰ τῶν ἀεροπλάνων πέραγε ἀπὸ πάνω του σὰν ὑπουλο χᾶδι καθὼς γυρίζαν ξυστὰ στὶς σκεπὲς τῶν σπιτιῶν καὶ κεῖ τότε βοῆκε τὸ βλήμα κατάστηθα καὶ ἔπεσε τ' ἀνάσκελα χτυπημένος βαρειά. Μικρὲς φουσκαλῆθρες ἀπ' τὸ νερὸ πὺλ σιγὸβραζε ξεπεταγόντουσαν σὰν καλλικαντζαράιοι ἀνασηκώνοντας τὸ καπάκι τῆς κατσαρόλας πὺλ ξανάπεφτε πάλι χτυπώντας ρυθμικὰ καὶ βαρειά.

Ὅταν συνῆλθε κάπως βρισκόταν ξαπλωμένος στὸ τραπέζι τοῦ Ὁρεινοῦ καὶ γύρω του οἱ Γιατροί, ἡ Ἀδελφὴ καὶ πολλὰ παλληκάρια — «Θὲς τίποτα Ἰορδάνη;» — «Τί ἀνάγκη ἔχει ὁ Ἰορδάνης...» ἀπάντησε καὶ ἔβγαλε ἡσυχὰ τὸν τελευταῖο ἀνασασμὸ.

Τὰ μάτια του ὀρθάνοιχτα, μεγαλωμένα, ὑπερήφανα, εἶχαν πάρει μιὰ γυαλάδα πλαστικὴ στὴ μάσκα τῆς νεκρικῆς του ὄψης καὶ τὸ αἷμα ἀπ' τὸ στήθος του εἶχε βάψει κατακόκκινη σὰ βασιλικὴ πορφύρα τὴ μπλοῦ μουσαμαδιὰ ποδιὰ!!

Σ. Ι. ΤΟΥΡΝΑΚΗ

PEARL BUCK

“ΠΙΣΤΕΥΩ ΣΤΗ ΖΩΗ,”*

Ἀπὸ τὸ «World Digest» τοῦ Γενάρη, 1945

Ἡ ἀποδοχὴ τῆς ζωῆς εἶναι ἡ πιὸ ἐπιθετικὴ πράξις τοῦ συνειδητοῦ ἀνθρώπινου μυαλοῦ. Αὐτὸ τὸ μυαλό, ὅταν παραδεχτεῖ τὴ ζωὴ, παίρνει κάτι ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ σύμπαντος, τὸ σύμπαν βρίσκεται σὲ ἀέναη κίνηση, ἔτσι καὶ τὸ μυαλό. Καὶ τούτῃ ἡ κίνηση εἶναι συχνὰ ἀνάμεσα σὲ δυὸ πόλους, καὶ οἱ δυὸ πόλοι εἶναι αἰώνιες δυνάμεις τοῦ σύμπαντος, ἡ θετικὴ δύναμις τῆς ζωῆς καὶ ἡ ἀρνητικὴ δύναμις τοῦ θανάτου.

Ὅταν μιλοῦν γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ θάνατο μ' αὐτὴ τὴν ἔννοια, ἀναγνωρίζω πὺλ δίνω στὶς δυὸ τοῦτες λέξεις περισσότερη σημασία ἀπ' ὅ,τι συνηθισμένα ἔχουνε. Ὡστε, λοιπόν, ἄς τίς φορτώσω, ἔστω καὶ πολὺ βαριά. Λέγοντας ζωὴ, ἔννοῶ δῶ κείνο πὺλ τραβάει μπροστά, κείνο πὺλ εὐεργητικὸ καὶ ὀλοζώντανο ἀπὸ ἐσωτερικὴν ὄθηση, κείνο πὺλ ὑπάρχει καὶ ἀυξάνεται μοναχό του καὶ ἀπὸ κάθε πράμα π' ἀγγίζει, πὺλ ἀπαντάει θετικὰ σὲ κάθε ἐρεθισμὸ. Μὲ τὴ λέξη θάνατος, ἔννοῶ κείνο πὺλ εὐεργητικὸ καὶ ὑποχωρητικὸ, κείνο πὺλ αὐτοελαττώνεται, κείνο πὺλ κουλουριάζει μπρὸς στὴν προσπάθεια ἀπὸ τὸν ἑαυτό του ἢ ἀπὸ κάθε πράμα π' ἀγγίζει, πὺλ ἀπαντάει ἀρνητικὰ σὲ κάθε ἐρεθισμὸ.

Δὲ θέλω νὰ πῶ καθόλου πὺλ ἡ ζωὴ εἶναι ἀπλὴ δραστηριότητα. Ἀσκοπη δραστηριότητα μπορεῖ καὶ νάναί μιὰ φύση θανάτου. Κείνο πὺλ θέλω νὰ πῶ ἐκφράζεται καλύτερα ὅταν γράψω πὺλ στὴ ζωὴ ὑπάρχει τὸ δραστήριο *εἶναι* καὶ στὸ θάνατο τὸ στατικὸ *εἶναι*. Καθένα περιλαμβάνει μιὰ ἐνέργεια: ἡ ζωὴ τὴν ἐνέργεια τῆς δράσης, καὶ ὁ θάνατος τὴν ἐνέργεια τῆς ἀδράνειας. Ἀναγνωρίζω ξανά πὺλ αὐτὲς οἱ δυὸ λέξεις, ἐνέργεια καὶ ἀδράνεια, μπορεῖ νὰ φαίνονται ἀντιφατικὲς. Ὡστό-

* (Σ. τ. Μ.) Στὸ ἄρθρο τοῦτο ἡ διάσημη Ἀμερικανίδα, ἡ πρώτη πὺλ πῆρε τὸ βραβεῖο Νόμπελ στὴ Λογοτεχνία, μᾶς λέει γιὰ τὴν πίστη στὴ ζωὴ. Χωρὶς νάναί ἐπιφανειακὰ ὀπτιμιστικὲς οἱ σελίδες αὐτὲς διακηρύχνουν τὴ ριζικὴ πίστη ἑνὸς πνευματικοῦ ἀνθρώπου στὴν ἀξία τῆς ζωῆς.

σο, δὲν εἶναι. Ἡ ἀδράνεια εἶναι γεμάτη ἀπὸ ὑποχωρητικὴν ἐνέργεια. Ὅποιος ἔχει ζήσει στὸ σπῖτι μὲ πρόσωπο πού προτιμᾷ γιὰ φιλοσοφία τὸ θάνατο ἀπὸ τὴ ζωὴ, θὰ ξέρει τί ἐννοῶ. Ἐνας τέτοιος ἄνθρωπος μὲ τὸ νάναί ἀδρανῆς, μὲ τὸ νὰ μὴν ἀπαντάει ποτέ σὲ κανέναν ἐρεθισμό, ἀσκεῖ μιὰν ἐνέργεια ἀρκετὴ γιὰ νὰ ἐξουδετερώσει τουλάχιστο τὸ ἰσοδύναμο βᾶρος του γιὰ τὴ ζωὴ. Χρειαζέται τρομαχτικὴ ἐνέργεια γιὰ νάσαι ἀπλὰ στατικός.

Τὸ ἄνθρώπινα πλάσματα, λοιπόν, μπορεῖ νὰ χωριστοῦν, πλᾶι σ' ὅλες τὶς ἄλλες τους κατηγορίες, στοὺς δυὸ βασικοὺς αὐτοὺς τύπους, σὲ κείνους πού διαλέγουν τὴ ζωὴ καὶ σὲ κείνους πού διαλέγουν τὸ θάνατο. Κι ὅταν ἓνα ἄτομο διαλέξει κάποιον ἀπ' αὐτὰ τὰ δυὸ, διαλέγει ἓνα κομμάτι ἀπὸ τὰ δυὸ κομμάτια τοῦ ἑαυτοῦ του. Γιατὶ ἀπὸ τὴ στιγμή πού γεννιέται ἐν' ἀνθρώπινο πλάσμα, ἴσως ἀπὸ τὴ στιγμή πού συλλαμβάνεται ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος ἀρχίζουν τὴν ἀντίθετη δουλιὰ τους μέσα του, καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ στιγμή ὁ ἄνθρωπος ἀρχίζει τὴν πολὺχρονη πάλη γιὰ τὴν ὑπαρξή του, ἐνδίδοντας πότε στὴ μιὰ καὶ πότε στὴν ἄλλη δύναμη.

Μοῦ φαίνεται πὼς τὸ ἀρχικὸ ρῶτημα πού δέρνει κάθε μυαλό εἶναι: "Ἀραγε, ἀξίζει νὰ ζήσουμε τὴ ζωὴ; " Ἄν ἀποφασίσουμε πὼς ἀξίζει, τότε ἡ ἐνέργεια τῆς δράσης ἐπικρατεῖ μέσα μας καὶ καταπολεμᾶμε τὸ θάνατο. Κι ἂν δὲν ἀξίζει νὰ τὴ ζήσουμε, τότε ἡ ἐνέργεια τῆς ἀδράνειας μᾶς καταχτᾶ καὶ ποτέ δὲ μπορεῖ νὰ νιώσουμε πραγματικὰ τὴ ζωὴ, γιατί ὀλάκερο τὸ εἶναι μας εἶναι ποτισμένο μὲ τοῦ θανάτου τὴν ἀδράνεια. Ἄς πῶ περαστικά πὼς ἡ προτίμηση αὐτὴ, βέβαια, τοῦ θανάτου πού περιγράψα τόσο ἄσχημα, δὲ σημαίνει ἐκλογή φυσικοῦ θανάτου — δηλαδὴ αὐτοκτονία. Ὅταν λέω θάνατο, ἐννοῶ τὴν κατάσταση ἐκείνη ἐνὸς ἀτόμου ὅταν αὐτὸ ἔχει πάψει πιά ν' ἀναδιπλώνει τὶς ἰκανότητες ἢ τὰ ἐνδιαφέροντά του, ὅταν ἡ ὑπαρξή του ἔχει καταντήσει μιὰ ἀπλὴ ρουτίνα λεπτομερικῆς δράσης, φυσικῆς εἴτε πνευματικῆς, καὶ ὅταν, ὅσο γιὰ τὸν ἑαυτό του ἢ τὸν ἄλλο κόσμον, μπορεῖ καὶ νάναί πεθαμένο. Τὸ νὰ ἐξακολουθεῖ ἀκόμα νὰ τρώει καὶ νὰ κοιμάται καὶ νὰ κάνει καμιά βόλτα δὲν ἔχει σημασία. Στὴν πραγματικότητα ἔχει πιά ἀπορροφηθεῖ ἀπὸ τὴν ἀδράνεια τοῦ θανάτου.

Ὅποιος προτιμᾷ τὴ ζωὴ ἀπὸ τὸ θάνατο, θὰ ζήσει σὲ κάθε περίσταση, χύνοντας τὴ ζωὴ μὲς στὴν κάθε ραγισματιά, ὅσο στενόχωρος κιὰν εἶναι ὁ χώρος της, πλάθοντας ὅ,τι βρίσκεται κει μέσα, ὄχι νὰ πλάθεται αὐτὸς ἀπὸ κείνον. Δὲν πιστεύω πὼς ἡ περίσταση ἔχει τίποτα νὰ κάνει στὴν ἐρώτηση ἂν

ἀξίζει νὰ ζήσει κανεὶς τὴ ζωὴ του ἢ ὄχι. Ἄπ' τὴ μιὰ μεριά δὲν ἔχω δεῖ ποτέ μου ἄνθρωπο πού νὰ μὴ λαχταράει ν' ἀλλάξει τὴ ζωὴ του σὲ κάποια σπουδαία περίσταση. Ἄπ' τὴν ἄλλη μεριά, κείνοι πού προσμετροῦνε τὴν ἀξία τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς ἀπὸ τὶς περιστάσεις πού πρέπει νὰ τὴ ζήσουνε, βρίσκονται κίολας στὰ κατατόπια τῆς ἀδράνειας. Γιατὶ ἡ ζωὴ εἶναι στοιχειώδης* οὐσία. Μπορεῖ νὰ μπεῖ σὲ δοχεῖο ἀπὸ χρυσάφι ἢ σὲ πῆλινο ἄγγειο, ἀλλὰ ἡ οὐσία πού βρίσκεται μέσα σ' αὐτὰ τὰ δυὸ εἶναι ἀπόλυτα ἡ ἴδια. Τὸ χρυσάφι δὲν τῆς δίνει μεγαλύτερη ἀξία οὔτε ὁ πῆλος ἀλλάζει τὴν ποιότητά της. Εἶναι ἀναλλοίωτη.

Πιστεύω πὼς ἡ εὐτυχία γιὰ κάθε ἄτομο ἐξαρτάται ἀπὸ τὸ πόσο λαγαρὰ μπορεῖ νὰ ξεδιαλύνει στὸν ἑαυτό του αὐτὸν τὸ δυῖσμο καὶ ἀπὸ τὸ πόσο σφιβαρὰ μπορεῖ ν' ἀποφασίσει πὼς θὰ προτιμήσει συνειδητὰ τὴ ζωὴ καὶ ὄχι τὸ θάνατο. Τὸ λέω αὐτὸ χωρὶς νὰ ξέρω γιατί θάπρεπε νὰ νομίζω πὼς ἡ ζωὴ εἶναι προτιμώτερη ἀπὸ τὸ θάνατο. Μι' ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες ἀνθρώπινες πεποιθήσεις πού ἑκατομμύρια ἄνθρωποι φαίνονται πὼς βρίσκουνε σ' αὐτὴν ἐξίλασμό, βασίζεται στὴν ὀλότελα ἀντίθετη πίστη πὼς πρέπει νὰ ἐπιζητοῦμε τὸ θάνατο καὶ νὰ ξεφεύγουμε τὴ ζωὴ. Δὲ λέω πὼς εἶναι λάθος. Τὸ μόνο πού λέω εἶναι πὼς δὲν τὸ πιστεύω.

Ἐγώ, προτιμῶ τὴ ζωὴ ὅπωςδήποτε, ὅπουδήποτε. Βρέθηκα πραγματικὰ πολὺ φτωχὴ ὀρισμένες φορὲς στὴ ζωὴ μου. Εἶτανε στιγμὲς πού ξεψάχνιζα τὶς περιστάσεις μου καὶ ἔπρεπε νὰ μολογήσω εἰλικρινὰ στὸν ἑαυτό μου πὼς δὲν εἶχα, ἀλήθεια, τὸ παραμικρὸ πού νὰ κάνει τὴ ζωὴ ν' ἀξίζει νὰ τὴ ζήσω — καὶ ὅμως ἄξιζε. Εἶδα πάρα πολλὲς φορὲς τὸ θάνατο γιὰ νὰ μὴ μπορεῖ νὰ μὲ τρομάζει καθόλου, ὡστόσο, δὲ θέλω καμιάς μορφῆς θάνατο. Θέλω ζωὴ, ὅποιος λογῆς ζωὴ, ὅσο καιρὸ κιὰν θὰ τὴν ἔχω. Κι ὅταν εἶμωνα, ἀκόμα, συντριμμένη ἀπὸ πόνον, θάβρισκα λίγα λεύτερα λεπτὰ στὸ μεταξὺ πού ν' ἀξίζαν. Καὶ ξέρω, πὼς ὁ πόνος μπορεῖ σίγουρα νὰ γίνῃ βιωτός.

Πιστεύω πὼς οἱ ἄνθρωποι εἶναι αὐτὸ πού λαχταροῦνε νάναί. Μπορεῖ νὰ μὴν ἔχουνε ὅ,τι θέλουν νάχουνε — αὐτὸ ἔχει, ὅπωςδήποτε, λιγότερη σημασία — ὡστόσο, εἶναι — οἱ ἴδιοι — αὐτὸ πού θέλουν νάναί. Ἄν εἶναι τεμπέληδες, θέλουν νάναί τεμπέληδες· ἂν τσακώνονται, τοὺς ἀρέσει νὰ τσακώνονται καὶ θέλουν νὰ τσακώνονται· ἂν εἶναι ἄκεφοι καὶ ὑποχωρητικοί, αὐτὸς εἶναι ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο γλεντοῦνε τὴν ὑ-

* Σ. τ. Μ. Μὲ τὴ χημικὴ ἐννοια τῆς λέξης.

παρξή τους, κ' έτσι θέλουνε νάναι, και τίποτα δὲ μπορεῖ νὰ γίνει, ἐχτός ἂν μπορεῖ ν' ἀλλάξει ἡ θέληση.

Μπορεῖ ν' ἀλλάξει ἡ θέληση; Ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ πρόσωπο πού τὴν κατέχει κι ἀπὸ τίποτ' ἄλλο. Ἄν ἔχει ἀρκετὴ ἐξυπνάδα νὰ δεῖ τὸν ἑαυτὸ του σὰ σύνολο, κ' εἶναι ἄνθρωπος ἀρκετὰ ἀναπτυγμένος, θὰ μπορέσει μοναχὸς του ν' ἀλλάξει τὴ θέλησή του, κ' έτσι νὰ γίνει ὁ ἴδιος ὅ,τι διαλέξει ἡ νέα του θέληση. Καὶ γιατί μερικοὶ θέλουνε νὰ δοῦνε κι ἄλλοι ἀρνηοῦνται νὰ δοῦνε; Λοιπὸν, αὐτὸ εἶναι ἓνα ρῶτημα στὸ ὁποῖο ἀπαντήσανε οἱ ἄνθρωποι μὲ πολλοὺς τρόπους. Εἶπανε: ἡ κληρονομιά μας μᾶς καταδικάζει, ἢ, τὸ περίγυρο μᾶς πλάθει, ἢ, ὁ Θεὸς μᾶς προσορίζει. Ὁ μοιρολάτρης λέει πὼς δὲν ὑπάρχει ἐλπίδα — ἂν γεννηθῆκαμε γιὰ τὴ ζωὴ, θὰ ζήσουμε ζωντανοί, καὶ ἂν γεννηθῆκαμε γιὰ τὸ θάνατο, θὰ ζήσουμε πεθαμένοι. Ὡστόσο, ὅλα τοῦτα εἶναι γιὰ ν' ἀρνηθοῦνε ἀπαρχῆς τὴ λευτεριά στὸ ἄτομο.

Πιστεύω πὼς γεννηθῆκαμε λεύτεροι — λεύτεροι ἀπὸ τὴν κληρονομιά μας στ' ὅτι μποροῦμε μὲ τὴ θέλησή μας ν' ἀποφασίσουμε νὰ λυτρωθοῦμε ἀπὸ δαύτην, λεύτεροι ἀπὸ τὸ περίγυρο, γιατί κανένα περίγυρο δὲ μπορεῖ νὰ πλάσει γιὰ πάντα ἓναν πού δὲ μπορεῖ νὰ πλαστεῖ. Γεννηθῆκαμε λεύτεροι ἀπὸ κάθε λογῆς προσορισμό. Σὲ καθέναν ἀπὸ μᾶς, βρίσκεται ἓνα μικρὸ σπέρμα ἀτομικῆς ὑπαρξῆς, συνθεμένο, ἴσως, ἀπ' ὀτιδήποτε, κληρονομικότητα, περίγυρο, καὶ τ' ἄλλα ὅλα, ὡστόσο, ἡ σύνθεση αὐτὴ καθαυτὴ εἶναι καινούρια. Εἶναι γιὰ πάντα μοναδική. Αὐτὸ τὸ ΕΓΩ δὲν εἶναι ποτὲ ΣΥ ἢ ΑΥΤΟΣ. Κι αὐτὸ τὸ ΕΓΩ εἶναι λεύτερο, ἂν τὸ ξέρω μονάχα καὶ δρῶ πάνω σ' αὐτὴν τὴ λευτεριά.

Ἄραγε, φτιάχνει αὐτὸ καμὰ φιλοσοφία; Ἔτσι ὅπως εἶναι, αὐτὸ εἶν' ὄλο πούχω.

Μτφ. Ν. Η. ΚΑΡΑΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΟ ΑΓΡΙΜΙ

... Ἐκαψα σήμερα τὸ πρωῖ ὅλα τὰ χειρόγραφα πού εἶχα φέρεῖ μαζύ μου ἀπὸ τὸ Ἀλβανικὸ μέτωπο. Γιατὶ πρέπει νὰ ξαίρετε ὅτι σινέβη νὰ πολεμήσω καὶ γώ, πράγμα παράξενο, γιὰ μένα τὸ ἴδιο, ὄχι γιατί φοβόμουνα τὸν πόλεμο, ἀλλὰ γιατί φοβόμουνα περισσότερο κι' ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα ὄπλα τὴν ἴδια μου τὴν εὐθύνη.

Κι' ἔκαψα σήμερα ὅλα μου τὰ χειρόγραφα, γιατί, πρώτα-πρώτα, εἶχα διαβάσει, πολὺ πρὶν ἀπ' τὸν τελευταῖο πόλεμο, ἄλλα παρόμοια βιβλία, μερικὲς ἔξοχες ἀντιπολεμικὲς σελίδες, σὰν ἐκεῖνες τοῦ Ρομαίν Ρολάν, τοῦ Μπαρμπύς, τοῦ Ντορζελές, τοῦ Ρεμάρκε. Κι' ὕστερα γιατί ἄρχισα νὰ πιστεύω πιά ὅτι τὰ ὄπλα τοῦ πνεύματος θὰ πρέπει νὰ γίνουμε πὺδ ἰσχυρὰ καὶ πὺδ ἐπίγεια. Εἶναι ἴσως θλιβερὸ νὰ τὸ λέει αὐτὸ ἓνας ἄνθρωπος πού ἔχει καταλάβει τὸν προσορισμό του πάνω στὴ γῆ, μὰ δὲ θὰ μπορούσα νὰ σκεφτῶ διαφορετικὰ, μὰ πὺδ ὁ ἄνεμος τοῦ κακοῦ, αἰῶνες τώρα, παρασύρει μὲ τὸ πρῶτο του φύσημα καὶ τὰ βιβλία καὶ τοὺς δασκάλους καὶ τὰ κηρύγματα.

Καὶ δὲ μπορῶ νὰ καταλάβω ἀκόμα γιὰ ποιὸ λόγο περιμάζεψε ἀργότερα ἡ γυναῖκα μου δυὸ-τρία ἀπ' αὐτὰ τὰ χειρόγραφα, πού τὰ βρῆκε μισοκαμένα πάνω στὸ τζάκι. Ἴσως νὰ θέλησε νὰ κρατήσῃ αὐτὴ τὴ μικρὴ ἀνάμνηση γιὰ τὰ δυὸ μικρά μας παιδιὰ ἢ καὶ γιὰ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ της ἀκόμα. Δὲν ξαίρω τῆς εἶπα. Ὅλα αὐτὰ πού γράφω κι' αὐτὰ πού διαβάζω ἀκόμα, εἶναι τόσο ἀσήμαντα πού μοῦ προκαλοῦνε τὸ γέλιο. Καὶ δὲ μπορῶ νὰ σοῦ περιγράψω πόσο τραγικὸ εἶναι αὐτὸ τὸ γέλιο. Ἐνα γέλιο τόσο πικρὸ καὶ τόσο ἀπελπισμένο, σὰ νὰ ἰδρῶνουν τὰ κόκκαλά μου κι' ὁ ἰδρῶτας τους νὰ στάζει ἀπὸ τὰ χεῖλή μου.

— Ὑπάρχει ἄραγε, μπορεῖ νὰ ὑπάρξει, Ἄννα, ἡ τραγικὴ ἐκείνη φωνὴ πού θὰ ριχτεῖ ἐνάντια στὴν ἐποχὴ μας καὶ θ' ἀκουστεῖ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ μας... Μπορεῖ ν' ἀκουστοῦνε σήμερα οἱ φωνές; Οἱ φωνές μπορεῖ ν' ἀκουστοῦνε σήμερα, Ἄννα;

Ἔχω λοιπὸν τώρα μπροστὰ μου αὐτὰ τὰ τρία χειρόγραφα,

πού, δὲν ξαίρω γιατί, μοῦ γεννᾶνε ἓνα παράξενο αἴσθημα καθὼς διαβάζω τὶς μισοκαμένες τους πλέον φράσεις. Τὰ χειρόγραφα δὲν ἔχουν ἡμερομηνίες. Εἶναι φορτωμένα μὲ πολλή πίκρα κι' ὅπως φαίνεται, μοῦ ἀρέσει νὰ τρέφουμαι μὲ τὸ ἴδιο μου τὸ παράπονο.

«Συναντήθηκα μὲ μέρη, διαβάζω στὸ πρῶτο μου χειρόγραφο, μ' ἓνα στρατιώτη σ' ἓνα πεδίο μάχης. Ἄν εἶχαμε συναντηθεῖ κάπου ἄλλου κι' ὄχι σ' ἓνα πεδίο μάχης, θὰ μπορούσα νὰ τοῦ μιλήσω μὲ περισσότερη ἀσφάλεια. Γιατὶ ἔρχεσαι, θὰ τοῦλεγα, τόσο ἀπειλητικά καὶ τόσο ἀδησώπητα ἐναντίον μου; Ἐσύ, ποῦ δὲν εἶσαι, παρὰ ἓνα θαῦμα πνοῆς καὶ ἀντίληψης, ἐσύ, ποῦ διακρίνεις τὰ χρώματα, ἐσύ, ποῦ μελετᾷς τὶς πτυχὲς τοῦ οὐρανίου συστήματος, ἐσύ... Πῶς ἔβαλες τελευταῖο σκοπὸ στὴ ζωὴ σου τὸ νὰ σκοτώσεις ἐμένα ;...»

«Ἄφου τοποθέτησα τὸ νεκρὸ, διαβάζω στὸ δευτέρό μου χειρόγραφο, σὲ μιὰ πιδ εἰρηνικὴ στάση, κάθησα κοντὰ του καὶ δὲν ἤθελα νὰ πάω κατὰ πουθενά. Καὶ ποῦ θὰ βρῶ, τοῦλεγα, ἓναν τόσο καλὸ σύντροφο, νὰ μ' ἀκούει μὲ τόση πραότητα, νᾶναι ξαπλωμένος στὸ πλάι μου μὲ τόση ἐμπιστοσύνη, νᾶναι ἡ ἔκφραση τοῦ προσώπου του ἓνα ἀτελεύτητο «Ναί» ἓνα ἀπεριόριστο «Κάμε ὅ,τι θέλεις ;»

«Ἦλιε μου, διαβάζω στὸ τρίτο χειρόγραφο μου, γιατί δὲν καθοδηγεῖς τὶς ψυχὲς μας σύμφωνα μὲ τὸ ἐξαίσιον πνεῦμα σου ;...»

Συλλαβίζω ἀκόμα μερικὲς φαγωμένες ἀπὸ τὴ φωτιὰ λέξεις κι' ἀφήνομαι νὰ ξεχαστῶ γιὰ κάμποση ὥρα. Παίρνω ὕστερα τὰ χειρόγραφα, τὰ ξεσκίζω σὲ μικρὰ-μικρὰ κομματάκια κι' ἀνοίγοντας τὸ παράθυρο, ἀφήνω τὸν ψυχρὸ ἄνεμο νὰ τὰ πάρει ἀπὸ τὸ χέρι μου καὶ νὰ τὰ σκορπίσει μὲς τὸ σκοτάδι.

Γιατὶ πολεμᾶνε ; Σκέφτομαι. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ποῦ πολεμᾶνε, ἀγαπᾶνε τὴν Εἰρήνην περισσότερο ἀπὸ τὸν Πόλεμο. Κι' ὁμως πολεμᾶνε... Δὲν ἔκαμα ἄσχημα... Ἔπρεπε νὰ τὰ κάψω αὐτὰ τὰ χειρόγραφα. Νὰ τὰ κάψω καὶ ν' ἀρχίσω νὰ γράφω ἓνα ἄλλου εἴδους βιβλίον. Ἐνα βιβλίον ἐν ὀνόματι τοῦ Ἄνθρώπου. Ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ. Ἐν ὀνόματι τῆς ἀρμονίας καὶ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος. Ἐν ὀνόματι τῆς παγκόσμιας ὀδύνης... Νὰ γράψω δυὸ σελίδες χρυσὲς καὶ σκληρὲς. Δυὸ σελίδες...

—Ἀδελφοί ! Νὰ φωνάξω... Ἀδελφοί ! Σταθῆτε, ἀδελφοί !.. Κατεβάστε τὰ ὄπλα σας νὰ σᾶς διαβάσω δυὸ σελίδες χρυσές !

—Ὁνειρεύεσαι ; λέω στὸν ἑαυτό μου, στρέφοντας τὸ κεφάλι μου πρὸς πίσω καὶ βλέποντας τὴν ὄψη μου στὸν καθρέ-

φτη. Ὁνειρεύεσαι ! Καμμιά φωνὴ καὶ κανένας λόγος καὶ κανένα βιβλίον...

Καὶ σηκώνομαι νὰ κλείσω τὴν πόρτα σὰ νὰ θέλω νὰ κλάψω. Ἀπλώνω τὸ χέρι μου, μὰ τ' ἀφήνω νὰ ξαναπέσει βαρὺ. Τὴ ἴδια ὥρα, προβάλλει τὸ κεφάλι τῆς ἡ γυναῖκα μου ἀπὸ τὴ μισάνοιχτη πόρτα.

—Ἄννα, τῆς λέω, πῶς σοῦ φαίνεται ὁ καιρὸς ;

—Σύννεφα· πάντοτε σύννεφα, μοῦ ἀπαντᾷ.

—Καὶ τί ὥρα ὑπολογίζεις πὼς εἶναι ;

—Μεσάνυχτα· θ' ἀργήσεις ἀκόμα νὰ κοιμηθεῖς ;

—Σκέφτομαι κάτι νὰ γράψω, τῆς λέω.

—Καληνύχτα.

—Καληνύχτα.

Ἐκείνη ξανακλείνει τὴν πόρτα. Ἐγώ, σηκώνομαι, προχωρῶ καὶ στέκομαι ὄρθιος μπροστὰ στὸ παράθυρο. Μιὰ δμίχλη ποῦ κρέμεται σὰν ἓνα πένθιμο παραβάν, ἔχει σκεπάσει τὴν πόλη, τὸν κόσμον, τὰ πάντα. Καὶ βλέπω, μοῦ φαίνεται πὼς τάχατε βλέπω, νὰ περνᾶνε μέσα σ' αὐτὴ τὴν δμίχλη μιὰ σειρὰ ἀπὸ χρωματιστὰ ὄνειρα. Τὰ ὄνειρα τῶν παιδικῶν μου ἡμερῶν. Τὸ ἄλογο. Τὸ σπαθί. Ἡ ἐλευθερία τοῦ κόσμου.

—Καληνύχτα σας.

(Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ «Ἀγρίμι» ποῦ
θὰ κυκλοφορήσει προσεχῶς)

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ

Η ΑΓΑΠΗΤΙΚΙΑ ΜΟΥ!

Ήταν σὸν μὲ τὰ χέρια τῆς νὰ εὐλόγῃς κι' ἐπέργα
— χέρια ἢ κρίνοι ἀνοιχτοὶ μπρὸς στῆς ἀγγῆς τὰ χεῖλη; —
καὶ μ' εἶχε πάρει σκλάβο τῆς καὶ μ' ἔχασ' ἢ ταβέρινα
μὲ χάσανε κι' οἱ φίλοι...

Μὰ μ' ἔμαθε πῶς νὰ πετῶ τοὺς πόθους μου — μαχαίρια
ψηλά καὶ νὰ τὰ πιάνω (γιὰ τὴν πλήξη τῆς νὰ κόψει)
μὰ ἀντὶς αὐτὰ μὲ τὴ λαβὴ νὰ μούρχονται στὰ χέρια.
μούρχονταν μὲ τὴν κόψη.

Καὶ μ' ἔκαιε κοντὰ μὲ φῶς, τὴ φίληγα στὰ χεῖλη,
μοῦ φώταε μὲ τὴ φωτιά — καὶ μὲ βρυσὸς μ' εὐλόγα —
ἐδῶ ὁ παπᾶς ἐκεῖ ὁ παπᾶς — ἡ φλόγα — τὸ φτυῆλι —
κι' ἔπεφτα πὰ στὴ φλόγα...

Ὡ νὰ σὲ κάψω Γιάννη μου γιὰ νὰ σ' ἀλείψω μέλι...
— ἐνῶ γὼ χύμαγα στὸ φῶς κι' ἔπιανα τὴ φωτιά τῆς,
ἀπ' τὴ λεχώνα ὡς τὴ μαμὴ μοῦ ξέφευγε σὰ χέλι
ἐμένα ἢ ὁμορφιά τῆς!...

*Ανέκδοτο

ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΚΑΡΙΜΠΑΣ

THOMAS CARLYLE

LETTERS TO GOETHE*)

Ἀπὸ τὴν 3ῃ ἐπιστολῇ¹⁾ τῆς 20 Ἀυγούστου 1827

Διάβασα ἐπίσης τὴν «Ἐλένη»²⁾ αὐτὴ τὴν ὁμορφὴ νέα
ἐκδοσὴ τῶν ποιημάτων Σας. Ἐνα φωτεινὸ μυστικὸ ὄραμα
μὲ τὴν κλασσικὴ του σοβαρότητα καὶ τὴ γοτθικὴ του μεγαλο-
πρέπεια· ἀλλὰ πρέπει νὰ τὴν διαβάσω ξανὰ καὶ ξανὰ ὥσπου
νὰ μοῦ γίνῃ λαγαρὴ ἢ πολλαπλῆ τῆς σημασία.

Ἄν μποροῦσαν μόνον οἱ ἀνθρώπινες προσευχῆς νὰ βοη-
θήσουν ἐνάντια σὲ μιὰ αἰσθητικὴ ἀναγκαιότητα³⁾, ὁ Faust
θὰ θριάμβευε πάνω καὶ στοὺς δυό, στὸ διάβολο καὶ στὸν
ἐαυτό του, κι' αὐτὸ μὲ τὰ πιὸ ἀπλά μέσα. Ὁ ἕνας θὰ πῆγαινε
στοὺς οὐρανοὺς κι' ὁ ἄλλος πίσω στὴ δικιά του κόλαση· γιατί
δὲν ὑπάρχει τραγικὸς ἥρωας ποὺ νὰ τὸν σπαχνίζεται κανεὶς
τόσο βαθειὰ ὅσο τὸ Faust. Μεγάλῃ ἢ καλωσύνη σας ποὺ
μ' ἀρωτᾶτε γιὰ τὴν περασμένη μου ζωὴ. Μὲ τί προθυμία θὰ
μποροῦσα νὰ σᾶς πῶ τὸ πόσο συχνὰ λαχτάρησα νὰ ξεχύσω
ὅλη τὴν ἱστορία μου σὲ σᾶς. Πραγματικὰ τὰ ἔργα σας στά-
θηκαν ἕνας καθρέφτης γιὰ μένα. Ἀκάλεστη κ' ἀνέλπιστη ἢ
σοφία τους, μ' ἔχει νουθετήσει· κ' ἔτσι εἰρήνη κι' ὑγεία τῆς
ψυχῆς μ' ἔχουν ἐπισκεφθῆ ἀπὸ μακρυνά. Γιατὶ μιὰ φορὰ ἤμουν
ἕνας ἄπιστος ὄχι μονάχα στὴ θρησκεία, ἀλλὰ καὶ σὲ κάθε
οἶχτο κι' ὁμορφιά ποὺ αὐτὴ συμβολίζει. Ἦμουν τρικυμισμέ-
νος στὴ σκέψη καὶ στὶς φαντασίες μου· ἕνας ἀνθρώπος χωρι-
σμένος ἀπὸ τοὺς ἄλλους· ἀπογοητευμένος, δυστυχισμένος,
σπρωγμένος σχεδὸν στὴν ἀπελπισία· ὥστε ἡ ἄγρια κατάρα τοῦ
Faust φαινόταν ὁ μόνος κατάλληλος χαιρετισμὸς γιὰ τὴν
ἀνθρώπινη ζωὴ· καὶ τὸ γιομάτο πάθος «κατάρρα πρῶτ' ἀπ'
ὅλα στὴν ὑπομονή» εἶχε εἰπωθῆ ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς μου.

*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

1) Στὸ μέρος ποὺ παραλείπεται συμφωνεῖ ὁ Carlyle μὲ ὅσα λέει
ὁ Goethe γιὰ τὴν πνευματικὴ ἐπικοινωνία τῶν λαῶν.

2) «Ἐλένη» κῦττα: Goethe Faust 2ο μέρος 3ῃ πράξη.

3) Ἐδῶ ἐννοεῖ ὁ Carlyle ἂν μποροῦσε νὰ βοηθήσῃ τὸν ἄτρωα
Faust.

Ἄλλὰ τώρα δόξα τῷ θεῷ, ἄλλαξαν ὅλ' αὐτά· χωρὶς νὰ γίνει καμμιά ἄλλη ἔξωτερικὴ μεταβολή, μόνον μὲ τὸ καινούργιο φῶς ποὺ ἀνάτειλε γιὰ μένα, ἔφτασα σὲ νέες σκέψεις καὶ σὲ μιὰ γαλήνη ἐσωτερικὴ, ποὺ μιὰ φορὰ δὲν τὸ νόμιζα καθόλου μπορετό. Καὶ τώρα, μὲ μεγαλύτερη αἰσιοδοξία, ἂν καὶ ἡ σωματικὴ ὑγεία, ποὺ τὴν ἔχασα σ' αὐτὸ τὸν ἀγῶνα, ποτε δὲν ἔχει ἀποκατασταθῆ κ' οὔτε ποτε θάνατι γιὰ μένα ἐτοῦτο δυνατό, κυττάω ἐμπρὸς μὲ χαρὰ σὲ μιὰ ζωὴ ἔσοδεμένη στὴ φιλολογία μὲ τέτοια ἐπιτυχία καὶ τέτοια δύναμη ὅσο μπορεῖ νὰ μοῦ δοθεῖ· μὲ λίγες ἐλπίδες καὶ λίγους φόβους ἀπὸ τὸν κόσμο· ἔχοντας μάθει πὼς ἐκεῖνο ποὺ μιὰ φορὰ τόλγεα εὐτυχία, ὄχι μονάχα δὲν μπορεῖ νὰ τὸ ἐπιτύχει κανεὶς στὴ γῆ, ἀλλὰ οὔτε καὶ νὰ τὸ ποθῆσει. Δὲν εἶναι θαῦμα ὅτι ἀγαπῶ τοὺς σοφοὺς καὶ τοὺς ἄξιους ἀνθρώπους ποὺ μὲ τὴν παιδεία τοὺς ἔχει ἔλθει ἓνα τέτοιο εὐλογημένο ἀποτέλεσμα. Γι' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχει ἀμοιβή, παρὰ νὰ νοιώθει ἡ ψυχὴ τοὺς πὼς σὲ μακρυνὲς χώρες καὶ μελλοντικούς καιροὺς, οἱ καρδιὲς τῶν συνανθρώπων τοὺς σ' αὐτοὺς θὰ στρέφουν μὲ σεβασμὸ κ' εὐγνωμοσύνη· κ' αὐτοὶ ποὺ πλανιῶνται στὸ σκοτάδι, κυττᾶνε σ' αὐτοὺς ὡσὰν σὲ πολικὸ ἀστέρι, ποὺ ὀδηγᾶει σὲ μιὰ ἀσφαλισμένη ἐστία.

Ἀπὸ τὴν 4η ἐπιστολὴ τῆς 17 Ἰανουαρίου 1828

Μὲ ταξειδιῶτες καὶ φίλους ποὺ μένουν στὴν πατρίδα σας παίρνομε συχνὰ νέα Σας.

Ἐνας μικρότερος ἀδελφός μου, ποὺ τώρα σπουδάζει ἱατρικὴ καὶ φιλοσοφία στὸ Μόναχο, ἔχει τὴν τιμὴ νὰ γνωρίζεται μὲ τὸν ἀνταποκριτὴ σας Dr Sulpriz Boisserée· μέσον αὐτοῦ μόλις ἔμαθα πὼς προχωρεῖτε μὲ ἀδιάκοπη ἐπιμέλεια στὴ διόρθωση τῶν ἔργων σας· κ' αὐτὸ ποὺ ἐξαιρετικὰ μ' εὐχαριστεῖ εἶναι, πὼς σύντομα θὰ περιμένουμε κάποια τελειοποίηση ἀκόμα ἴσως ἐπέκταση τοῦ Wanderjahr καὶ μάλιστα ἓνα Βο μέρος τοῦ Faust. Στὸ Wanderjahr, ποὺ μοῦ φαίνεται ἓνα τόσο ἐκλεκτὸ κομμάτι στὴ σύνθεση, ὁμολογῶ πὼς δὲν βλέπω καθόλου τί βελτιώσεις μποροῦν νὰ γίνον· τόσο ὁμορφη τόσο ἀπαλὴ καὶ μὲ τόση χαριτωμένη ἔκφραση μιὰ συσσωμάτωση ὅλων ὅτι εἶναι λεπτότερο στὴ φιλοσοφία τῆς τέχνης καὶ τῆς ζωῆς, ἔχει σχεδὸν πάρει τὴν ὄψη τῆς τελειότητος στὶς σκέψεις μου· κάθε λέξη ἔχει νόημα γιὰ μένα· ὑπάρχουν φράσεις ποὺ θὰ μποροῦσα νὰ γράψω μὲ χρυσὰ γράμματα. Ἐπέκταση βέβαια θὰ ἐπιθυμοῦσα χωρὶς ὄρια. Κι ὅμως τὸ ἔργο καθὼς στέκει ἔχει τὸ μοναδικὸ χαρακτῆρα ἐνὸς τελειοποιημένου ἀποσπάσματος. Τόσο ἀνάλαφρα, τόσο ἐπιτήδεια εἶναι

ἐνωμένο· κ' ἔπειτα τὸ τελευταῖο κεφάλαιο μ' ἐκεῖνο τὸ «μὴ μένεις κολλημένος στὸ ἔδαφος» μᾶς διασκορπίζει ὅλους σὲ μιὰν ἀπέραντη ἔκταση καὶ κάνει ν' ἀπλώνεται τὸ ἔργο σὰν κάποιο ὄμορφο τοπεῖο μᾶς ἀγνωστικῆς θαυμάσιας χώρας, ποὺ περιζώνεται στὴ μιὰ μεριά μὲ λαμπερὰ σύννεφα, ἢ ποὺ σμίγει ἀπὸ τὴν ἄλλη μέση στὸ ἀπέραντο γαλάζιο τοῦρανοῦ.

Μπορῶ νὰ ρωτήσω ἂν πραγματικὰ ὑπάρχει καμμιά ἐλπίδα πὼς θὰ κυλήσουν αὐτὰ τὰ σύννεφα μακρὰ καὶ θὰ μᾶς δείξουν τὴν ἀνεξερεύνητη χώρα ποὺ ἀπλώνεται κάτω ἀπὸ αὐτὰ;

Ἀπὸ τὴν 6η ἐπιστολὴ τῆς 25 Σεπτεμβρίου 1828

Πραγματικὰ φαίνεται θαυμάσιο σὲ μᾶς, ὅτι σεῖς καὶ οἱ δικοὶ σας θὰ βρῖσκατε κάποιο καιρὸ νὰ σκεφθῆτε γιὰ μᾶς ποὺ ζοῦμε τόσο μακρὰ ἀπὸ τὴ δική σας σφαῖρα καὶ μποροῦμε νὰ ἔχουμε τόσο λίγη ἐπιρροὴ σὲ κάτι ποὺ ἀνήκει σὲ σᾶς. Ἄλλὰ τέτοια εἶναι φύση τοῦ ἀλλόκοτα συνθεμένου κόσμου, ποὺ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἐνώνονται μαζί κ' ὁ μεγαλύτερος θέλει νὰ ἔρθῃ σὲ σχέση μὲ τὸν κατώτερο. Οὔτε τὸ δεσμὸ ποὺ μᾶς ἐνώνει ἂν καὶ εἶναι μὲ λεπτότητα, τὸν ὑπολογίζω γιὰ μικρὸ. Ὅταν στρέφω πίσω στὴν περασμένη μου ζωὴ, μοῦ φαίνεται, πὼς ἔσεῖς ἓνας ἄνθρωπος μὲ ξένη γλῶσσα, ποὺ ποτε δὲν ἔχω δῆ κ' ἀλλοίμονο ποὺ ποτε δὲν θὰ τὸν δῶ, ἔχετε γίνει ὁ κύριος εὐεργέτης μου, μὰ ὄχι! μπορῶ νὰ πῶ: ὁ μόνος ἀληθινὸς εὐεργέτης ποὺ ποτε συνήντησα· μιὰ καὶ ἡ σοφία εἶναι τὸ μόνον ἀληθινὸ ἀγαθόν, ἡ μόνον εὐλογία ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ διαστραφεῖ, ποὺ εὐλογεῖ καὶ τοὺς δύο, αὐτόν, ποὺ δίδει κ' αὐτόν ποὺ παίρνει. Σὲ ὀδυνηρὲς στερήσεις, ὅταν παλῆοι φίλοι ἀρπάζονται ἀπὸ σᾶς, πρέπει νὰ παρηγορεῖ ἡ σκέψη πὼς οὔτε τώρα οὔτε ποτε μπορεῖ σεῖς νὰ μείνετε μόνος. Ἄλλὰ ὀπουδήποτε οἱ ἄνθρωποι ζητοῦν τὴν ἀλήθεια, τὴν καθάρια πνευματικότητα καὶ τὴν ὁμορφιά, ἐκεῖ σεῖς ἔχετε ἀδέρφια καὶ παιδιά.

Παρακαλῶ τὸ Θεὸ νὰ διατηρηθῆτε πολλὰ-πολλὰ χρόνια, νὰ βλέπετε τὸ καλὸ καὶ νὰ κάμνετε τὸ καλὸ σ' αὐτὸ τὸν κόσμον. Χωρὶς ἐσᾶς, ἡ ὑπάρχουσα φιλολογία, ἀκόμα κ' αὐτὴ τῆς Πατρίδας σας, ὅσο μπορῶ νὰ διακρίνω, θὰ ἦτο φτωχὴ καὶ χωρὶς ἓναν ἄνθρωπο ποὺ οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι ὅσο κ' ἂν τὸν κρίνουν νηφάλια ἐν τούτοις τὸν βλέπουν μὲ μιὰν ἀληθινὴν εὐλάβεια. Ὅμως ὁ καλὸς σπόρος ποὺ εἶναι σπαρμένος, δὲν μπορεῖ νὰ πατηθεῖ οὔτε ἐντελῶς νὰ πνιγεῖ μὲ τὴν ἥρα. Καὶ σίγουρα εἶναι τὸ ὑψηλότερο ἀπ' ὅλα τὰ προνόμια: νὰ σπείρει κανεὶς αὐτὸ τὸ σπόρο, νὰ τὸν ἔχει σπαρμένο. Ὅχι, εἶναι προνόμιο ἀρκετό, εἰς ἔχουμε χέρια νὰ τὸν θερίσουμε καὶ μάτια νὰ τὸν βλέπουμε νὰ μεγαλώνει.

ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΜΩΡΑ-Ι-ΤΗ

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΩΝ ΤΑΠΕΙΝΩΝ

Ὁρα δειλινοῦ ὄπου νάναι κι' ἡ γιορτὴ τοῦ ἡλίου τελειώνει
Μὰ δὲν ἔλυσσε τὸ χιόνι στὰ βουνά!
Κι' ἔτσι ὀλόγυμνο παιδάκι τὸ τραγούδι μου κρυνώνει
Κι' ἀγκαλιάζεται μὲ τ' ἄλλα τῆς ζωῆς τὰ ταπεινά.

- Κι' ἄλλη μιὰ χαμένη μέρα κι' ἄλλη θάρτει κι' ἄλλη ἀκόμα,
Ἀφοῦ τῆς ἀνυπαρξίας μᾶς στέρησαν τὴ χαρά,
Ἔνα σῶμα εἶχε καρπίσει καὶ τὸ τρύγησε ἄλλο σῶμα
κάτω ἄς τὴ φτωχοσκεπὴ τους κι' ἡ ἀγάπη ἦταν ντροπὴ τους
Τῆς ζωῆς μας ἔτσι ἀρχίζει ἡ συμφορὰ.

Κάτω ἀπ' τὴ δική μας μοῖρα μι' ἅγια κληρὰ λαχταράει
Πάνω στοὺς γυμνοὺς μας ὄμους θεμελιώσανε κολῶνες
Καὶ τὸ μόχτο μας τρυγώντας ἀσελήσανε οἱ αἰῶνες
Μὲς στοῦ ἀφέντη τὸ σαράϊ!

Θὰ κρυνώνει, ἀδελφέ μου, μ' ἄκου μιὰ καινούργια ἀλήθεια
Μοῦ τὴν εἶπε ἓνα σκουλίκι πὰ στὸ χῶμα:
Ἔναν μας πατοῦν οἱ ἀνθρώποι κι' ἀπὸ μᾶς γενιοῦνται πλήθια
ποὺ θὰ κάνουνε κουφάρι αὐτὸ τὸ δυνατό σας σῶμα!

Θὰ πεθάνουμε κι' ἀπόψε' καληνύχτισε τὴ φύση
Ποὺ μᾶς ἔδωσε τὴ λύση καὶ τὸ νόημα τῆς φυγῆς
Σπόρος θάνατι τὸ κορμί μας σὰν περάσουμε στὴ γῆς
Κι' ἀπ' τὸ δέντρο τῆς ὀργῆς ἡ ἀλήθεια θὰ καρπίσει!

Καληνύχτισε τοῦ μόχτου καὶ τοῦ ἀγῶνα τοὺς συντρόφους
Στὴ ζωὴ μας καληνύχτα ποὺ τὴν πότισαν φαρμάκι
Καληνύχτα στὶς κοπέλλες μὲ τοὺς μαραμένους κόρφοις
Στὴ μητέρα καληνύχτα, στὸ φτωχὸ καὶ στὸ παιδάκι.

Ὁπου νάναι μὲ τὸν ἡλιο κι' ἡ φωνή μου αὐτὴ θὰ λείπει
Τὸ σκοτάδι θὰ τὴν πνίξει καὶ τὸ χιόνι!
Ὁρα δειλινοῦ κι' ὁ θόλος λυπημένος χαμηλώνει
Καὶ φλογίζεται ἀπὸ τύψη!

Δεκέβρης 1941

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΑΡΑΝΤΗΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

(16-30 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1945)

Σ Η Μ Ε Ι Ω Μ Α Τ Α :

ΜΙΑ ΕΞΗΓΗΣΗ

Τὰ «Φιλολογικά Χρονικά» θεωροῦν σκόπιμο νὰ δηλώσουν πῶς ἡ συνέτευξη τοῦ συνεργάτη μας κ. Μεταξά εἶχε παρθεῖ ἀπὸ τὸν κ. Τσάτσο καὶ εἶχε τυπωθεῖ πολὺ πρὶν ὁ κ. Τσάτσο γίνεῖ ὑπουργός. Τὸ πρᾶγμα αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ δὲν ἔχει βέβαια σημασία. Χρειαζεται ὅμως νομίζουμε ἡ μικρὴ αὐτὴ διευκρίνηση γιὰ νὰ μὴ δώσουμε ἀφορμὴ σὲ παρεξηγήσεις.

ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ

Ὅταν διορίστηκε διευθυντὴς τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου ὁ κ. Γ. Θεοτοκάς, ἀκούστηκαν ἀπὸ πολλὰς μεριὰς διαμαρτυρίαι καὶ ἀντιρροήσεις. Καὶ πολλοὶ ἀναγνώστες μᾶς μᾶς γράφουν καὶ μᾶς διατυπώνουν τίς ἐξῆς ἀπορίες: 1) Γιατί δὲν προσελήφθη ἢ γιατί ἀρνήθηκε νὰ γίνεῖ σκηνοθέτης τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου ὁ κ. Δ. Ροντήρης; Ὅταν ὁ κ. Ροντήρης ἔδωσε στὸ Λονδίνο τὸν «Ἀμλετ» καὶ τὴν «Ἡλέκτρα» ὁ Τσάρλ Μόργκαν, ὁ μεγαλύτερος σημερινὸς μυθιστοριογράφος τῆς Μεγάλης Βρετανίας, ἔγραψε πῶς ποτὲ ἄλλοτε δὲν εἶχε εἶδεῖ τέτοιον σοφὸ καὶ ἐμπνευσμένο ἀνέβασμα. Τί συμβαίνει λοιπὸν τώρα; 2) Γιατί οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς καλύτερους ἠθοποιούς μας ἀρνήθηκαν νὰ ἐργασθοῦν μὲ τὴ σημερινὴ διεύθυνση τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου; 3) Γιατί παραιτήθηκε ὁ κ. Καρθαῖος ἀπὸ τὴ θέση τοῦ εἰσηγητοῦ δραματολογίου; 4) Γιατί τὸ Ἐθνικὸ Θέατρο ἄρχισε τίς παραστάσεις του μὲ ἔργα ποὺ εἶχαν μελετηθεῖ γιὰ νὰ παιχθοῦν ὅσο θὰ ἦταν ἐδῶ οἱ Γερμανοὶ καὶ γιὰ τὸ ἔργο ποὺ ἀνάγγειλε πῶς θὰ παιχθεῖ στὴ νέα περίοδο (ὁ Ἐμπορος τῆς Βενετίας) εἶναι ἔργο ποὺ εἶχε παιχθεῖ πολλὰς φορὰς καὶ προηγουμένως; Ἄν εἶναι νὰ μὴν ἀνεβάζει τὸ Ἐθνικὸ Θέατρο καινούργια ἔργα στὴν ἀρχὴ κάθε περιόδου τί χρειάζεται νὰ ὑπάρχει σὰν κρατικὸς Ὄργανισμός; 5) Γιατί τὸ Ἐθνικὸ Θέατρο δὲν ἄρχισε τίς παραστάσεις του μὲ ἀρχαία τραγωδία καὶ οὔτε κἂν ἐτοιμάζει καμμιὰ; 6) Καὶ τί κριτήρια χρησιμοποίησε ὁ νέος διευθυντὴς γιὰ νὰ διορίσει τὸ γενικὸ γραμματέα τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου;

Αὐτὰς τίς ἀπορίας — ποὺ εἶναι καὶ δικές μας — μᾶς διατυπώνουν πολλοὶ ἀναγνώστες μᾶς καὶ θὰ θέλαμε νὰ ξέρουμε τί νὰ ποῦμε σὲ ὅσους μᾶς ρωτοῦν.

ΤΟ «ΤΕΤΡΑΔΙΟ»

Τελευταία κυκλοφόρησε ἀπὸ τὸ κύκλο τῶν συρραλιστῶν ἓνα περιοδικὸ μὲ τὸν παραπάνω τίτλο. Θὰ εἴμασταν πρόθυμοι νὰ ἀναδημο-

σιεύσουμε μερικά παραχτικά πράγματα, αν διαθέταμε σχετικό χώρο. Θά αναδημοσιεύαμε μερικούς από τους «Χαβάδες» της Μάτσης Ἀνδρέου και τοῦ Ἐγγονόπουλου γιά νά δώσουμε στους ἀναγνώστες μας μερικά δείγματα ἀπό τήν τέχνη αὐτή πού θά μπορούσε νά ὀνομαστεῖ «Διασεδαστική Τέχνη». Δέν εἶναι γιὰ ντροπέμασε νά ἐπαναλάβουμε τή σεξουαλική φρασεολογία τοῦ κ. Ἐγγονόπουλου. Εἶναι γιὰ νά πιστεύουμε πῶς ὑπάρχουν σήμερα στήν Ἑλλάδα τόσο λίγοι σοβαροὶ ἄνθρωποι.

Κι' ἔπειτα δέν εἴμαστε καθόλου βέβαιοι ἂν, κι' ὕστερ' ἀπό τήν ἀναδημοσίευση αὐτῆ κι' ἀπό τὸ σημεῖωμα τοῦτο πού γράφουμε, οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ δέν θά συνέχιζαν τὸ «χαβᾶ» τους.

ΜΙΑ ΠΑΡΑΛΕΙΨΗ

Γράφοντας γιά τὰ ποιήματα τοῦ Ἐγγονόπουλου πού δημοσιεύτηκαν στὸ «Τετράδιο» πρέπει νά σημειώσουμε ὅτι ὑπάρχουν ἐκεῖ και πράγματα σοβαρά. Ἡ ὁμιλία π. χ. τοῦ Σεφέρη γιά τὸ Μακρυγιάννη ἢ συνεργασία τοῦ κ. Σολωμοῦ, τοῦ Α. Καμπά κ. ἄ. Μᾶς φαίνεται ἐντελῶς ἀκατανόητος ἕνας τέτοιος συγχρωτισμός. Κι' ὕστερα μᾶς λένε ὅτι τὰ γραφεῖα τοῦ πιδ πάνω περιοδικοῦ ἐγκατεστάθησαν στήν κοσμική ταβέρνα τοῦ Ἀπόττου. Ὅλα τὰ παραπάνω πράγματα πού μᾶς θυμίζουν Γαλλικὴ παρακμὴ μᾶς ξενίζουν. Σάν Ἕλληνες πού ζήσαμε και ζοῦμε μιά μεγάλη πραγματικότητα πρέπει νά τὴν ἀντιμετωπίζουμε, τίς μεγάλες αὐτὲς στιγμὲς τῆς χώρας μας, και μὲ τὸ ἀνάλογο πνευματικὸ ἦθος.

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

Ἄλλὰ και σὲ κάποιο ἄλλο νέο σοβαρὸ περιοδικὸ πού κυκλοφόρησε τελευταία, ὑπάρχει μιά σελίδα πού νομίζει κανεὶς πῶς κατὰ λάθος πέρασε ἐκεῖ, ἐνῶ ἡ θέση τῆς θά ἦταν ἀσφαλῶς ἄλλου.

Πάνω-πάνω ἔχει τὴ λέξη «ἐκφραση» ἀπὸ κάτω τὴ λέξη «χαιρετισμός» ἔπειτα τρεῖς στίχους τοῦ Ρίλκε γερμανικά, κάτω ἀπὸ αὐτοὺς ἕνα γράμμα ἀπὸ τὸ μέτωπο μὲ τὴν διεύθυνση Τ. Τ. 927 και μὲ πολὺ ἐκκεντρικὸ περιεχόμενο, πιδ κάτω τὴ χρονολογία Πρωτοχρονιά 1944, ἔπειτα ἕνα ἔρωτικό ποίημα και τέλος τὴν ἱμεριαλιστικὴ ὑπογραφή «Εὐρύαλος».

Τὸ ποίημα ἔχει γραφεῖ γιά κάποια κοπέλλα, πού, ὅπως λέει ὁ ποιητῆς, ἡ ἐπίγνωση τῆς παρουσίας τῆς εἶναι ἐπίστεψη τῆς παρουσίας του. Τὸ ἐγκώμιό τῆς εἶναι πολὺ ἰδιόρρυθμο: Εἶσαι, τῆς λέει ὁ ποιητῆς, ἡ χάρις τοῦ πόθου, εἶσαι ἡ ἄρση τοῦ μόχθου, εἶσαι ἡ στάση τῆς γοητείας, εἶσαι ἡ δράση τῆς λατρείας, εἶσαι ἡ γήννη αἰθρία, εἶσαι ἡ οὐράνια εὐφορία, εἶσαι ἡ χαρὰ τῆς ἐπιθυμίας, εἶσαι ἡ αἴρα τῆς ὁμορφιάς κ.λ.π., κ.λ.π. Δέγεται πῶς ὅταν ἡ κοπέλλα διάβασε αὐτοὺς τοὺς «χαιρετισμοὺς» ἔγραψε στὸν ἐγκωμιστῆ τῆς: «Εἶμαι, μάτια μου, εἶμαι. Μόνο πού γιά τὰ δόντια σου δέν εἶμαι». Και ἕνας ἀναγνώστης τοῦ νέου αὐτοῦ περιοδικοῦ συμπλήρωσε: Εἶναι και αὐτός, εἶναι. Μόνο ποιητῆς πού δέν εἶναι».

Τ. Τ. Τ. 1750

Οἱ συρραλιστὲς τῆς Ἑλλάδας ἐλπίζουμε πῶς θά χαροῦν ξεχωριστά, ἂν τοὺς πούμε πῶς τὸ συρραλιστικὸ τους κίνημα δέν ἦρθε, ὅπως λένε οἱ κακόγλωσσοι, ἀπὸ τὰ γαλλικά φιγουρίνια τοῦ 1935. Εἶναι κίνημα

πού ξεκίνησε ἀπὸ τὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ μας. Αὐτὸ τοῦλάχιστον φαγερόνει τὸ ἀκόλουθο δημοτικὸ τραγοῦδι, πού, φιλέρενος μελετητῆς και φανατικὸς θαυμαστῆς τῶν συρραλιστῶν, τὸ ἀνακάλυψε στή συλλογὴ «Ἄσματα Κρητικά» τοῦ Ἀντωνίου Γιανναράκη (Λειψία 1876) σ. 258.

Τὸ Παράμυθι: Μιά φορὰ θωροῦ κι' ἐβγαίνανε πέντε φοῦρονοι ἀπὸ ἴνα σκύλο κι' ἂν δὲν ἐφόρουνα τὰ πόδια μου, μού τρώγαν τὰ στιβάνια μου. Κι' ἀνεβαίνω σ' ἕνα δροῦ κι' ἔτρωγα βερούκοκκα. Κι' ἀπὸ πῖσ' ἀμπελουργός, πού ἔβλεπε τὰ σκόρδα. Κι' ἀνασπᾶ ἕναν κρομμύδι στρογγυλὸ σὰν τὸ ραπάνι. Και μού δούδει μιά στή φτέρνα και λέω ὄφου ἡ κουτάλα μου κι' ἂ δὲ μού τὸ πιστεύετε ἀνοιξετε τὸ στόμα μου, νὰ ἰδῆτε τὴν κουτάλα μου—πόνον τὸν ἔχει ἡ φτέρνα μου και δὲν μποροῦ νὰ καταπιῶ.

Τὸ ποίημα αὐτὸ ἔχει ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ γνήσιου συρραλιστικοῦ ποιήματος, ὅπως μπορεῖ νά διαπιστώσει εὐκολα ὁ ἀναγνώστης μελετώντας τὸ παράλληλα μὲ τὴ μελέτη «Ἄνοιχτά χαρτιά, Τ.Τ.Τ. 1935» πού δημοσιεύτησε στὰ «Νέα Γράμματα».

Ὁ ἄγνωστος δημοτικὸς ποιητῆς διασπᾶ και αὐτὸς τὴν ἀκαδημαϊκὴ ἐκφραση τοῦ δημοτικοῦ τραγοῦδιου, προβάλλει μιά ὑπερπραγματικὴ λογική, και μὲ τὴ γεμάτη Ἑλληνικὴ φύση ἀτμόσφαιρά του, ὅπως και μὲ τὸ ἠρωϊκὸ ἦθος του, πού θυμίζει μανιατικὴ μελαγχολία, ἀποκαλύπτει ἕνα νέο κόσμο, ἐκείνον ἀκριβῶς, πού ἔπειτα εἰσῆλθαν ἀπαράμιλλα οἱ ποιητῆς τῆς «Ἑφικάμινος». Ὑπάρχει βέβαια μιά μικρὴ διαφορά, πῶς ὁ ἄγνωστος δημοτικὸς ποιητῆς ἔγραψε τὸ ποίημα τοῦτο μάλλον γιά ἀστεῖο, γιὰ αὐτὸ και δὲν τὸ ἀνέλυσε μὲ τὸν τίτλο «Τ.Τ.Τ. 1750» ἀπὸ τὸ περιοδικὸ τοῦ κ. Κατσιμπαλι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Γιά τὸν ἴδιο λόγο δὲν δημοσίεψε τὴ φωτογραφία του γιά νὰ ἰδοῦμε τί ροῦχα φορεῖ και τί πῖπα ἔχει.

Η ΞΕΝΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ

Ἀπὸ τὸ τεῦχος αὐτὸ τὰ «Φιλολογικά Χρονικά» ἄρχισαν νά δίνουν πληροφορίες γιά τὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς Ἀμερικής. Πολὺ γρήγορα ἐλπίζουμε πῶς θά μπορέσουν νά δίνουν πληροφορίες και γιά τίς ἄλλες φιλικές μας χώρες, τὴ Ρωσία, τὴ Μεγάλὴ Βρετανία και τὴ Γαλλία. Ἐλπίζουμε πῶς οἱ ἀναγνώστες μας θά μείνουν εὐχαριστημένοι ἀπ' αὐτὴ τὴν πρωτοβουλία μας.

Η ΕΠΙΚΑΙΡΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

Μπήκαμε στήν ἐβδομάδα τῶν Παθῶν και δὲν εἶδαμε ἀκόμα καμμιὰ συμμετοχὴ τῶν ἐπικαιρικῶν ποιητῶν μας.

Ἄλλες χρονιές, σάν και τοῦτες τίς μέρες, ὁ γνωστός ἀπὸ τὴν κριτικογραφία τοῦ κ. Ροδά ποιητῆς και παρακοιμώμενος τοῦ κ. Σικελιανου κ. Θεόδωρος Ζῦδης, ἔγραψε ἀπὸ ἕνα θρησκευτικὸ ποίημα ἀφιερωμένο στὸν Χριστὸ τὴν κάθε μέρα τῶν Παθῶν.

Αὐτὸ ἔκαμε τὸν Μυριβήλη νά γράψει κείνο τᾶξέχαστο:

—Και φέτος πάλι ἐπότισαν τὸν Ἰησοῦν χολὴν και... Ζῦδιν!

ΟΙ ΑΝΑΞΙΟΙ

Ούτε στιγμή δὲν πρέπει ν' ἀδρανοῦμε. Ούτε στιγμή δὲν πρέπει νὰ διατάζουμε. Στις σημερινὲς βαρύτερες, ἀποφασιστικὲς ὥρες τῆς ἱστορίας, τὸ χρέος μας ὑψώνεται σὲ ἀμείλικτη ἐντολή καὶ ζητᾷ τὴν πλήρωσή του.

Πρέπει σήμερα ἀκριβῶς νὰ μὴ γνωρίζουμε καμμιά ἄλλη σκοπιμότητα, ἐκτὸς ἀπ' τὴ μιά, ἀδιαίρετη καὶ ἀλλάουσα «σκοπιμότητα» τοῦ χρέους. Ὑπερατομικὰ πρέπει ν' ἀντικρούουμε τὴ μοίρα μας. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ φτηνὲς ἰδιωτικὲς μας χαρὲς, τὰ ἀδύνατα συναισθήματα, οἱ μικροσυμπάθειες ἢ ἀντιπάθειες, οἱ συμβιβασμοὶ καὶ οἱ εὐλυγισίες, πρέπει νὰ μᾶς εἶναι ὀλοκληρωτικὰ ξένες.

Ἡ μοναδικὴ ἀξία πραγματικότης γιὰ μᾶς πρέπει νὰ εἶναι ἡ «ἀποκάλυψη» τῆς Ἀλβανίας καὶ τῆς ἐθνικῆς ἀντίστασης στὴ σκλαβία.

Ἡ Ἀλβανία καὶ ἡ σκλαβία δὲν ἔχουνε νὰ ἐπιδείξουνε μοναχικοὺς ἥρωες. Δὲν ἔχουνε νὰ ἐπιδείξουνε πρόσωπα πού μὲ τὴ στάση τους ἀπέναντι στοῦ «μεγάλου γεγονότος» νὰ ξεχωρίζουν. Ἐνα εἶναι τὸ πρόσωπο τοῦ ὀλοκαυτώματος 40—44: Ὁ λαός. Ὁλάνερος ὁ ἀδίκαστος, ὁ ἀπάνταστα ἐνιαῖος λαὸς τῆς Ἑλλάδας εἶναι ὁ μέγας, μοναδικὸς ἥρωας τοῦ ἐθνικοῦ μας Σηκημοῦ. Τὰ πρόσωπα ξεχωρίζουν, ὅταν ἀκριβῶς οἱ γύρω τους λυποψυχοῦν. Τὰ πρόσωπα ξεχωρίζουν, ὅταν οἱ πολλοὶ διαστάζουν, ὑποχωροῦν, δυναστεύονται ἀπὸ φόβο κι' ἀγωνία.

Ὅμως ἀπὸ τὸ 40 μέχρι τὸ 44 ὁ μέγας ἥρωας λαός, προτείνει γυμνά τὰ στήθεα στοῦ κρύου μαχαίρι τῆς ἐπιβουλῆς ἐπίθεσης. Κανένας δὲν ξεχωρίζει. Γιατὶ ὅλοι εἶναι ἐνωμένοι στοῦ ἴδιου χρέους, γιατί ὅλοι πέρνουν «βῆμα» ἀπ' τὸ ἐμβατήριο «ἐλεύθερη Ἑλλάδα», γιατί ὅλοι καὶ πρῶτα ἀπ' ὅλους οἱ ταπεινοί, οἱ φτωχοί, οἱ καταφρονεμένοι, ἀποστηθίσανε, ἔκαναν αἷμα τους, τὸ δυσκολώτερο μάθημα, τὸ «μάθημα τοῦ θανάτου».

Στὸ μέτωπο τῆς ἐλευθερίας δὲν ὑπάρχει παρὰ λαός. Στὸ «μέτωπο» τῆς προδοσίας δὲν ὑπάρχουν παρὰ ἄτομα. Καμμιά ἴσως ἄλλη χώρα «κατεχόμενη», δὲν ἔχει τοὺς λιγώτερους «ἀνάξιους», ἀπ' ὅσους ὁ τόπος μας. Σ' ἄλλες χώρες, ὀργανωμένα σύνολα προσχωρήσανε στὸν ἐξολοθρευτὴ ἐχθρό. Ἐδῶ, μόνο κομμικὰ ἀνθρωπάκια, μικρὲς μαῦρες καρδιές, ἀδιάντροποι ἀρριβιστές, χωρὶς καμμιά πίστη, παρὰ τὴν «πίστη» στὸν ἑαυτοῦ τους. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ χρέος μας εἶναι νὰ σταθοῦμε ἀμείλικτοι, αὐστηροί, στὰ λίγα αὐτὰ ὑποκειμένα.

Δὲν μποροῦμε ἐδῶ νὰ ἐξετάσουμε τί κάνει ἡ σημερινὴ Πολιτεία μὲ τοὺς πολιτικούς καὶ οικονομικούς δοσιλόγους. Θέλουμε νὰ ἐλπίζουμε στὴν παραδειγματικὴ, δίκαιη τιμωρία τους. Ὅμως δίπλα σ' αὐτοὺς τὸ ἴδιο ὑπεύθυνοι εἶναι καὶ οἱ πνευματικοὶ δοσίλογοι.

Δὲν μποροῦμε πιά νὰ διασταυρωνώμαστε στοῦ κάθε μας βῆμα μὲ τὴ βρωμιά. Ζητᾷμε νὰ ἀναπνεύσουμε σὲ καθαρὸ, «ἀνοικιατικὸ», γιομάτῳ ὀξυγόνο ἀέρα. Ἀλλοίμονο, ἂν ἡ Ἑλλάδα, δὲν στιγμιαίως μὲ τὴν κόκκινη βούλα τῆς καταφρόνιας τῆς, τῆς περιφρόνησῆς τῆς, τοῦ ἠθικοῦ ξεπεσμοῦ, ὅλους ἐκείνους, πού τὸ ἅγιο δῶρο τοῦ Θεοῦ, τὴν μικρή τους ἢ μεγάλη τους Τέχνη, τὴν ἔθεσαν ἄμεσα ἢ ἔμμεσα, μὲ ὀποιοδήποτε τρόπο, μυστικά ἢ φανερά, στὴν ὑπηρεσία τοῦ ἄγριου καταστροφῆ ἐχθροῦ.

Στὸ σημερινὸ μας ἄρθρο θὰ σταθοῦμε σὲ μιὰ μόνο κατηγορία τῶν ἀνάξιων αὐτῶν ὑποκειμένων: Στους συνεργάτες τοῦ ἐπίσημου ὄργανου τῶν Ἰταλῶν φασιστῶν στὴν κατεχόμενη Ἑλλάδα.

Τὸ «Κουαδρίβιο» Ἑλληνικὴ ἔκδοση τῆς καθημερινῆς ἐφημερίδος «Τίβρις», ἀφιερωμένη εἰς τὴν Ἰταλο-ἑλληνικὴν συνεργασίαν. Διευθυντής: Τελέσο Ἰντερολάντι. Ἐφημερίς τῆς νέας τάξεως.

Ἀπ' ὅσα φύλλα του μπορέσαμε μέχρι σήμερον νὰ συγκεντρώσουμε βλέπουμε ὅτι δέκα «Ἑλληνες» «πνευματικοὶ» ἐργάτες συνεργαστήκανε σ' αὐτὸ:

Κ. Καιροφύλας, Ν. Γιοκαρίνης, Φ. Κόντογλου, Ν. Λάσκαρης, Σ. Μινῶτος, Θ. Συναδινός, Μ. Τόμπρος, Μ. Σιγούρος, Α. Λιδωρικῆς, Φ. Γιοφύλλης. Ἄν γιὰ τὴν ταπεινὴ, προδοτικὴ τους αὐτὴ πράξι, ὑπάρχει κάποια ἰδιαίτερη ἀνώτερη σκοπιμότητα πού ἄγνοοῦμε, εἴμαστε πρόθυμοι μπροστά στις ἀτράνταχτες ἀποδείξεις τους, νὰ ἀναιρέσουμε τὰ σημερινὰ δίκαια αὐστηρὰ μας λόγια.

Στὸ πλοῦσια τυπωμένο αὐτὸ περιοδικὸ βλέπουμε νὰ συνασίζονται λογιῶν λογιῶν ἄρθρα γιὰ τὸ «Ντοῦισε» καὶ τὴ «Φασιστικὴ Ἰταλία», γιὰ τοὺς «δολοφόρους» συμμάχους μας τῶν Ἐνωμένων Ἐθνῶν, γιὰ τὸ «μεγαλεῖο» τῆς νέας τάξης. Κι' ἀνάμεσα σὲ τέτοια κείμενα, στοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ τῆς ντροπῆς, πού δὲν τὸ ἄγγιζαν μ' ὅλη τὴν ἐπίμονη προπαγάνδα χέρια Ἑλληνικά, σπεύδουν οἱ δέκα αὐτοὶ «Κύριοι» νὰ μᾶς διαφωτίσουν γιὰ «τὰ Ἰταλικά μελοδράματα στὴν Ἀθήνα» ἢ γιὰ τὸ «Μουσσολίνι καὶ τὸν οὐμανισμό».

Γράφοντας αὐτὲς τίς γραμμὲς, δηλώνουμε ὅτι οὔτε ἔχουμε, οὔτε θὰ ἔχουμε καμμιά σχέση μὲ ὀποιαδήποτε λογοτεχνικὴ κλίκα. Γράφουμε ἂν «ἀνώνυμος» ἀγωνιστῆς λαός. Τὴν ἴδια ὥρα πού οἱ «ἀνάξιοι», εἰτανε παραδομένοι στὰ ἔργα τῆς ντροπῆς, ὁ λαὸς ἐσφιγγε τὰ δόντια, τέντωνε τὸ στήθος κι' ἐπαλλε ἀπὸ λαχτάρια ἐθνικῆς δράσης. Στὰ μυστικά τυπογραφεῖα, ἐνῶ ἡ μπόττα τοῦ καταχτητῆ ἀνηχοῦσε ἀπ' ἔξω, τυπωνόντουσαν, τὰ διαφωτιστικὰ ἐντυπα, πού τὴν ἄλλη μέρα σκορπίζανε τὴν πίστη, τὴ χαρὰ, τὴν αἰσιοδοξία, τὸ πνεῦμα τῆς ἀντίστασης σ' ὅλους. Κάποτε χτυποῦσε ἡ πόρτα τοῦ ὑπόγειου. Ἡ κἀννη ἐνὸς πολυβόλου, στὴ μισάνοιχτη εἴσοδο. Μερικὲς ἄγριες γερμανικὲς φωνές. Καὶ οἱ ἀποφασιστικοὶ πατριῶτες, προσφέρανε ὅτι τοὺς ἔμενε στὸν Ἀγώνα: Τὴ ζωὴ τους. Ὁ γνήσιος πνευματικὸς ἄνθρωπος ἢ μποροῦσε νὰ ὀδηγήσει, νὰ βοηθήσει τὸ ἔργο αὐτό, ἢ νὰ κλειστεῖ στοῦ σπουδαστήριό του καὶ νὰ «δημιουργήσει» ἐμπνευσμένος ἀπ' τὸν ἐθνικὸ καὶ λαϊκὸ αὐτὸ ἀγώνα, ἢ ἂν ἀδύνατα καὶ ἀνήμερα ἔτρεμαν τὰ χέρια του καὶ ἡ ψυχὴ του. νὰ περιμένει «σιωπώντας» μὲ ἀξιοπρέπεια τὴν ὥρα τῆς ἐλευθερίας. Ὅταν γιὰ μιὰ στιγμή διαστάσαμε νὰ γράψουμε αὐτὸ τὸ ἄρθρο, ἦρθανε καὶ μᾶς σκουνητῆσαν βίαια οἱ ἀμέτρητοι «σύντροφοι» πού προσφέρανε τὰ νεῖα τους, μὲ χαρούμενη αὐτοθυσία σ' ὅτι πολυτιμώτερο ἔχει ὁ κόσμος: στὴν Ἑλλάδα. Τὰ πνευματικὰ μας ἰδρύματα καὶ σωματεῖα, πρέπει νὰ ἀναλάβουνε πρωτοβουλία γρήγορη καὶ ἀποφασιστικὴ. Νὰ καταρτίσουν, ἐπίσημο κατάλογο ὅλων τῶν συνεργατῶν τοῦ φασιστικοῦ τύπου, ὅλων ἐκείνων πού ἐκλιπαροῦσαν νὰ μεταφραστοῦν καὶ νὰ δημοσιευτοῦν τὰ ἔργα τους σὲ ἐθνικοσοσιαλιστικὰ περιοδικά. Ὅλων πού μὲ ὀποιοδήποτε τρόπο ξέχασαν τὸ ἦθος τοῦ Ἑλληνα Πνευματικοῦ ἀνθρώπου. Καὶ νὰ τοὺς ἐπιβάλλουν μιὰ αὐστηρὴ ἠθικὴ τιμωρία. Μὲ τὸ μαστίγιο στοῦ χέρι νὰ τοὺς πετάξουμε ἔξω ἀπ' τὸ «ναὸ» τῆς Τέχνης. Ἐξῶ οἱ ἀνάξιοι. Νὰ τοὺς περιφρονήσουμε βαθύτατα μὲ ὅλη μας τὴν ὑπαρξή. Τὸ ἀπατεῖ ὅτι ἀξιώτερο ἔχουμε: ὁ μαχόμενος Ἑλλητισμός τοῦ 40—44.

ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑΣ ΜΕΤΑΣΑΣ

Θέμου Κορνάρου : „ΤΟ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟ ΤΟΥ ΧΑΪΔΑΡΙΟΥ“

«Έκδόσεις Καραβία», 1945

Υπάρχουν βιβλία, που όσο κι' αν τὸ προσπαθήσεις θὰ ἦταν ἀδύνατο νὰ σταθεῖς ἀπέναντί τους χωρὶς προκατάληψη. Νὰ τὰ δεῖς μὲ τὸ ἀνεπειράστο μάτι τοῦ ψυχραίου παρατηρητῆ, ποὺ ἀγωνίζεται πάντα νὰ ἀποκλείσει τὴν ἐπέμβαση ὁποιασδήποτε «ἐκ τῶν προτέρων» ἀντίληψης ἀπὸ φόβο μήπως ἔτσι ἀλλοιωθεῖ ἡ εἰκόνα τοῦ ἀντικειμένου, ποὺ μελετᾶται καὶ τὰ συμπεράσματά του στηριχθοῦν σὲ ἀνεπαρκῆ δεδομένα. Ὑπάρχει κάτι, ποὺ σοῦ στερεῖ αὐτὴ τὴ δυνατότητα. Ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου, τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέα, τὸ ἀντικείμενο ποὺ πραγματεύεται ἢ δὲν ξαίρω τί ἄλλο, ἔχουν συνδεθεῖ μέσα σου μὲ ὁρισμένα συναισθήματα, ποὺ ἡ πρώτη ἐπαφὴ μὲ τὸ βιβλίο τὰ φέρνει πάλι στὴν ἐπιφάνεια καὶ ἀποκλείει κάθε πιθανότητα ἀντικειμενικότητας. Δὲν εἶσαι πιά ὁ ψυχραῖος μελετητῆς, μὰ ὁ ὑποταγμένος στὸ πάθος, τὰ ὁποιοδήποτε πάθος ἀνθρώπου. Καὶ καταβάλλεις βέβαια κάθε δυνατὴ προσπάθεια γιὰ νὰ ξεφύγεις ἀπὸ τὴ δύσκολη τούτη θέση, ποὺ μήτε τὴ θέλησες οὔτε τὴν ἐπεδίωξες, δὲ μπορεῖς ὅμως ποτὲ νὰ εἶσαι σίγουρος γιὰ τὰ ἀποτελέσματά της.

Οἱ σκέψεις αὐτὲς κι' ἄλλες πορόμοιες μοῦρχονται αὐθόρμητα στὸ μυαλό καθὼς παίρνω στὸ χέρι μου τὸ καινούργιο βιβλίο τοῦ κ. Κορνάρου μὲ τὴ χαρακτηριστικὴ σύνθεση τῆς μεγάλης γερμανίδας στὴν προμετωπίδα. Τὸ «στρατόπεδο τοῦ Χαΐδαριου» ξυπνάει μέσα μας ἕναν δλάκαιρο κόσμο συναισθημάτων. Μερικὲς ἀπὸ τὶς τραγικότερες στιγμὲς, ποὺ ζήσαμε τὰ τελευταῖα χρόνια καὶ σὰν ἄτομα καὶ σὰν λαὸς ἔχουν ἄρρηχτα δεθεῖ μὲ τὸ ὄνομά του. Δὲν εἶναι ὅμως μονάχα αὐτό. Τὸ Χαΐδαρι, γιὰ ὅσους καταφέρανε μέσα στὴ θύελλα τῶν τελευταίων χρόνων νὰ κρατήσουν τὸν ἑαυτὸ τους κάπως ὀρθό, γιὰ ὅσους μπόρεσαν ν' ἀντισταθοῦν στὴν πίεση ποὺ ἐξασκήθηκε ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα καὶ νὲ διατηρήσουν τὸ σεβασμὸ καὶ τὴν πίστη στὸν ἄνθρωπο, στὸν ἄνθρωπο ἀπλᾶ χωρὶς τὶς διακρίσεις καὶ τοὺς μηχανικοὺς διαχωρισμούς, ποὺ τὰ ἐξαργυρωμένα πάθη καὶ τὸ ὑποπτο σμφέρον προσπάθησαν νὰ δημιουργήσουν, παίρνει μιὰ σημασία πολὺ γενικώτερη. Πάει νὰ καταντήσει τὸ πιὸ ἀντιπροσωπευτικὸ σύμβολο ἑνὸς δλάκαιρου καθεστώτος στὴν περίοδο τῆς ἀποσύνθεσός του. Μπορεῖς νὰ τὸ συναντήσεις κάτω ἀπὸ τὰ πιὸ διαφορετικὰ ὀνόματα, μὰ μὲ τὸ ἴδιο περιεχόμενο, παντοῦ σ' ὅλα τὰ γεωγραφικὰ μήκη καὶ πλάτη. Δὲν τὸ δημιούργησεν ὁ πόλεμος. Ἡ ὕλική βία, σὶς πιὸ ἀποκρουστικὲς της μορφὲς εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ πολὺ πρὶν νὰ διεκδικεῖ τὸ δικαίωμα, νὰ ρυθμίζει αὐτὴ ἀποκλειστικὰ τὴ ζωὴ τοῦ πνεύματος. Κι' ὅσοι ἀντιστέκονταν σ' αὐτὴ τὴν ἀπαίτηση, ὅποια γωνία τοῦ πλανῆτι κι' ἂν ἀπασχολοῦνε, θὰ πρέπει νὰ ξαίρουν πόσο μάταια καὶ ἄσκοπη καταντᾶει κάθε προσπάθεια, ποὺ θὰ εἶχε τὴν ἀξίωση νὰ ὑποδείξει στὸν «πρῶτο διδάξαντα».

Ὅταν μὲ μιὰ τέτοια προδιάθεση πλησιάζεις τὸ νέο βιβλίο τοῦ κ. Κ. πὼς μπορεῖς νὰ διεκδικήσεις γιὰ τὸν ἑαυτὸ σου τὸ προσὸν τῆς ἀντικειμενικότητας; Κινδυνεύεις νὰ πάθεις ἐκεῖνο ποὺ ὀλοι μας, ποῖος λίγο ποῖος πολὺ, πάθαμε μὲ τὴν ἀντιπολεμικὴ λογοτεχνία τοῦ προηγούμενου πολέμου. Ἡ ἀτμόσφαιρα τοῦ ἀμπρὶ μέσα στὴν ὅποια κινιόταν εἶχε τὴν μαγικὴν ἰδιότητα νὰ μειώνει τὸ ὄπτικό μας πεδίο. Τὸ πάθος μας εὔρισκε μιὰ πρόχειρη ἱκανοποίηση στὸ ἀντιπολεμικὸ κήρυγμα τοῦ συγγραφέα κι' αὐτὸ μᾶς ἔκανε νὰ παραβλέπουμε τὶς ὁποιοσδήποτε ἐλλείψεις τῶν σελίδων, ποὺ εἶχαμε μπροστὰ μας Ἑθιογενῆ κατασκευάσματα, κακῆς ἢ καλῆς ποιότητας, κατὰ τὴν περίπτωση, ρεπορτόζ εἶχαν ἀνακηρυχθεῖ σὲ ἀριστουργήματα. Ὡστόσο σήμερα, ποὺ ὁ χρόνος καὶ ἡ ἀτμόσφαιρα, ἐπιτρέπουν ἕνα ψυχραιμότερο ἀντίκρισμα, ἀντιλαμβάνομαστε πόσο εἶχαμε παρασυρθεῖ. Προσωπικὰ τουλάχιστο, παρ' ὅλες τὶς προσπάθειές μου, δὲν κατόρθωσα οὔτε δέκα σελίδες στὴ σειρά νὰ ξαναδιαβάσω, ἀπὸ βιβλία, ποὺ ἡ ἐκδοσὴ τους κάποτε εἶχε χαρακτηριστεῖ φιλογικὸ γεγονός. Ὅσο γιὰ τὸ ποῖα στάθηκε ἡ ἐπίδρασή τους, τὸ γεγονός ὅτι βρισκόμαστε σήμερα στὸν ἔχτο χρόνο, ἑνὸς καινούριου πολέμου καὶ κανένα δὲν φαίνεται νὰ παραξενεύει τὸ πρᾶγμα, δίνει, θαρρῶ, τὴν πρεπούμενη ἀπάντηση.

Τὸ προηγούμενο τοῦτο νομίζω πὼς πρέπει νὰ μᾶς κάνει ἀρετὰ προσηχικούς, ἂν δὲν θέλουμε τὰ ξαναβρεθοῦμε στὸ ἴδιο βάραθρο. Ἡ ἀντιπολεμικὴ λογοτεχνία εἶχε στηριχθεῖ σὲ μιὰ παραξήγηση. Μιὰ παραξήγηση ἀπὸ τὴν ὅποια καὶ πάλι κινδυνεύουμε, ἂν κρίνουμε, τουλάχιστο, ἀπὸ κείνο, ποὺ συμβαίνει στὴ χώρα μας. Οἱ φήμες τῶν τριῶν ἀναφέρουν καὶ οἱ συγγραφεῖς μας, γνωστοὶ καὶ ἀγνωστοὶ, τὸ ἐπιβεβαιώνουν, πὼς «κράτησαν σημειώσεις» κι' ἔχουν ἔτοιμα ἢ ἐτοιμάζονται νὰ γράψουν ἔργα ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴν τελευταία περίοδο. Ἐχεῖ τάχα ὁριμάσει μέσα σ' ὄλον αὐτὸ τὸν κόσμο ἡ συνείδηση μιᾶς καινούργιας ἀντίληψης τῆς ζωῆς, φυσικὴ συνέπεια τῶν συγκλονιστικῶν γεγονότων ποὺ ζήσαμε, ποὺ ζητάει ὁπωσδήποτε νὰ ἐκδηλωθεῖ ἢ ἐπειδὴ δοκιμάσαμε μιὰ πραγματικὴ δραματικὴ ἐποχὴ, νομίζουμε πὼς ἀρκεῖ ἡ «πιστὴ» ἀναπαράστασή της γιὰ νὰ γραφεῖ τὸ «ἀριστοῦργημα»; Θὰ εὐχόμουν νὰ συμβαίνει τὸ πρῶτο, φοβᾶμαι ὅμως πὼς πρόκειται μᾶλλον γιὰ τὸ δεύτερο. Τὸ δραματικὸ τοῦ θέματος μᾶς παρασέρνει γιὰ μιὰ ἀκόμη φορά. Τὰ λάθη τοῦ χτὲς δὲν εἶναι ἱκανὰ νὰ μᾶς συγκατήσουν. Λησμονᾶμε πὼς ἡ σημασία ποὺ θὰ πρέπει νὰ ἀποδώσουμε, σὶς φρικαστικὲς στιγμὲς ποὺ ζήσαμε δὲ μετριεῖται μὲ τὸ ποσοστὸ τῆς μηχανικῆς μνήμης ποὺ διατηροῦμε γι' αὐτὲς, κι' ἀκόμη πὼς ἡ «πιστὴ» ἀναπαράστασὴ τῶν πιὸ ἐντυπωσιακῶν ἀπ' αὐτὲς δὲν πρόκειται οὔτε κατὰ τὸ ἐλάχιστο νὰ βοηθήσει τὴν προσπάθειά μας γιὰ τὴν κατανόησή τους. Αὐτὸ θὰ τὸ καθορίσει ἀποκλειστικὰ ἡ τυχὸν ἐπίδραση ποὺ τὰ γεγονότα στὸ σύνολό τους κατορθώσανε νὰ ἐξασκήσουν στὴ συνείδησή μας. Τὸ ποσοστὸ τῆς ἀτομικῆς μας ἐμπειρίας καταμετράει τὸ βαθμὸ τῆς κατανόησης. Καὶ ἡ προσωπικὴ τούτη ἐμπειρία δὲν ἔχει ἀνάγκη εἰδικοῦ θέματος γιὰ νὰ γίνῃ αἰσθητῆ. Ἐνα ἀπλὸ ἐρωτικὸ τραγούδι μπορεῖ νὰ τὴν ὑπογραμμίσῃ τὸ ἴδιο ἔντονα ὅσο καὶ μιὰ σκημὴ ποὺ διαδραματίζεται δὲν ξαίρω σὲ ποῖο πολεμικὸ μέτωπο. Γιατὶ πίσω κι' ἀπὸ τὶς δυὸ περιπτώσεις παραμένει ὁ καλλιτέχνης στέκεται ὁ ἄνθρωπος, ποὺ ἀγωνίζεται νὰ δώσει αἰσθητῆ μορφή στὰ ἐσωτερικὰ του δράματα, καὶ νὰ προβάλλει τὰ αἰτήματα τῆς ἐσωτερικῆς του ζωῆς, ποὺ καὶ σὶς δυὸ περιπτώσεις δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι ταυτόσημα.

Τὴν ἀνθρώπινη τούτη συνείδηση εἶμαστε ὑποχρεωμένοι ν' ἀναζη-

τοῦμε πίσω ἀπὸ κάθε λογοτέχνημα, χωρὶς νὰ στεκόμαστε καὶ νὰ μᾶς ἐνδιαφέρει τὸ θέμα, διὰ μέσου τοῦ ὁποίου θὰ κάνει αἰσθητὴ τὴν ἐμφάνισή της. Ἀπὸ τὸν τρόπο πού θὰ ἐμφανίσει τὸν νέον αὐτὸν ἄνθρωπο ἢ λογοτεχνία μας, δὲν θὰ δείξει μονάχα ὡς ποῖο βαθμὸ μπόρεσε νὰ παρακολουθήσει τὸν σύγχρονον ἄνθρωπο στὴν μακρόχρονη του ἀγωνία, μὰ θὰ ἀποδείξει σύγχρονα τὴν ζωτικότητα της κι' ὡς ἓνα βαθμὸ κι' αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἀναγκαιότητα τῆς ὑπαρξῆς της, τὴν ὁποίαν εἶχε τοποθετήσῃ «ἐν ἀμφιβολῷ» ὁ μεσοπόλεμος. Ἐκεῖνο, πού ἐνδιαφέρει εἶναι νὰ ἐξακριβώσουμε ἂν ἡ πείρα πού συνεκέντρωσε τὶς ἐδῶσαν τὴ δυνατότητα νὰ δεῖ νέες, ἀγνωστες ὡς τὰ τώρα, ὄψεις τοῦ ἀνθρώπινου δράματος, καινούριες πλευρὲς τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, νὰ ἀντικρῶσει ἀπὸ ἓνα διαφορετικὸ φακὸ τῆ ζωῆ καὶ τὸν ἄνθρωπο. Ἔτσι μονάχα θὰ μπόρῃσει νὰ συλλάβει τὸ οὐσιώδες, παραβλέποντας τὸ ἐπεισοδιακὸ, νὰ ξανασυνθέσει στὴν πραγματικὴ τους μορφή τῆ σωρεία τῶν γεγονότων, πού ζήσαμε καὶ ἡ ὁποία καμμιά σχέση δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει μὲ τὴν πιστότητα πού ἐπιδιώκει τὸ ρεπορτάζ. Δὲν εἶναι ἡ ἀνάπλαση τῶν ἀποσπασματικῶν εἰκόνων ἐκεῖνο πού εὐρύνει τὴν ἀνθρώπινη ἐμπειρία καὶ πλουτίζει τὴ γνώση μας μὰ ἡ συνθετικὴ τους θεώρηση μέσα ἀπὸ τὸ πρῖσμα μᾶς ἐκ τῶν ὑστέρων πείρας. Ἄν ἡ λογοτεχνία μας δὲν κατορθώσῃ ν' ἀνέβει στὸ ὕψος μᾶς τέτοιας σκοπιᾶς ὅσα βιβλία κι' ἂν γράψῃ, ὅσο πιστὰ κι' ἂν ἀποδώσει τὴν περίοδο γιὰ τὴν ὁποία μιλάμε, ποτὲ δὲν θὰ μπορέσει νὰ μᾶς δώσει αὐτὸ πού πραγματικὰ διεδραματίστηκε.

Ξέρω βέβαια πόσο τοῦτο, ἰδιαίτερα τῆ τωρινῆ στιγμῆ, καταντάει δύσκολο. Ὁ πόλεμος, ἄς μὴν τὸ ξεχνᾶμε, δὲν καταστρέφει μονάχα τὶς ὑλικὰς ἀξίες τῆς ζωῆς ἐξασκεῖ τὴν ἐπίδρασή του καὶ στὴν περιοχὴ τοῦ ἡθικῶν μας κόσμου. Τὰ πάθη, πού ἐξάπτονται, τὰ μίση πού παίρνουνε θέση κυρίαρχου, τὰ πρωτόγωνα ἐγκληματικὰ ἐνοσιχτα πού ἀναζωογονοῦνται ἐπιβάλλουν στὸν ἄνθρωπο μιά νέα ψυχολογία. Ψυχολογία βαρβάρου θάπρεπε νὰ τὴν ὀνομάσουμε. Καὶ ἡ ψυχολογία τοῦτη δὲν μᾶς ἀφίνει νὰ δοῦμε καθαρὰ αὐτὸ πού συμβαίνει γύρω μας, νὰ σταθμίσουμε τὴν πραγματικὴ βαρύτητα τῶν συμβεβηκότων, νὰ ξεχωρίσωμε τὸ ἐπιφανειακὸ ἀπὸ τὸ οὐσιώδες, τὸ ἐπίκαιρο ἀπὸ τὸ αἰώνιο. Γινόμεστε σκλάβοι τῶν πλασμάτων, πού τὰ τεχνητὰ ἐξαγριασμένα γύρω μας πάθη ἐδημιούργησαν, κι' ἀφίνουμε νὰ μᾶς διαφεύγει ἡ πραγματικότητα τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς.

Οἱ σκόρπιες σελίδες πού εἶδαν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας τοὺς τελευταίους μῆνες, μποροῦν νὰ μᾶς δώσουν χαρακτηριστικὰ δείγματα αὐτῆς τῆς ψυχολογίας. Τὸ βιβλίον τοῦ κ. Κ. μᾶς προσφέρει μερικὰ τυπικὰ παραδείγματα. Δὲν θὰ ἀναφερθῶ παρὰ σὲ ἓνα μονάχα. Ἐνας ἀπὸ τοὺς ἥρωες του ἀρνείται νὰ ἐκτελέσει τὴ διαταγὴ τοῦ γερμανοῦ στρατοπεδάρχῃ νὰ μαστιγώσει ἓναν ἀπὸ τοὺς συγκαταλεγμένους του. «Γιατὶ εἶναι Ἕλληνας» ἀπαντᾷ στὴν ἐρώτηση πού τοῦ ἀποτείνει ὁ δῆμιος. «Κι' ἂν εἶταν γερμανὸς θὰ τὸν ἔδεχνες;» Ὑστερὰ ἀπὸ μιά στιγμαία ἀμφισβάντευση ὁμολογεῖ πὺς θὰ ἐκτελοῦσε τὴ διαταγὴ. Ἀηλαδῆ, χωρὶς ἴσως νὰ τὸ ἀντιλαμβάνεται ὁ συγγραφέας πληγώνει ἀνεπανόρθωτα τὴν ἡθικὴ προσωπικότητα τοῦ ἥρωα του, πού ὁπόσο πάλιν τῆς ζητεῖ νὰ στηρίξῃ τὴ δικαίωση τοῦ κόσμου, πού περιγράφει καὶ φτάνει στὸ σημεῖο νὰ ἐξομοιώσει τὸ θῦμα μὲ τὸν θῦτη, ἀφοῦ κι' αὐτὸς θὰ μποροῦσε νὰ ἀναφερθῆι στὸ ἴδιο ἐπιχείρημα ἀπλῶς ἀντιστρέφοντάς το γιὰ νὰ δικαιολογήσει μιά πράξη, πού καμμιά ἀνθρώπινη συνείδηση δὲν μπορεῖ νὰ δικαιολογήσει.

Δὲν νομίζω πὺς χρειάζεται νὰ ἐπεκταθῆ κανένας γιὰ νὰ γίνει φανερὸ σὲ τί ἀδιέξοδο μπορεῖ νὰ ὀδηγήσει τὸν τεχνίτη μιά τέτοια θεώρηση

τῆς ζωῆς ἀκόμη καὶ στὴν περίπτωση πού θὰ θέλαμε νὰ ἀντιμετωπίσουμε τὶς συνέπειες τῆς μονάχα ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς «καθαρῆς» τέχνης. Δὲν εἶναι παρῶθεν. Μιά τέτοια ἀντίληψη δὲν ἐκφράζει παρὰ μιά παροδικὴ ψυχολογία. Δὲν ἀνταποκρίνεται σὲ κανένα βαθύτερο αἴτημα τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς. Στηρίζεται πάλιν ὡς μιά καθαρὰ τεχνικὴ βάση. Ἀποτελεῖ κάτι τὸ ἐντελῶς συμπτωματικὸ, πού ὡστόσο μᾶς ἐμποδίζει, κι αὐτὸ ἔχει σημασία, νὰ εἰσδύσουμε στὴν οὐσία τοῦ φαινόμενου πού μελετᾶμε. Γιατὶ ὁ μεγάλος ἐσταυρωμένος τοῦ σημερινοῦ πολέμου δὲν εἶναι ὁ Ἕλληνας ἢ ὁ Γερμανὸς, ὁ Ἰταλὸς ἢ ὁ Ρῶσος οἱ ὁποῖοι σὲ δὴποτε λογικὲς κατηγορίες, ἀλλὰ ἀπλᾶ καὶ μόνον ὁ ἄνθρωπος, ἡ ἀνθρωπότητα στὸ σύνολό της. Ἄν ἀπὸ τῆ πλευρᾶ τοῦτη δὲ δοῦμε τὸ πρᾶγμα, κινδυνεύουμε μιά τόσο ὀδυνηρὰ κατηχημένη πείρα, πού θὰ μποροῦσε νὰ δώσει μιά πραγματικὰ καινούρια πνοὴ στὴν τέχνη, νὰ παραμείνει ἄγνοη καὶ χωρὶς καμμιά συνέπεια, στὴν παραπέρα ζωὴ μας.

Ἡ ἀντιπολεμικὴ λογοτεχνία, κι' ἀπὸ τὴν πλευρᾶ τοῦτη θὰ πρέπει νὰ ἔχουμε τὸ θάρρος νὰ ὁμολογήσουμε πὺς βρισκόμαστε μπροστὰ σ' ἓνα πσοδρόμημα, εἶχε κάποτε ἐπιτύχει δὲν ἔχει σημασία ἂν τὸ εἶχε συνειδητοποιήσει. νὰ καταχτήσῃ μιά κάπως εὐρύτερη ἀνθρωπιστικὴ σκοπιὰ. Σ' αὐτὸ ἄλλωστε θὰ ὀφείλουν σ' ἓνα μεγάλου βαθμοῦ τὴν ἐπιβίωσή τους, ὅσες σελίδες τῆς μπορέσουν τελικὰ νὰ ἐπιζήσουν. Στὴν ἀντίληψη ὅμως αὐτὴ ὀδηγήθηκε κυρίως ἀπὸ ἀδυναμία. Τὸ ἀντιπολεμικὸ πνεῦμα καὶ ἡ ἔλλειψη ὁποιασδήποτε ἀγωνιστικῆς διάθεσης, πού τὴν διέκρινε μᾶς ἐπιτρέπει νὰ τὸ βεβαιώσουμε. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς μονάχα σὰν ἄρνηση μπόρεσε νὰ σταθῆ. Δὲν μπόρεσε νὰ προβάλλῃ ἰδανικά, πού ἡ πραγματικότης τους προϋποθέτει τὸν ἀγῶνα. Εἶδε τὸν ἄνθρωπο ἐντελῶς μονόπλευρα καὶ περιορισμένα. Μόλις ἢ κατ'ἀπόψιν καὶ ἡ ἐξάντληση, τοῦ μεταπολεμικοῦ ἀνθρώπου, πού τῆς παραχωροῦσαν τὶς προϋποθέσεις τῆς ὑπαρξῆς ἄρχισαν νὰ ὑποχωροῦν, ἔπαυε νὰ ὑπάρξει. Κι' αὐτὴν μὲ τὴ σειρά τῆς μιά ἐντελῶς παροδικῆς ψυχολογίας τῆ διαμόρφωσε πρᾶγμα, πού ἐξηγεῖ ἀπὸ μιά ἄλλη πλευρᾶ τὸ ἀσημαντὸ τῆς ἐπίδρασης, πού ἐξάσκησε.

Ἀντίθετα σήμερα, ὑπάρχουν κάποιες ἐνδείξεις, σοραδικές, εἶναι ἀλήθεια, πού μᾶς κάνουν νὰ πιστέψουμε πὺς ἡ ἱστορία μπορεῖ καὶ νὰ μὴν ἐπαναληφθῆ. Τὸ ἀντιρωϊκὸ πνεῦμα καὶ ἡ πεισιθανάτια ψυχολογία, πού κυριάρχησαν τὴν περίοδο τοῦ μεσοπολέμου, δὲν ἔχουν μέχρι τῆς στιγμῆς τοῦλάχιστο κάνει τὴν ἐμφάνισή τους. Δὲν ξαίρω μήπως εἶναι ἴσως ἀκόμη πρόωρα γιὰ νὰ κρίνουμε, ἢ μήπως ἡ διάθεση γιὰ ἀγῶνα (δὲν πρόκειται ἐδῶ γιὰ τὸν πόλεμο), πού διαπιστώνουμε δὲν εἶναι παρὰ ἀπλῆ συνέπεια μῆς κερτημένης ἤδη ταχύτητας. Ὅπως ὅποτε ἡ διαπίστωση δὲν ἔχει ἀποκλειστικὰ ἀρνητικὸ χαραχτήρα. Τὴν ἡρωϊκὴ διάθεση, ἓνα εἶδος ἐπικῆς πνοῆς πού νιώθει νὰ διαπερνᾷ πολλὰ ἀπὸ τὶς σελίδες τοῦ κ. Κ., μπορεῖς νὰ τὴν συναντήσεις ποσοδικὰ καὶ σ' ἄλλα κείμενα. Καὶ δὲν ἐννοῶ μ' αὐτὸ τὰ σημεῖα, πού ὁ συγγραφέας παρεμβάλλει τὸν ἑαυτὸ του γιὰ νὰ σχολιάσει τὰ γεγονότα καὶ νὰ χαρακτηρίσῃ τοὺς ἥρωες. Οἱ παρεμβολὲς αὐτὲς κάπως (μειωμένως εἶναι ἀλήθεια, σὲ σχέση μὲ τὰ πρῶτα του βιβλία) ἀντίθετα, νομίζω πὺς νοθεύουν, μὲ τὸν κάπως ἀπλοϊκὸ τρόπο τοῦ σκέπτεσθαι καὶ τὴν προπαγανδιστικὴ μανία τοῦ συγγραφέα, ἐκεῖ πού δὲν ὑπάρχει κανένας λόγος, τὸ ὁλοτελὲς αὐθόρητο καὶ εἰλικρινὲς ἡρωϊκὸ στοιχεῖο, πού ἀναβλύζει μέσα ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ γεγονότα, ὅπως τῆ συνέλαβε ἡ διαίσθησή του. Ὁ κόσμος τοῦ Χαϊδαρίου εἶναι ἓνας κόσμος ἡρώων. Ὅχι γιατί τὸ θέλησε ἡ μᾶς τὸ ἐπιβεβαιώνει ὁ συγγραφέας, ἀλλὰ γιατί αὐτὴ εἶναι ἡ φύση του. Καὶ τὸν ἡρωϊσμὸ βρῖσκει τὴν εὐκαιρία καὶ στὶς πὺ ἀσημαν-

τες έκδηλώσεις τῆς ζωῆς του νὰ τὸν κάνει αἰσθητό. Περισσότερο ἴσως στὶς ἀσήμαντες παρὰ στὶς ἐντυπωσιακές. Ὑπάρχει ἢ πίστη στὸ ἰδανικό, ἢ προσκόλλησι στὴν ἰδέα, στὴν ὁποιαδήποτε ἰδέα, ὁ ἀγῶνας γιὰ τὴν πραγμάτωσίν της, ἢ πεποίθησι στὴ νίκη. Κι' αὐτὸς ἀκόμη ὁ θάνατος παίρνει τὸν χαρακτήρα μᾶς πράξης γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς ζωῆς.

Ὅλα αὐτὰ ἀποτελοῦν κάτι τὸ νέο γιὰ τὴν πεζογραφία μας, πού ἂν κατορθώσει κάποτε νὰ τὰ συνδυάσει μὲ περισσότερα οὐσιαστικά αἰτήματα τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς θὰ μπορέσει ἴσως νὰ μᾶς δώσει μιὰ σειρά ἔργων πού νὰ ἀποδίδουν τὸν ἐπικὸ χαρακτήρα τῆς ἐποχῆς μας καὶ τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου. Βέβαια σήμερὰ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ μᾶς προσφέρονται ἀρχετὰ συγχισμένα καὶ ἐντελῶς ἀποσπασματικά. Ἐξηγήσαμε νομίζω, τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους δὲν μπορούσε νὰ συμβεῖ διαφορητικά. Σ' αὐτοὺς θὰ πρέπει, προκειμένου γιὰ τὸν κ. Κ., νὰ προσθέσωμε καὶ τὰ εἰδικὰ γνωρίσματα τῆς τέχνης του, μιᾶς τέχνης, πού τὴν αἰσθάνεσαι κάθε στιγμὴ νὰ ἐρωτοτροπεῖ ἐπικίνδυνα μὲ τὴ δημοσιογραφία, πού σπάνια κατορθώνει νὰ ὑποτάξει τὴ λεπτομέρεια στὴν πειθαρχία τοῦ συνόλου, καὶ δὲν μπορεῖ νὰ δεῖ τὴ ζωὴ παρὰ σὰν μιὰ διαδοχικὴ σειρά ἀποσπασματικῶν εἰκόνων. Οἱ ἀποσπασματικοὶ πίνακες ἐν τούτοις πού μᾶς προσφέρει, διαθέτουν συχνὰ μιαν ἐνάργεια καταπληκτικὴ, σὲ τρόπο πού καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστη νὰ αἰχμαλωτίζουσι καὶ τὴν αἰσθησὴ μᾶς σκοτεινῆς πραγματικότητος νὰ τοῦ μεταδίδουν. Στὶς τέτοιες σελίδες, σελίδες πού μποροῦν νὰ προσφέρουν ἀνυπολόγητης ἀξίας ὕλικό, καὶ νὰ μεταδώσουν κάτι ἀπὸ τὸν παλμὸ τῆς ἐποχῆς μας σ' ὅποιον θὰ ζητήσει ἀργότερα ναρθεῖ σὲ μιὰ ἀμεσώτερη ἐπικοινωνία μ' αὐτήν, βρίσκει τὴν καλλίτερή της δικαίωση ἢ προσπάθεια τοῦ κ. Κ. Ἐχτὸς ἂν τὰ διαβατικὰ μηνύματα, ὅπως θὰ τὸ εὐχόμεσθε, προσιωνίζουσι πραγματικά μιαν ἀναγέννησι, μὲ τὴν ἔννοια πού τὴν καθορίσαμε προηγούμενα, ὁπότε ὁ κ. Κ. θὰ μπορούσε νὰ διεκδικήσει γιὰ τὸ ἑαυτοῦ καὶ τὴν τιμητικὴ διάκρισι ἑνὸς προδρόμου.

ΒΑΣΟΣ ΒΑΡΙΚΑΣ

ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ

ΣΤΡΑΤΗ ΔΟΥΚΑ : ΣΟΒΙΕΤΙΚΕΣ ΤΑΙΝΙΕΣ : «ΟΥΡΑΝΙΟ ΤΟΣΟ»

Δύσκολο εἶναι νὰ πιάσεις νὰ μιλήσεις πρώτη φορὰ γιὰ κάτι χωρὶς ἀρχή. Καὶ ἡ ἀρχὴ εἶναι δύσκολη· μὰ δυσκολότερο εἶναι ν' ἀρχίσει κανεὶς ἀπὸ τὴ μέση. Πρὶν ἂπ' τὸ κριτικὸ τοῦτο σημείωμα γιὰ τὰ σοβιετικὰ φιλμ, θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχαν προηγηθεῖ ἄλλα, γιὰ τὸν κινηματογράφο γενικά, τὴ θέση του ἀνάμεσα στὶς ἄλλες ἐκφραστικὰς τέχνες, τὶς προοπτικὰς πού τοῦ ἀνοίγονται στὸ μέλλον, τὴν αὐτονομία του—ἂπ' τὴν ὁποία κυρίως θὰ κριθεῖ καὶ ἡ ὁποία τελικὰ θὰ τὸν διαμορφώσει. Μιὰ ὅμως πού καιρὸς γιὰ τέτοια προεργασία δὲν ὑπάρχει ἄς ἀρκεσθοῦμε στὸ πὼς ὁ κινηματογράφος ἀποτελεῖ πιά ἕνα γεγονός τοῦ σύγχρονου μηχανικοῦ πολιτισμοῦ μας, πού δὲν μεταβάλλεται οὔτε ἀνατρέπεται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία μας, πού ἀναπτύσσεται μὲ ἱλιγγιώδη ὅπως καὶ τοῦτος ταχύτητα, πού κατάρθωσε νὰ προσαρμόσει καὶ νὰ ὑποτάξει τὰ στοιχεῖα του—ἀκόμα καὶ τὸν ἀνθρώπινο παράγοντα—στὴ μηχανικὴ του ὑπόστασι, ἂπ' τὴν ὁποία ἀπορρέει καὶ μὲ τὴν ὁποία ἔχει κατακτήσει τὴν ἰδιομορφία του. Ἐπομένως κείνο πού βαρύνει εἰς τὴν ἀξία μᾶς κινηματογραφικῆς δημιουργίας, δὲν εἶναι οὔτε τὸ θέμα, οὔτε ἡ ἡθοποιία—στοιχεῖα ἀλλὰ ὅπως καὶ ἀπαραίτητα τοῦ καλοῦ ἔργου—ὅσο οἱ ὀργανικὰς του ἀρετὰς ὡς ἔργου κινηματογραφικοῦ. Ἔτσι, σὰ συνέχεια, δὲ θὰ μεταφέρουμε τὸ βᾶρος τῆς ἐπιτυχίας πού εἶχαν οἱ σοβιετικὰς ταινίαι στὸ θέμα, μὲ τὴ σπαρταριστὴ του ἐπικαιρότητα, ἕνα θέμα συναισθηματικὰ γνώριμο σὲ μᾶς πού ζήσαμε τόσο βαρεῖα τὴν ἀτμόσφαιρα τῆς Γερμανικῆς κατοχῆς. Μ' ἀκριβῶς, καὶ ἴσως γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἡ ἀξία τοῦ μύθου ἀκόμα καὶ στὸ μυθιστόρημα τῆς Βάντας Βασιλιέφσκα ὅπως τὸ παρακολοθησαμε κομματιαστὰ μεταφρασμένο ἀπὸ τὸν ἀριστερό τύπο, νὰ εἶναι πού νὰ μᾶς φάνηκε τόσο φτωχὴ· μιὰ ἀφήγησι ἀπὸ γεγονότα, στὸ πρῶτο κοίταγμα σχεδὸν ξηρὴ, πού ἡ ἀξία της θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναζητηθεῖ στὴ διάρθρωσίν της χάρις σὲ μιὰ τεχνικὴ, καὶ κάτου ἀπὸ μιὰ φαινομενικὴ οὐδετερότητα κρυμμένη δεξιοτεχνία, πού δὲν μπορούμε ὅμως νὰ ποῦμε πὼς κατορθώνει νὰ δημιουργήσει καὶ ἀτμόσφαιρα, γνώρισμα ἔργου συνολικοῦ καὶ αὐστηρὰ ἀρχιτεκτονιμένου. Ἄπ' αὐτὴ τὴν πλευρὰ, πολὺ βαθυτέρα εἶναι ἡ ἐντύπωσι πού ἔχουμε ἀπὸ τὸ «Στρατόπεδο τοῦ Χαΐδαριου», καὶ εἰδικὰ ἀπὸ τὸ πρῶτο μέρος, τὸ στοιχειωμένο σπῆτι τῆς ὁδοῦ Μέρλιν, τοῦ δικοῦ μας Θέμου Κορνάρου, ὅπου ὁ ρεαλισμὸς καὶ ἡ ψυχολογικὴ παρατήρησι καὶ ἡ

ιδεολογική θέση συνεργούν δραματικά, ως πού νά στάσουν τὰ πλαίσια φτάνοντας τὰ ὄρια τοῦ «καταπληκτικοῦ» καί τοῦ «ἀπίθανου» τόσες προθέσεις, καί τρόπους μνημειωτικούς τοῦ ἐπεισοδιακοῦ ἀσφαλῶς δέν ἀπαντοῦμε στό ἀνάλογο τοῦτο ἔργο τῆς Πολωνίδας συναδέλφου του.

Ἄν ὁ σκηνοθέτης ἐπαναπαύονταν σέ μιάν ἀπλή ἐπιλογή ἀπό τὰ χαρακτηριστικότερα ἐπεισόδια μαζί μέ τήν ἀπλούστευση τούτη ὁ μῦθος θά καταντοῦσε ἀκόμη φτωχότερος. Εὐτυχῶς πέρα ἀπό τήν πιστότητα ὁ σκηνοθέτης ὑψώθηκε σέ ἄλλους ἀπό μιὰ ξηρή ἀφηγηματικότητα ἐκφραστικούς τρόπους, ὅπως θά δοῦμε παρακάτω, μέ τούς ὁποίους ξεπέρασε τήν ἀξία τοῦ μύθου του καί ἔφθασε τὰ ὄρια τῆς ἐλεύθερης σκηνικῆς δημιουργίας. Ἡ ἠθοποιία του ἐπίσης μεγάλης δύναμης, ψυχολογίας καί φυσικότητας πού κατορθώνει νά δίνει ἀνάγλυφους τούς διαφοροποιημένους τύπους του,—ὅπως ὁ Γερμανός Κούρτ κ' ἡ ἀσύστατη Πούση, ἡ ἠρώϊς Ὀλένα Κοστιούκ, στίς στιγμές τῆς γέννας τῆς, καί τοῦ μαρτυρικοῦ θανάτου τῆς, καί ὁ καταδότης στίς τελευταῖες στιγμές του,—μιὰ ἠθοποιία πού κατάφερε νά μεταρίπτει, τὸ ἀπλοϊκότερο κοινὸ σέ μιὰ ψευδαίσθηση τῆς πραγματικότητος, δέν εἶναι ὡς τόσο ἐκεῖνο πού βαρύνει τήν πρωτότυπη τούτη καί τόσο ὑποβλητικὴ ταινία τοῦ σοβιετικοῦ κινηματογράφου. Γιατί ἡ ὑποβολή τῆς αὐτῆς βρίσκεται πέρα ἀπ' τὸ θέμα καί πέρα ἀπὸ τήν ἠθοποιία τῆς ἡ ζωντάνια τῆς χρονοσιέται στήν ἀνομιότητα τῶν στοιχείων πού δροῦν καί συμπλέκονται ἀντιθετικὰ ἀλλὰ καί τιθασσεύονται κάτω ἀπ' τὴ μαεστρική παγκέτα μιᾶς πλούσιας προικισμένης σκηνοθετικῆς φαντασίας: ἡ ὦμη σάτυρα καί ὁ καρχασιμὸς μέ τὴ λατρευτικὴ περιπάθεια καί τὴ λυρικὴ ἔξαρση, ἡ ἀκαμπτη πρωτογένεια γιὰ τὴ δραματικὴ κορυφωση, ἡ ἀκρασία τοῦ φυσικοῦ μέ τὴ θύελλα τοῦ ρομαντικοῦ ταμπεραμέντου καί τὴν ἀστραπή ἀπὸ τὸ ποιητικὸ σύμβολο· κυρίως γι' αὐτό: «ὠραῖο σύμβολο» λέγει ἀρχίζοντας τὸ πρῶτο κύριο πρόσωπο, ὁ Γερμανός Κούρτ, στὴ Ρώσσα χαροκαμένη μάνα Φεοντόσια Κραβσοῦκ—μέ τὴν ὁποία θά κλείσει σάν με ἀυλαία τὸ ἔργο—κοιτάζοντας τὸ οὐράνιο τόξο· «ὠραῖο σύμβολο» τοῦ ἀπαντᾷ καί κείνη τὴν ὥρα πού ἀποξητᾷ ἀπὸ τὴ μαγεία τοῦ οὐράνιου τούτου φαινομένου νά στερερώσει τὴν ταλαιπωρημένη τῆς ἐλπίδα· ἀμέσως μετὰ τὴν εἰσαγωγή, ἕνα συμφυρμὸ ἀπὸ σημαῖες καί μπότες παρελαύνουσες πού τίς ποδοπατοῦν, εὐθὺς ἀμέσως μετὰ τὸν πρῶτο τοῦτο σαρκασμὸ, θ' ἀπλωθεῖ, στρωτό, σταθερό, ἀναλοῖωτο, ἀτελείωτο τὸ κατάλευκο χιόνι «σύμβολο» τῆς ρούσικης λατρείας γιὰ τὴ μητρικὴ γῆ, πού παρακολουθεῖ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τὸ τέλος τὸ ἔργο, καί ἀπάνου στέχραντα κατεβατὰ του θά καταγραφεῖ ὀλόκληρο τὸ μαρτύριο τῆς Ὀλένας, τῶν παιδιῶν, τοῦ μικροῦ Μίσκα, καί τῶν αἰχμαλώτων πού παρελαύνουν μὰ καί τὸ μαρτύριο ἀκόμα τοῦ καταχτητῆ, πού θαρρεῖς καί κείει τίς πατοῦσες του σάν φωτιά καί δίνει τὸν κωμικὴ χορευτικὴ κίνηση τῶν Γερμανῶν σκοπῶν.

Τὸ ἀγνὸ τοῦτο σταθερὸ καί λατρευτικὸ σύμβολο λὲς καί βρισκεται σὲ διαβολικὴ ἀντίθεση μέ τὴ μαύρη μαῖμοῦ πού κρέμεται μετέωρη μέ μιὰ κλωστή ἀπ' τὸ ταβάνι τῆς κρεββατοκάμαρας τῆς ἀπιστῆς Πούση, πού μολύνει τὸ ἱερὸ ἄσυλο τῆς Ρώσσης μάνας Φεοντόσια Κραβσοῦκ αὐτῆς τῆς μεγάλης Ρούσικης καρδιάς πού τὰ χωνεύει ὅλα γιὰ νά σηκωθεῖ στό τέλος γιγάντια. Ἡ στιγμή καί ὁ τρόπος πού τὴν παρεμβάλλει ἀνάμεσα στὴν ἀκοίμητη ἀνησυχία τοῦ Κούρτ,—πού ξαναθυμᾶται τὸ σπῆτι του μέ τὴ φωτογραφία τῆς οἰκογένειας—καί τὴν κοιμισμένη ἀσυνειδησία τῆς Πούση ἔχει κάτι τὸ ἀνήλεο ἐνὸς μαστιγώματος μέχρις αἵματος, κ' ἐνὸς ἠθικοῦ «ξεπεσμοῦ» ἢ διαβολικῆς τούτης ἐπινόησης τοῦ σκηνοθέτη ξεπερνᾷ σὲ σατανικότητα τὴν ἐκτέλεση τοῦ νεογέννητου βρέφους, τὴν παραμόρφωση σὲ ζῶο τῆς καταραμένης ἀνθρώπινης μορφῆς τοῦ Φρίτς ἀπὸ τ' ἀθῶα παιδικὰ χεῖλη τὴν ὥρα πού ἔσβυναν, τοῦ μικροῦ Μίσκα, ἢ τὴ σκηνὴ τῆς ἐκτέλεσης τοῦ βδελυροῦ καταδότη προέδρου ἀπὸ τὸ λαϊκὸ δικαστήριον· ὁ κραδασμὸς αὐτὸς πού πέρνει ὅλο τὸ ἔργο σάν ἀπὸ ὑπερᾶντιους ἀνέμους, γιὰ νά δώσει ἔκφραση. Τὰ ἀντιθετικὰ τοῦτα συναισθήματα, κ' οἱ ἄλλοπρόσαλλοι ἐκφραστικοὶ τοῦ τρόπου, τὸ κάνουν πρωτεῖκα ἰδιότυπο καί ξεχωριστό. Ἐπειτα ἀπὸ τὴ μοναδικὴ σὲ φυσικότητα καί ἀλήθεια γέννηση τοῦ παιδιοῦ τῆς Ὀλένας ἕνας ἥλιος λαμπρὸς ἀνατέλει σάν εἰκόνα τῆς ἀτομικῆς μοίρας πού τὴν διαδέχεται ἀμέσως τὸ χιονισμένο δάσος εἰκόνα τῆς ἀνδροσης, καί τῆς καθολικῆς ἀνθρώπινης μοίρας, μέ τὴν τὴν ὁμαδικὴ τῆς ἔνταξη, πού δίδχουν τὴ λεπτότητα καί τὸν πλοῦτο τῆς ποιητικῆς ὁμιλίας τοῦ σκηνοθέτη· μετὰ τὸ δραματικὸ ἀνέβασμα τῆς Ὀλένας στὸ Γολγοθᾶ τοῦ μαρτυρίου τῆς καί τὸν ἀφανισμό τοῦ πτώματος μετ' τὸν ποταμὸ τὸ λυρισμὸ ἀναβλύζουν οἱ λίγες φουσκάλες πού ἀνέρχονται καί σβύνουν στὴν ἐπιφάνεια! καί τὶ λυρισμὸ τώρα ἄλλου εἶδους, σάν ἀναστάσιμο, πέμπουν μέ τὸ τραγουδιστὸ βουιτὸ τοῦ φίλιου ἀεροπλάνου οἱ ἐλεύθεροι ὄρωσικοὶ οὐρανοὶ μέ τὰ φτερά τους στοὺς κάτω ἀπ' τὴ γῆ φυλακισμένους μάρτυρες, πού τούς ἀποκρίνονται γυρσεύοντάς τους λίγο «δίκιο» μετ' ἀπὸ τὰ βᾶθη τῆς παληᾶς Οὐκρανικῆς γῆς. Ἡ συμβολικὴ τούτη γλώσσα δέν τὸν ἐγκαταλείπει οὔτε ὅταν κινᾷ, μέ μιάν ἀκαμπτη πρωτογένεια, βαρειᾶς σάν ἀρχαίους τραγικούς χορούς, τίς πρωτόγονες χωρικές μάξες, βουβές, ὅπου ὁ λόγος σπάνια ἀκούεται κ' ἡ ὁμιλία ἀνεβαίνει καί φωλιάζει στὰ μάτια, ἄγρυπνα σάν τὰ παράθυρα ἀπ' ὅπου ἐχθροὶ καρδοκοῦν καί κατασκοπεύουν κ' ἀπ' ὅπου παρακολουθεῖ ὁ ἄμοιρος λαὸς τὸ μαρτύριό του μέσα στὸ σκοτάδι τῆς νύχτας. Τὴ ράχη πελώρια στὸ πρῶτο πλάνο τοῦ Κούρτ ἢ τοῦ καταδότη μπροστὰ στὴν ἀσάλευτη χωρικὴ σύναξη πού ἀκούει τὴ σκοτεινὴ του φοβέρα, ἄξαφνα θά τὴν ἀπομακρύνει μικραίνοντας τὴ φιγούρα καί στρέφοντάς τὴ ὀλόκληρη, κατὰ μέτωπο, γιὰ νά μὴ στρέψη τώρα τὴ ράχη τῆς συνέλευσης τῶν χωρικών, πού φεμμένη στὸ προσκήνιο σὰ γιὰ νά μᾶς ὑποβάλλει τὸ ἀποτελεσματικὸ τῆς ἀπειλῆς τους μ' ἕνα κέφι πρωτόγονο καί πηγαῖο πού

ξεπηδᾷ ὅπως κι ὅταν κρεμνᾷ τὰ «νούμερα» τῶν ρώσων χωρικῶν στοὺς πιὸ ἐλεύθερους καὶ πιὸ ἀδούλωτους τραχήλους τῶν ζώων.

Ἐκεῖνο ὅμως πού τὸ ξεχωρίζει ἐντελῶς καὶ τοῦ δίνει τὸν τόνο, εἶναι ὅταν φέρνει στὸ προσκήνιο τὴ γιγαντώδη πελώρια τῆ Φεοντόσια Κραβόσνα πελώρια στὸ ἀνάστημα, πελώρια στὰ λόγια, πελώρια στὴν ψυχικὴ ἀγανάκτηση, ὅταν ὑψώνεται γιὰ νὰ στηλιτεύσει τὸ ἔγκλημα μὲ λόγια βουναῖα πού περνοῦν ἄλλα βουναῖα: «Σύντροφοι! δὲ θὰ τοὺς χαρίσουμε ἕναν τίμο θάνατο. Ποιοὶ θὰ μᾶς φέρουν πίσω τὰ παιδιὰ μας; Ἐναν τέτοιο θάνατο θὰ τὸν ζήλευαν οἱ Γερμανοὶ φονιάδες. Θὰ τοὺς ἀφήσουμε στὴ ζωὴ μέχρι πού ν' ἀντικρύσουν τὰ μάτια τους τὴν καταστροφή. Νὰ ζήσουν τίς στιγμὲς πού ἡ δική τους γενιά, τὰ παιδιὰ τους, θὰ τοὺς καταριῶνται γιατί κάποτε τοὺς εἶχαν πατεράδες τους, νὰ τοὺς ἀπαρνηθοῦν οἱ γυναῖκες τους κ' οἱ δικοί τους, νὰ πιοῦν ὡς τὸν πάτο τὸ ποτήρι. Νὰ σέρνουν μέσ' στίς σιβηρικὲς στέπες τὴ φρίκη τῆς σκλαβιάς καὶ νὰ ζητοῦν τὸ θάνατο καὶ νὰ μὴν τοὺς δέχεται, γιατί κι' ὁ Ἄδης πού θὰ τὰ καταπίνει θὰ ξερνᾷ τ' ἀνθρώπινα τοῦτα ἀποβρόσματα.»

Ἡ Ρωσία ἔστησε μὲ τὸ ἔργο τοῦτο ἕναν πελώριο καθρέφτη ὅπου ὁ καθένας καθρεφτίζεται κατὰ τὰ ἔργα του. Ὁ δοσιλογισμὸς καὶ ἡ προδοσία αἰσθάνονται μπροστά του σφάχτες· ὁ λαὸς ὅμως συγκινεῖται καὶ χειροκροτεῖ συμπάσχοντας στὰ ρωσικὰ τοῦτα μαρτύρια πού εἶνε καὶ μαρτύρια του· γιατί ὁ λαὸς ἔκανε παντοῦ ἴδια τὸ χρέος του.

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΣΚΟΠΙΑ

ΤΡΑΓΙΚΕΣ ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ

Πρέπει νὰ ὁμολογήσουμε πὸς ἡ ἐποχὴ μας εἶνε τὸ τέλος τῶν νεώτερων χρόνων κι' ἡ ἀρχὴ ἐνὸς νέου πολιτισμοῦ. Ὑστερα ἀπ' τὴν ἀναστάτωση πού μᾶς ἔφερε ὁ πόλεμος, μπαίνουμε τώρα στὸ δρόμο μιᾶς καινούργιας ἱστορικῆς περιόδου. Ὅλες οἱ συνθήκες ἀλλάξανε, ἀλλάξε ὁ τόνος τῆς ἱστορίας. Σήμερα, ἡ τάση γιὰ τὴν ἀλήθεια βγαίνει σὰ μιὰ ἐσωτερικὴ ἀκατανίκητη ἀνάγκη, ἀπὸ τὴν ἀπολυτρωτικὴ προσπάθεια τῆς ψυχῆς μὲ τίς ἀλεπάλληλες ἐσωτερικὲς ἀσυμφωνίες. Τὸ ἐλεύθερο ἄτομο, πού εἶνε καὶ πνευματικὸς ἄνθρωπος, θέλει τὴ νέα του δράση τοποθετημένη στὸ ἐπίπεδο μιᾶς ἄλλης, πιὸ συγκροτημένης κοινωνίας ἀπ' τὴν προηγούμενη, χωρὶς νὰ προκύπτουν ἀπ' αὐτὴ ἐγωῖσμοι καὶ στενοκεφαλίες, παρεξηγήσεις καὶ παραστρατήματα. Ἡ ἐποχὴ μας, ἀφοῦ ἔκπορευε ἀπὸ τὸν τύπο τοῦ ἄκρατου μίσους μιᾶς πνευματικῆς κατοχῆς πού μοιραία τῆς ἐπιβάλλανε μὲ φωτιά καὶ μὲ σίδερο, ζητεῖ νὰ δώσει στὰ νέα της σύμβολα μιὰ κατακόρυφη ἐμπνευση μὲ τέλεια προσαρμογὴ στὸ πνεῦμα τοῦ ὕστατου παρόντος. Σχεδιάζει στὸ ταμπλό της τὰ πιὸ ἀνόμια κι' ἀπροσδόκητα πράγματα ἀναγνωρίζοντας πὸς ἀλλοιώτικα δὲν μπορεῖ νὰ γίνεῖ, παρ' ὅλους τοὺς ὠραίους δραματισμοὺς πού γεννᾶνε τὴν ἀντίδραση ἐνάντια στὴν πραγματικότητα.

Ἡ ζωὴ τώρα πιά δὲν καταχτιέται μὲ τὰ ὄνειρα, μὰ μὲ τὴν πείρα, μὲ τὴ λογικὴ, μὲ τὴν ψυχρὴ ἀνατένιση τῆς σκέψης. Εἶνε τόσο βαθειὰ ἡ ἀνανέωση τοῦ γύρω μας κόσμου σὲ οὐσία, πού ἀνοίχτηκε ἕνας τεράστιος χώρος γι' ἀνανέωση μορφῆς πάνω ἀπὸ κάθε ἐγωῖστικὴ ἀδυναμία καὶ ὑπολογισμὸ. Αὐτὸ τὸ φαινόμενο πέστε το ὅπως θέλετε: Προορισμὸ, ἐντολή, πρόοδο, ἐξέλιξη, ἀνάπτυξη. Καὶ μ' ὅλο πού ἔχει πάρει τὸ ὕλικό του ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, τὸ ἔχει ἀποκαθαρίσει ἀπ' τίς περιττές του ἀσχήμες καὶ τὸ παρουσιάζει μὲ μιὰν ὄψη τέτοια πού διευκολύνει τὴ διείσδυση σ' αὐτὸ καὶ τὸ ξαναζήσιμο σὰν αἰσθητικὸ φαινόμενο. Ἡ ἐποχὴ μας κρύβει τίς πιὸ τραγικὲς ἀντιθέσεις μέσῃ στὴ σημερινὴ της ἀνάπτυξη, πού εἶναι ἐχθρικές καὶ μισοῦνται, πού ἀναπτύσσονται μέσα σὲ μιὰν οἰκουμενικὴ ἀτμόσφαιρα πνευματικῆς ἀναρχισμοῦ. Ὅμως τὴν ἔχρητα, αὐτὴ ἡ ἴδια τὴ σκεπάζει μὲ τὸ λεπτότατο ἄνθος τῆς ἀμφιβολίας γιὰ νὰ τὴν κάνει πιὸ διαλαχτικὴ στὰ μάτια μας. Ἡ ὑπερνίκηση λοιπὸν αὐτοῦ τοῦ σκληροῦ διχασμοῦ πού κλυδωνίζει τὸν ἄνθρωπο ὕστερα ἀπὸ κάθε πόλεμο εἶνε τοῦ τωρινοῦ καιροῦ ὁ ἀγώνας. Ἀλλὰ ἔχει δραματικὸ κάλλος αὐτὸς ὁ διχασμὸς μέσα στίς δραματικὲς του ἀντιθέσεις. Δίνει τὸ ἀρρενωπὸ σύνθημα τοῦ προσανατολισμοῦ προετοιμάζοντας ἔτσι τὴν ἐκστρατεία τῆς τέχνης πρὸς ἕνα κοινωνικὸ μέτωπο πίστεως. Μένει λοιπὸν φωτεινὸ παράδειγμα βαθειὰς ἀνανέωσης ξένης πρὸς κάθε ἔξωτερικό μέσο. Γιὰ νὰ φτάσει ὡστόσο τὸ ἄτομο σὲ μιὰ δημιουργικὴ αὐτοτέλεια, εἶνε ἀναγκαῖα μιὰ μεταβολὴ ἐκ τῶν κάτω, σ' αὐτὲς τίς βάσεις πού λέγονται στοιχειώδεις καὶ πού διαμαρτύρονται πίσω ἀπ' τὸ ἐπίχειρόμα τους. Κανένας ποιητῆς ἢ ὁποιοσδήποτε ἄλλος καλλιτέ-

χνης φαντάζεται πιά πώς μπορεί να εκφράσει τις έσωτερικές του αντιθέσεις με μεταχειρισμένες διατυπώσεις και χλιοτοπωμένα κλισιέ. Σίγουρα μέσα του θά προετοιμάζει το βαθύ του λόγο, το βαρύ κι' αποφασιστικό. 'Η έπιστολή στο πνεύμα ενός Παλαμά, ή ψυχική περιουλογογή πάνω από στίχους μιās πειθαρχημένης ποιήσης, θά 'τανε καθαρή ουτοπία. 'Ο μεταπολεμικός άνθρωπος καταργεί κόμματα και γράφει με μικρές φράσεις και με τελείες. Το περιεχόμενο του έργου του καθορίζεται μοναχό του, σαν αναγκαστική συνέπεια της βασικής αποκάλυψης που προκάλεσε τη σύλληψή του. 'Η κυριώτερη τώρα φροντίδα του εινε να κραταιώσει μέσα του τη δίψα της ζωής, αυτόν τον μεγάλο κι' άσιγαστο πόθο που τον άγκαλιάζει σφιχτά και τον πνίγει. Κυμαίνεται πάνω άπ' τα πράγματα χωρίς ποτέ να συγκεντρώνεται σε κάτι συγκεκριμένο. Οι φυσικές δυνάμεις που ξεσποῦσαν κάθε μέρα δλόγυρά του, μπόμπες, τορπίλλες, νάρκες, εκρήξεις, έρέθισαν τη δύναμη που ίσορροπούσε μέσα του κι' ήσυχάζε. 'Εξησε χίλια δράματα συμπυκνωμένα στο βλέμμα και του τελευταίου καταχτητή στρατιώτη. Κι' ή κόλαση αυτή με τη συνήθεια έγινε γνώση. Και με τη γνώση πάλι κοινό πράγμα. Μα όσο κι' άν έγινε κοινό πράγμα στο βάθος παραμένει ή πικρία. 'Ετσι ο πόλεμος, με τις τραγικές του αντιθέσεις μās έφερε με περισσή ταχύτητα στα χείλη της πνευματικής άβύσσου. 'Αστόσο ή λύτρωση δεν θ' άργήσει γιατί εκείνοι που δοκίμασαν τις φρικαλεότητες του και που ταλαιπωριούνται πνευματικά από τ' άποτελέσματά του, θά περιμένουνε το μεγάλο του έκφραστή. Δεν θά τον έχουνε βέβαια σήμερα, ούτε αύριο. Τα μεγάλα δράματα πριν δοθούν κατασταλάζουν για να βγούν άργότερα λαμπικαρισμένα και να πάρουν υπόσταση. 'Ο περασμένος πόλεμος βρήκε τους μεγάλους έκφραστές του, πρ' Δάτζη, το Ρεμαρκέ και τους άλλους ύστερα από αρκετά χρόνια. Το πολύ σοβαρό που έχει ή εποχή μας, που έχτός του ταχτικού της πόλεμου έχει και τον ταξικό, εινε πώς όλα αυτά δεν εινε ξεσπασμά περαστικής άνωμαλίας, από κείνες που μιά φορά διαβάσαμε στις έφημερίδες την παροδική τους εμφάνιση. Σήμερα τα πάντα αλλάξανε. 'Η ιστορία δεν επαναλαμβάνεται. Μπαίνει στη νέα της φάση άπ' αντίθετο δρόμο.

ΓΙΑΝΝΗΣ Β. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ

Η ΚΙΝΗΣΗ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ

ΣΠΙΘΕΣ ΣΤΗΝ ΑΙΘΑΛΗ...

'Ο πόλεμος αυτός, μās λέγουν τώρα, δεν πρέπει να μοιάση με όλους τους πολέμους. Πρέπει να είναι ο τελευταίος. Μās ειπαν, τότες, τα ίδια για τον προτελευταίο πόλεμο—που ήταν κι' εκείνος παγκόσμιος—, δηλαδή που άγγιξε, με τα κράσπεδά του μερικές «άδιαχώρητες» περιοχές.

'Ο άγώνας των ανθρώπων έφθασε, σήμερα, μέχρι της στρατοσφαιρας. 'Απλώθηκε στο ύψος και στο βάθος. 'Απομακρύνθηκε, στην άπόλυτη σημασία του, μέχρι του άπιστεύτου.

Προσέγγισε, κατά τη βιβλική ρήσι, εκεί που δεν μπόρεσε, ακόμα, να ξεχωρίση, ο όργανικός με τον άνόργανο κόσμο: εκυρίεψε τα άδυστα της σκέψης.

Προσάρτησε τα άόρατα και τα άνήκουστα, τα άδύνατα και τα άφάνταστα.

Κ' έπλευσε, γι' αυτό προ πολλού, ο έναέριος πόλεμος, ν' άσχολεϊται, άποκλειστικά, με τις έδαφικές κατακτήσεις μας. 'Αφ' ότου πέταξαν οι πρώτοι άεροπόροι, τα σύνορα, από γεωγραφικά που ήταν, έγιναν λίγο σύνορα πνευματικά. 'Αποτέλεσμα του τεχνικού πολιτισμού που έρχεται ν' άποκαταστήση, όσον κι' άν φαίνεται άπίστευτο, την ήγεσία του πνεύματος.

Πνευματικά, τα σύνορα των ανθρώπων, έγιναν σύνορα των σκέψεων. Πρώτα σύνορα οικονομικά, έγωϊστικά, που τα διαμόρφωσαν οι πρωταρχικές άνάγκες μας. 'Επειτα σύνορα κοινωνικά, που τα επεδίωξε ή πολυειδής χειραφέτησή μας. Και, τέλος, σύνορα άνθρωπιστικά—θά λέγαμε άνθρωπολογικά, εις τα όποια οι άνθρωποι χωρίζονται σε ψυχικές και ήθικες κατηγορίες—για να κατορθώσουν να κυβερνηθούν.

Βοϊσοκόμαστε, σήμερα, ίσως, στην αρχή της τρίτης περιόδου. Δοκιμαζόμεθα και δοκιμάζουμε. Βολιδοσκοπούμε, έρευνούμε. Κατευθύνουμε την προσπάθειά μας στα προβλήματα της άμοιβαίας κατανόησης.

Θέλουμε να εξασφαλίσουμε την άλληλουχία των σκέψεων, την άλληλεγγύη μεταξύ μας, σαν μιά θεμελιώδη βάση στην όποια θά πρέπει να στηρίζεται ή νέα κυριαρχία μας.

'Αρκετούς φόβους μās έδημιούργησαν έως τώρα ο διαχωρισμός, ή πατρία, ή δημαγωγία, αλλά και αρκετούς κινδύνους. Το νέον κράτος θά πρέπει να παύση να είναι ταξικό, ή κομματικό. Θά μās το έτοιμάση, όχι μόνο μέσα στο τοπικό πλαίσιο, αλλά στο παγκόσμιο, όχι μόνον στο χρόνο που τελειώνει, αλλά στην άτελείωτη έκταση, σ' όλα τα στάδια και σ' όλους τους βαθμούς, ή συνεργασία όλων των ανθρώπων και όλων των έθνών.

'Απ' αυτούς, όσων είναι άδιαχώριστοι, και όχι όταν είναι τεμαχισμένοι, θά βγη ή νέα δημιουργία.

Κάποιος ειπε, τον τελευταίο καιρό, ότι ή ουσία του μεταπολεμικού πολιτισμού μας θά είναι πολιτική, από την άποψη ότι θά μεγαλώ-

ση τις ατομικές μας ευθύνες. Και ότι η σκέψη μας θα παύση να είναι ομαδική, άγελαια και άπροσάρμοστη με την πραγματικότητα, γιατί θα μάς δοθούν όλα τα μέσα, κι' όλα τα μέτρα της πληροφορίας—και της μορφώσεως.

Είναι πιθανόν να συντελεσθῆ, βαθμιαία, ἡ ἔνταξή μας, και να λάβουμε, σ' ὁποιαδήποτε κατηγορία κι' ἂν ἀνήκουμε, ἕνα ὁρισμένο βαθμὸ ἡγεσίας. Αὐτὸ θὰ συντελέσῃ γιὰ νὰ καταλάβουμε ὅτι τὸ ἀληθινὸ συμφέρον μας εἶναι μακροπρόθεσμο. Κι' ὅτι ἀπὸ τὸν καθένα ἀπὸ μᾶς, σὰν ἀπὸ μιὰ μονάδα κυβική, θὰ ἐξαρτᾶται κάθε ἀσάφεια, και κάθε ἐξακολούθησι.

Δὲν θὰ θελήσουμε, μ' αὐτοὺς τοὺς ὄρους, νὰ χτίσουμε τὸ σπίτι μας ὅπως οἱ ἐρασιτέχνες, χωρὶς θεμέλια, δηλαδή χωρὶς διάρκειαι. Θὰ ἀποσπάσουμε, στὴν κάθε μιὰ ἀπ' τὶς προσπάθειές μας, κάτι τι σκορπισμένο ἀπ' τὴν αἰωνιότητα.

Ἄν χρειασθῆ, κάποτε θὰ ἐξαφανισθοῦμε, κάποτε θὰ θυσιασθοῦμε—ὅταν πρόκειται νὰ χρησιμεύσουμε, θὰ δώσουμε κυρίως τὴν ἀνύμνη προσπάθειά μας—πὺ εἶναι κάτι πραγματικὰ μεγάλο!

Ἀπὸ τὸν κόσμον πὺ τέλειωσε, δηλαδή ἀπὸ τὸ πρόσφατον παρελθόν, δὲν περιμένουμε, βέβαια, κανένα ἠθικὸν δίδαγμα. Ὅλα τὰ καπνισμένα ἐρείπια μᾶς γεμίζουν ὄργη. Μᾶς κεντᾶνε τὸ μῖσος και τὴν ἐκδίκηση. Πρέπει ν' ἀρχίσουμε νὰ ζοῦμε χωρὶς αὐτὰ, ἂν θέλουμε νὰ ἐξακολουθήσουμε νὰ ζοῦμε.

Ὅπου και νὰ κυτᾶξουμε μᾶς χωρίζει ἡ ἀπόστασι, ἡ ἀπόστασι πὺ χωρίζει τὸ θῦτη ἀπὸ τὸ θῦμα. Εἶναι προτέρημα ἡ λησμοσύνη, ἡ «κωφή και ἀναυδος», ὅπως τὴν ἐφάντασθησαν οἱ πρόγονοί μας; Ἴσως. Ἄλλ' εἶναι κατώρθωμα ἀπείρως μεγαλειότερον ἐκεῖνον πὺ κάνει κάθε ἱερεὺς, ὅταν, μετὰ τὸ ποτῆρι στὸ χέρι «καταλύει» ὅλες τὶς ἀποστάσεις. Γιατὶ ὁ ἀληθινὸς ἡρωϊσμός δὲν ἐγκείται στὸ μῖσος, τὸ εὐκόλον, ἀλλὰ στὴν Ἁγάπη.

Σ. Δ. ΜΑΖΑΡΑΚΗΣ

Η ΞΕΝΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ

Α Μ Ε Ρ Ι Κ Η

— Στὸ «Daily Worker» τῆς Νέας Ὑόρκης 3, 11, 1944 ὁ Samuel Sillen δημοσιεύει ἕνα διεξοδικὸν ἄρθρον γιὰ τὶς φιλολογικὰς σχέσεις Ρωσσίας και Ἀμερικῆς και ἀναλύοντας ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά τὸν θαυμασμὸν τοῦ Τουργκένεφ και τοῦ Τολστόϊ γιὰ τὴν Ἀμερικὴ και ἀπὸ τὴν ἄλλη τοῦ Οὐίτμαν και τοῦ Μάρκ Τουαῖν γιὰ τὴν Ρωσσίαν, τονίζει πὺς τὸ παρελθόν ἔχει ἤδη θεμελιώσει ἕνα λαμπρὸν μέλλον πνευματικῆς ἐπικοινωνίας ἀνάμεσα στίς δυὸ αὐτὰς χώρες.

— Στὸ «San Francisco Chronicle» 31, 12, 1944 ὁ λοχαγὸς Theodore Heinrich, τῆς Ἀμερικανικῆς στρατιάς πὺ ἀπελευθέρωσε τὸ Παρίσι, δίνει μερικὰ πολὺ ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες γιὰ τὴν ἐργασίαν τοῦ Picasso στὸ Παρίσι τὴν ἐποχὴ τῆς κατοχῆς. Φαίνεται πὺς ὁ Picasso, πρὺ συνεργάστηκε πολὺ μετὰ τὰ F.F.I. παρὰ τὴν συστηματικὴν καταδίωξή του ἀπὸ τὴν G.S.P., ἄλλαξε τὰ τελευταῖα τοῦτα χρόνια τακτικὴν και ἔγινε πὺ κλασσικός.

— Στὸ «New York Times» 17, 12, 1944, ὁ Donald Adams μιλάει γιὰ τὰ λογοτεχνικὰ βιβλία πὺ γράφτηκαν στὴν Ἀμερικὴ ἐξ ἀφορμῆς τοῦ πρώτου και τοῦ δευτέρου παγκόσμιου πολέμου. Ἐνῶ ὅσο διαρκῶσε ὁ πρώτος πόλεμος γράφτηκαν μερικὰ θαυμάσια βιβλία, ὅπως τὸ «Over the Top» τοῦ Arthur Cuy Empey και τὸ «Dere Mable» τοῦ Edward Streeter, ὁ σημερινὸς πόλεμος δὲν ἔχει ἀκόμη βρεῖ τὴν λογοτεχνικὴν ἐκφρασή του. Τὰ ἐπικότερα, γιὰ τὴν ὥρα, θέματα, λέει ὁ Adams, εἶναι ἡ ὑποχώρησι τῆς Δουνκέρκης, ἡ μάχη τῆς Μεγάλης Βρετανίας, ἡ ἄμυνα στὸ Στάλινγκραντ και οἱ ἀγῶνες στὸν Εἰρηνικὸν ὠκεανόν. Στὸ ἴδιο δημοσίευμα γίνεται λόγος γιὰ τὸν Ἀγγλονοιητὴ Stephen Spender, πὺ τὸ 1942 ἔγραψε πὺς ἡ προβληματικὸτητα τῆς ἐποχῆς μας μπορεῖ νὰ ἀναχθῆ σὲ δυὸ τύπους: «Στὴν τραγωδίαν τοῦ ἀτόμου, πὺ πιστεύει στὴ δικαιοσύνην και πὺ ὅμως τὴ βλέπει νὰ συντρίβεται κάτω ἀπὸ τὴν δύναμιν τῆς συστηματοποιημένης βίας και στὴν τραγωδίαν τῆς ἀνθρωπότητος, πὺ μολονότι θέλει νὰ πιστεύει σὲ ἠθικὰς ἀρχὰς, συντρίβεται κάτω ἀπὸ τὶς μηχανικὰς δυνάμεις πὺ δημιουργῶσε ἡ ἴδια».

— Ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέροντος εἶναι τὸ ἄρθρον «The Rape of Europa» τοῦ Henry Taylor, πὺ δημοσιεύτηκε στὸ περιοδικὸν «The Atlantic Monthly», Ἰανουάριος 1945. Ὁ Henry Taylor, χρησιμοποιώντας τὰ πορίσματα τῆς «Ἀμερικανικῆς Ἐπιτροπῆς γιὰ τὴν προστασίαν και τὴν σωτηρίαν τῶν καλλιτεχνικῶν και ἱστορικῶν μνημείων», πὺ ἴδρυσε στὸ 1943 ὁ Ρούσβελτ, δίνει διεξοδικὰς και πραγματικὰ ἀνατριχιαστικὰς πληροφορίες γιὰ τὶς καταστροφὰς πὺ προκάλεσαν στὴν Πολωνίαν, Ρωσσίαν, Γαλλίαν και Ἰταλίαν τὰ στρατεύματα τοῦ Χίτλερ. Στὸ ἴδιο ἄρθρον ἀναδημοσιεύεται και ἡ διαταγὴ τοῦ Ἀϊξενχάουερ πὺ ἀνήγγυθη τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1943 στὰ στρατεύματα τῆς Ἰταλίας, συνιστώντας τοὺς νὰ προσέχουν τὰ ἀρχαιολογικὰ κειμήλια τῶν πολεμικῶν περιοχῶν.

— Εἰδικὸν δελτίον τοῦ «Saturday Review of Literature» γραμμένο ἀπὸ τὸν Norman Cousins (Μάρτιος 1945) δίνει μερικὰς ἐνδια-

φέρουσες πληροφορίες για την επιτυχία που είχαν πολλοί Ευρωπαίοι συγγραφείς που βορέθηκαν τα χρόνια του πολέμου στην Αμερική. Τα βιβλία που είχαν τη μεγαλύτερη επιτυχία ήταν το «Les silences de la Mer» του Jean Bruller και το «Blessed are the meek» της πολωνίδας Zofia Kossak. Για να αυξηθεί η ελεύθερη ανταλλαγή βιβλίων ανάμεσα στα έθνη κατά την μεταπολεμική εποχή, συστήθηκε με την πρωτοβουλία Αμερικανών βιβλιεκδοτών ή «U. S. International Book distribution».

ΜΕΓΑΛΗ ΒΡΕΤΤΑΝΙΑ

—Ο Aldus Huxley, ύστερ' από σιωπή πέντε έτων, κυκλοφόρησε πριν από ένα μήνα το νέο βιβλίο του «Time must have a stop». Οι εκδόσεις του το αναγγέλλουν με τις φράσεις: «Δαμπρό στη δεξιότηνιά του, βαθύ στη μυστική κατανόηση της ζωής επάνω στην οποία στηρίζεται, είναι συνολικά ένα από τα πιο ενδιαφέροντα έργα του».

—Οι εκδόσεις «Oxford University Press» κυκλοφόρησαν για λογαριασμό του Πανεπιστημίου Harvard το νέο βιβλίο του M. C. Greene, Moira Eate, Good and Evil in Greek thought. Πρόκειται για ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον δοκίμιο γύρω από τις έννοιες του καλού και του κακού στην αρχαία Έλληνική λογοτεχνία.

—Στο νέο τεύχος του περιοδικού «Penguin New Writing» ο John Heath Stubbs δημοσιεύει ένα δοκίμιο για την παρακμή του Ρωμαντισμού και γενικότερα της υποκειμενικής λογοτεχνίας. Ο δοκιμογράφος τονίζει την ανάγκη να ξαναγυρίσουμε στο ήθος των κλασικών.

—Με τη φροντίδα του Eric Partidge κυκλοφόρησε ένα λεξικό όπου έχουν αποθησαυρισθεί όλες οι νέες λέξεις που δημιουργήθηκαν τα τελευταία τουτα χρόνια μέσα στο προσωπικό της R. A. F. Απλή ανάγνωση του λεξικού δείχνει πόσο εύκολα μπορούν να δημιουργηθούν νέες λέξεις μέσα σε κύκλους που για τη δουλειά τους δεν άρχουν οι λέξεις της καθημερινής ή της τεχνικής φρασεολογίας.

—Ο Henry Treece ύστερ' από την πρώτη συλλογή του Invitation and Warning, κυκλοφόρησε πριν από ένα μήνα και τη δεύτερη, The black Seasons, όπου, κατά την ανάλυση του N. Royde Smith, υπάρχει θρησκευτικότητα και πόνος σ' ένα έντελως ύψηλο επίπεδο.

—Το φθινοπωρινό τεύχος (1944) του περιοδικού «New Writing and Daylight» αφιερώνει σαράντα σελίδες του για τον Δημήτριο Καπετανάκη, που πέθανε τον Μάρτη του ίδιου χρόνου στο Λονδίνο. Οι συνεργάτες του περιοδικού Edith S.H.well, John Lehmann, W. Plover και Παναγιώτης Κανελλόπουλος γράφουν εξαιρετικά ωραία άρθρα για τον ποιητή που πέθανε τόσο νέος και όμως τόσο γρήγορα είχε κατακτήσει τον έαυό του. Στο ίδιο τεύχος δημοσιεύεται και μια ανέκδοτη «Εισαγωγή στη νεοελληνική ποίηση» του Δημοτρίου Καπετανάκη με πολύ ωραίες μεταφράσεις Έλληνικών ποιημάτων.

—Κυκλοφόρησε από τον εκδοτικό οίκο Blackwell της Ώξφόρδης ο δεύτερος τόμος της «Παιδείας» του Verner Jaeger. Είναι αφιερωμένος εξ ολοκλήρου στον Πλάτωνα και στα ιδανικά ζωής που προβάλλονται μέσα από το έργο του.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ

“ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΡΟΝΙΚΩΝ,,

Γ' ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 28, ΑΘΗΝΑ - ΤΗΛ. 55-536

ΤΙΜΟΚΑΤΑΛΟΓΟΣ *)

ΑΓΓΕΛΟΓΛΟΥ ΑΛΚΗ: «Αμαρτωλοί» Νουβέλλα Δρχ.	150
ΑΓΓΕΛΟΓΛΟΥ ΑΛΚΗ: «Εαρινό» διηγήματα »	150
ΑΛΕΧΑΝΔΡΗ-ΣΤΑΥΡΟΥ: «Ο Έγκληματίας κι' οι δικάστες του» »	200
ΓΙΑΝΝΑΤΟΥ ΣΠ.: «Μικροί άνθρωποι σε δύσκολες ώρες» διηγήματα »	100
ΤΑΚΗ ΔΑΝΑ: «Είμαι ο άνθρωπος» »	150
» » «ΗΜΕΡΕΣ ΑΙΩΝΙΕΣ» »	150
» » «Χωρίς τίτλο» »	150
ΛΟΥΡΙΕ ΟΣΙΠΠ: «Ντιστογιέφσκη» ή ζωή και το έργο του »	100
ΚΟΒΒΑΤΖΗ ΑΣΤΕΡΗ: «Πρώτη Άνοιξη» Νουβέλλα »	150
ΜΑΓΓΑΝΑΡΗ ΑΠΟΣΤ.: «Ο άλλος δρόμος» στίχοι »	300
ΜΑΓΓΑΝΑΡΗ ΑΠΟΣΤ.: «Η τελευταία των ρομαντικών» διηγήματα »	150
ΝΙΤΣΕ ΦΡΕΙΔ.: «Ο Άντιχριστός» »	150
ΠΑΠΑΔΗΜΑ ΑΔΑΜΑΝ.: «Η Πορεία μιας γενιάς» Λογοτεχνικά Χρονικά »	150
ΠΙΕΡΙΔΗ ΓΙΑΓΚΟΥ: «Ο Καβάφης» συνομιλίες, χαρακτηρισμοί, ανέκδοτα »	100
ΡΟΜΠΕΡΤ ΑΛΛΑΝ ΚΟΥΣ: «Πάστωρ Χ» αστυνομικό μυθιστόρημα »	150
SOEREN KIERKERKAARD: «In vino Veritas» »	200
ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΓΡΗΓΟΡΗ: «Πώς κατακτώνται οι γυναίκες» »	100
«ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ» ο τόμος Α/Β άδετος »	1000
» » χρυσόδετος »	1500

*) Έμβάσματα γι' αποστολή βιβλίων ως απευθύνονται στον κ. Ν. Σ. ΜΟΝΑΧΟ, Γ' Σεπτεμβρίου 28, Αθήνας.

ΝΙΚ. Δ. ΝΑΤΣΟΥΛΗ

ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑΚΑ
ΘΕΜΑΤΑ

ΕΚΔΟΣΗ
"ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΡΟΝΙΚΩΝ.,
ΑΘΗΝΑ 1945

Ν. Δ. ΠΑΠΠΑ

— ΤΟ ΑΙΜΑ
ΤΩΝ ΑΘΩΩΝ

ΕΚΔΟΣΗ
"ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΡΟΝΙΚΩΝ.,
ΑΘΗΝΑ 1945

ΓΙΑΝΝΗ ΜΠΕΡΑΤΗ

ΑΥΤΟΤΙΜΟΡΟΥΜΕΝΟΣ

Ο ΚΑΡΟΛΟΣ ΜΠΩΝΤΛΑΙΡ
ΩΣ ΤΑ ΤΡΙΑΝΤΑ

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ

Τò ελληνικό βιβλίο που
σπάζει κόκκαλα

Γ Κ Ο Β Ο Σ Τ Η Σ

ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑ ΜΕΤΑΞΑ

ΕΜΠΡΟΣ ΣΤΗΝ
ΕΠΟΧΗ ΜΑΣ

"Ένα πολιτικό δοκίμιο.
Τρίτη Έκδοση.

ΟΙ δυο πρώτες εκδόσεις κυ-
κλοφόρησαν μυστικά στα χρό-
νια της σκλαβιάς

ΑΘΗΝΑ 1945

ΚΥΠΡΙΑΝΟΥ Η. ΜΠΙΡΗ

ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΑ

Για πρώτη φορά
ò κόσμος τών νηπίων
βρίσκει τò μελετητή του

Μιά Έκδοση του «ΓΛΑΡΟΥ»

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

ΚΛΕΩΝΟΣ ΠΑΡΑΣΧΟΥ

ΧΡΟΝΙΚΟ

ΕΚΔΟΣΗ
«ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΡΟΝΙΚΩΝ»